

T.C.
MELİKŞAH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

TİCARİ DEFTERLERİN DELİL NİTELİĞİ

Tezi Hazırlayan
İlayda İrem POLAT

Danışman
Doç. Dr. Ahmet BAŞÖZEN

Yüksek Lisans Tezi

KAYSERİ 2014

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ahmet BAŞÖZEN danışmanlığında İlayda İrem POLAT tarafından hazırlanan " **Ticari Defterlerin Delil Niteliği** " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Melikşah Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

06.05.2014

JÜRİ:

Danışman: Doç. Dr. Ahmet BAŞÖZEN

Üye: Prof. Dr. Murat ŞEN

Üye: Prof. Dr. İsmail KAYAR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun
..... tarih ve .....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....
.....Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Muhittin Kaplan

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Ticari Defterlerin Delil Niteliği ”adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlerden atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu beyan ve kabul ederim.

15.04.2014

İlayda İrem POLAT

YÖNERGEYE UYGUNLUK

" **Ticari Defterlerin Delil Niteliği** " adlı yüksek lisans tezi, Melikşah Üniversitesi Lisans Üstü Özel Hukuk Tez Yazma Klavuzu' na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
İlayda İrem POLAT

Danışman
Doç. Dr. Ahmet BAŞÖZEN

Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Murat ŞEN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisansa başlamamda tavsiyeleri ile etkisi olan, tez konumun belirlenmesi, planının hazırlanması ve yazım aşamalarında her zaman yanımda olan, yol gösteren ve yardımını esirgemeyen; değerli hocam Doç. Dr. Ahmet BAŞÖZEN' e teşekkürü bir borç bilirim.

Bilimsel bir eserde yer alacak üslup ve düzeni öğreten, bilgisinden beni mahrum etmeyen değerli hocam Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Murat ŞEN' e, tezimin yazım aşamasında tecrübelerinden ve bilgisinden yararlandığım, kaynaklarımı benden esirgemeyen Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. İsmail KAYAR hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Hayata adım attığım ilk günden beri beni her konuda destekleyen ve cesaretlendiren sevgili annem ve babama; her zaman yanımda olan, özellikle ilmi konular başta olmak üzere benden desteğini hiç esirgemeyen ve tez yazmamda bana fırsat oluşturan hayat arkadaşım, sevgili eşim Metin Polat' a; ihtiyaç uyduğum her anımda yanımda olan değerli ağabeyime, sevgisini ve saygısını hiç eksik etmeyen değerli kardeşime en derin duygularla teşekkürlerimi sunuyorum.

İlayda İrem POLAT

Kayseri, Mayıs 2014

TİCARİ DEFTERLERİN DELİL NİTELİĞİ

İlayda İrem POLAT

Melikşah Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı

Mayıs 2014

Danışman: Doç. Dr. Ahmet BAŞÖZEN

ÖZET

Geçmişte ve günümüzde tacirler, gerek ticari işletmelerinin mali ve iktisadi durumunu, gerekse diğer kişilerle olan ticari ilişkilerin tespiti ve borç-alacak hesabı için defter tutma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bugünkü anlamda ticari defter kayıtları tarihte ilk kez XIV. Louis' in 1673 tarihli "Ordonnance de Commerce" isimli kanun kuvvetinde emirnamesi ile düzenlenmiştir. Bu düzenleme öncelikle kendisini izleyen 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu' na geçmiş, oradan da bu kanunun bir tercümesi olan 1850 tarihi Kanunname-i Ticaret ile ülkemiz mevzuatına katılmıştır.

1807 tarihli Ticaret Kanunundan 1926 tarihli Ticaret Kanununa, oradan da 1957 tarihli 6762 Sayılı Ticaret Kanunumuza yerleşen ticari defterler 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiştir. 6102 Sayılı TTK' da diğer Ticaret Kanunları'ndan farklı olarak ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlere modern kanunlarda benzer hükümlerin yer almadığı gerekçesi ile yer verilmemiştir. Bunun yerine ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümler 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren HMK m. 222'de tek bir maddede düzenlenmiştir. Bu durum doktrinde birçok tartışmayı beraberinde getirmiş, başta bu kanunların yürürlüğe girdiği tarihlerde hangisinin öncelikli olarak uygulanması gerektiği tartışılmıştır. Bunun yanı sıra ticari defterlerle ispata ilişkin hükümlerin TTK' da düzenlenmemiş olması ve HMK m. 222 hükmünün yeterince açıklık ihtiva etmemesi doktrinde tartışma konusu olmuştur.

Ticari defter tutulması yükümlülüğü, tacirler arasında çıkan uyuşmazlıklarda tarafların iddialarının ispatı için kullanılan birçok delilin yanı sıra ticari defterlerin de

delil olarak kullanılabilmesinin yolunu açmıştır. Ticari defter ve belgelerin tutulması tacir açısından hem hak hem de yükümlülük niteliğindedir. Ticari defterlerin delil niteliğini haiz olabilmesi için usulüne uygun ve eksiksiz tutulması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı ülkemizde ticari defterlerle ispat usulünde 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile yapılan değişiklikleri tespit ederek, getirilen yeni düzenlemeyi başta yürürlük sorunu olmak üzere uygulamada ortaya çıkan diğer sorunlarla birlikte incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Ticari defterler, delil niteliği, ispat usulü.

AS AN EVIDENCE OF COMMERCIAL BOOKS

İlayda İrem POLAT

Melikşah University Institute of Social Sciences

M. Sc. Thesis, May 2014

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Ahmet BAŞÖZEN

Abstract

Even in the past and present merchants need to keep commercial books to learn their enterprises' both financial and economic situation, trade relations with other people and to determine debts and accounts receivable. The first use of commercial books record as today's use is seen in the statutory decree called Ordonnance de Commerce which is dated in 1673 by XIV. Lois. These regulations primarily showed itself in following French Commercial Code and then it entered as a direct translation to our code which is called Kanunname-i Ticaret in 1850.

Commercial books are shown in our Trade Law Codes from Trade Code dated 1807, then 1926 dated Trade Law Code, 1957 dated Trade Law Code and lastly it is arranged in 6102 numbered Turkish Trade Code which inured in 01.07.2012. In 6102 numbered Turkish Trade Code, unlike other Trade Codes, law makers don't place decrees as an evidence of commercial books because they are not placed in modern law codes. On the other hand as an evidence of commercial books are regulated in Civil Procedure Code in just one code called 222 which inured in 01.10.2011. It brought some discussions in doctrine that primarily which code would be applied during they inured. Furthermore the other discussion is over that as an evidence of commercial books are not regulated in Turkish Trade Code and it is only regulated in one code number 222 in Civil Procedure Code doesn't have enough clarity.

The obligation of keeping commercial books brought lots of evidence to dispute between the merchants to prove their claim and opened the way of use as an evidence of commercial books. Keeping of commercial books are both obligation

and right for merchant. For the use of commercial books as evidence it must be kept duly and fully.

The aim of this study is to determine as an evidence of commercial books in our country in the light of changes over 6100 numbered Civil Procedure Code and primarily analyze the concern of operation and the other concerns which occurs while the code is applied.

Key codes: commercial books, evidence of commercial books, the method of proof.

İÇİNDEKİLER

TİCARİ DEFTERLERİN DELİL NİTELİĞİ

KABUL VE ONAY.....	ii
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	iii
YÖNERGEYE UYGUNLUK.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR CETVELİ.....	xiv
GİRİŞ	

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ DEFTERLERE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

I. TARİHİ GELİŞİM, TİCARİ DEFTERLERİN TANIMI, TİCARİ DEFTERLERİN TUTULMASININ AMAÇ VE ÖNEMİ.....	3
A. TARİHİ GELİŞİM.....	3
B. TTK HÜKÜMLERİNE GÖRE TİCARİ DEFTERLERİN TANIMI.....	4
C. TİCARİ DEFTER TUTMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ.....	5
1. TTK Bakımından Defter Tutmanın Amacı ve Önemi.....	5
a. Tacir ve Ortakları Bakımından Defter Tutmanın Faydaları.....	6
b. Üçüncü Şahıslar Bakımından Defter Tutmanın Faydaları.....	7
aa. Tacirin alacaklıları bakımından.....	7
bb. Tacire kredi verecek olanlar bakımından.....	7
cc. Ortak adayları bakımından.....	8
2. İİK ve VUK Bakımından Defter Tutmanın Amacı ve Önemi.....	8
a. Vergi Usul Hukuku Bakımından.....	8
b. Taksirli veya Hileli İflasın Tespiti Bakımından.....	9

II. TİCARİ DEFTERLERİN TUTULMASINA İLİŞKİN SİSTEMLER.....	10
A. GENEL OLARAK SİSTEMLER.....	10
1. Defterlerin Serbestliği (İngiliz) Sistemi.....	10
2. Belirli Zorunlu Defterleri Tutma (Fransız-Latin) Sistemi.....	10
3. Belirsiz Zorunlu Defterleri Tutma (İsviçre-Alman) Sistemi.....	11
4. Karma Sistem (İtalyan Sistemi).....	11
B. TTK' DA KABUL EDİLEN SİSTEM.....	11
III. TİCARİ DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....	13
A. TİCARİ DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNE TABİ OLANLAR.....	13
B. TİCARİ DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN BAŞLAMASI VE SONA ERMESİ.....	15
IV. TİCARİ DEFTER TÜRLERİ.....	17
A. TTK' YA GÖRE ZORUNLU TİCARİ DEFTERLER.....	17
1. Yevmiye Defteri.....	17
2. Defter-i Kebir.....	18
3. Envanter Defteri.....	20
4. İşletme Defteri.....	20
5. TTK' da Tutulması Zorunlu Olarak Düzenlenmiş Diğer Ticari Defterler.....	21
B. İHTİYARİ DEFTERLER.....	22
V. TİCARİ DEFTERLERİN TUTULMASI USULÜ.....	22
A. AÇILIŞ VE KAPANIŞ ONAYI.....	22
B. AÇIKLIK VE DOĞRULUK ESASINA UYGUNLUK.....	24
C. DEFTER VE KAYITLARIN TÜRKÇE TUTULMASI ZORUNLULUĞU.....	26
D. KAYITLARIN NİTELİĞİ VE KAYITLARDA YAPILACAK DEĞİŞİKLİKLER.....	26
E. DEFTERLERİN VE DİĞER KAYITLARIN ELEKTRONİK ORTAMDA TUTULMASI.....	27

VI. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİN SAKLANMASI, ZİYAI VE DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN DOĞAN SORUMLULUK.....	28
A. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİN SAKLANMASI.....	28
B. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİN ZİYAI.....	31
C. DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN DOĞAN SORUMLULUK.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

6100 SAYILI HUKUK MUHAKEMELERİ KANUNU'NA GÖRETİCARİ DEFTERLERLE İSPAT USULÜ VE TİCARİ DEFTERLERİN İSPAT KUVVETİ

VII. 6100 SAYILI HMK HÜKÜMLERİNE GÖRE İSPAT VE DELİL.....	39
A. HMK HÜKÜMLERİNE GÖRE İSPAT KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ.....	39
1. HMK' da İspat Türleri.....	41
2. HMK' da Delil Sistemi.....	42
B. TİCARİ DEFTERLERİN İBRAZ VE TESLİMİ.....	44
1. Ticari Defter ve Belgelerin İbrazi.....	45
2. Ticari Defter ve Belgelerin Teslimi.....	47
VIII. YÜRÜRLÜK SORUNU VE TTK' DA DÜZENLENMEYEN TİCARİ DEFTERLERLE İSPAT USULÜNÜN HMK' DA DÜZENLENMİŞ OLMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	49
A. YÜRÜRLÜK SORUNU.....	50
B. TTK' DA DÜZENLENMEYEN TİCARİ DEFTERLERLE İSPAT USULÜNÜN HMK' DA DÜZENLENMİŞ OLMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	58
IX. TİCARİ DEFTERLERİN İSPAT KUVVETİ.....	61
A. TİCARİ DEFTERLERİN DELİL OLMASI.....	63
1. Ticari Defterlerin Delil Olarak Kabulü İçin Aranılan Genel Şartlar.....	63
a. Her İki Tarafın da Tacir Olması.....	64

b. Uyuşmazlık Konusunun İki Tarafın Ticari İşletmesiyle İlgili Olması.....	67
2. Ticari Defterlerin sahibi Lehine Delil Olması İçin Aranılan Şartlar.....	68
a. Sahibi Lehine Delil Sayılacak Defterlerin Ticari Defter Olması.....	69
b. Ticari Defterlerin Kanuna ve Usulüne Uygun Olarak Tutulmuş ve Onaylarının Yaptırılmış Olması.....	70
c. Bir Tacirin Tuttuğu Bütün Defterlerin Birbirini Teyit Etmesi.....	71
d. Karşı Tarafın Ticari Defterlerinin Buna Aykırı Olmaması Ve Karşı Tarafın Defterlerdeki Kayıtların Aksini İspat Edememiş Olması.....	73
aa. Karşı tarafın da ticari defterlerini ibraz etmesi.....	73
bb. Karşı tarafın ticari defterlerini ibraz etmemesi.....	77
3. Ticari Defterlerin Sahibi Aleyhine Delil Olması.....	77
a. Başka Deliller ile Birlikte Karşı Tarafın Ticari Defterine Dayanılması.....	78
b. Delilin Karşı Tarafın Ticari Defterlerine Hasredilmesi.....	79
4. Ticari Defterlerin Delil Niteliği.....	83
B. HMK KAPSAMINDA YEMİN.....	88
1. Yemin Delilini Tanımı, Konusu, Şekli ve Zamanı.....	88
a. Yeminin Tanımı ve Konusu.....	88
b. Yemin Delilinde HMK ile Yapılan Değişiklikler.....	91
2. Ticari Defterlerin Yeminle İspat Usulünde Getirilen Yeni Düzenleme.....	98
3. Elektronik Ortamda Tutulan Ticari Defter Tanımı ve İspat Gücü.....	99

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	108
----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	116
----------------------	------------

KISALTMALAR CETVELİ

BK.	: 6098 Sayılı Borçlar Kanunu.
Bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
D.9.D.	: Danıştay 9. Dairesi.
dn.	: dipnot.
E.	: Esas.
e.t.	: Erişim tarihi.
ETK	: 6762 Sayılı Ticaret Kanunu.
HMK	: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu.
HUMK	: 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu.
İİK	: 2004 Sayılı İcra İflas Kanunu.
K.	: Karar.
KGMDK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.
KHK	: Kanun hükmünde kararname.
m.	: madde.
R.G.	: Resmi Gazete.
s.	: sayfa.
T.	: Karar tarihi.
TBB	: Türkiye Barolar Birliği.
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu.
TCK	: 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu.
TMSK	: Türk Muhasebe Standartları Kurumu.
TTK	: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu.
vd.	: ve devamı.
VUK	: 213 Sayılı Vergi Usulü Kanunu.
Yay.	: Yayıncılık.
Y.HGK.	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu.
Yür.K.	: 6103 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü Ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun.

GİRİŞ

İnsan hafızasının nisyanla malul olması sebebi ile günlük hayatta gerçekleşen bütün olayları ayrıntıları ile hatırlamak her kişi için mümkün değildir. Bu durum, hususi olay ve faaliyetleri kayıt altına alma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

Ticari hayatta taraflar arasında hesaplaşma ihtiyacı ticari ilişkilerin özünü oluşturmaktadır. Hesaplaşma ihtiyacını karşılamak amacıyla muhasebe usulü geliştirilmiştir. Ticari faaliyetler, günlük hayatın olağan işleyişinden daha hızlı ve karmaşıktır. Bu nedenle tacirlerin, ticari faaliyetleri, alacak ve borç hesapları gibi birçok önemli kaydı tutma ihtiyaçları söz konusudur. Kanun koyucu bu ihtiyacın farkında olarak ticari işlerin güven ilişkisi çerçevesinde uyum içinde yürüyebilmesi için Türk Ticaret Kanununda ticari defter tutma yükümlülüğüne ilişkin hükümlere yer vermiştir.

Ticari hayatın hızla gelişmesi ve yeni kanuni düzenlemelere ihtiyaç duyulması sebebiyle 01.01.1957 tarihli 6762 Sayılı ETK yürürlükten kaldırılarak TBMM’de 13.01.2011 tarihinde 6102 Sayılı TTK kabul edilmiş, Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Ancak henüz yürürlüğe girmeden yeniden birçok maddesi 6335 sayılı Kanun ile değiştirilmiş, nihayetinde son şeklini almış ve 6102 Sayılı TTK 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tacirlere ilişkin birçok yeni hukuki düzenlemeler getiren 6102 Sayılı TTK ticari defterlere ilişkin olarak da yeni bir takım düzenlemelere yer vererek ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümleri kanundan çıkarılmış, bunun yerine bu hükümler 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda düzenlenmiştir. Bu durum doktrinde tartışmalara yol açmıştır.

Çalışmamızda HMK m. 222 başta olmak üzere ülkemizde ve dünyada uygulanan ticari defter tutma sistemleri, amacı, ticari defter tutma yükümlüleri, ticari defter türleri, ticari defter ve belgelerin saklanması ve ziyayı ile ibraz usulü hakkında bilgi verilerek ticari defterlerin delil niteliği ve ticari defterlerin usulüne uygun veya eksiksiz tutulmaması halinde yükümlü gerçek ve tüzel kişilerin hukuki ve cezai sorumlulukları ilgili Yargıtay kararları ışığında ayrıntıları ile incelenecektir. Ayrıca

ilgili konularda 6102 Sayılı TTK ile 6762 Sayılı ETK arasında kıyaslamalar yoluyla ticari defterlere ilişkin hükümler yönünden değişikliklere ve ticari faaliyetlerde defter, belge ve muhasebe düzeniyle ilgili olarak 6102 Sayılı TTK hükümlerinin yanı sıra VUK başta olmak üzere Bankacılık Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve Sigortacılık Kanunları gibi birçok kanun, yönetmelik ve tebliğe yer vereceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ DEFTERLERE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

I. TARİHİ GELİŞİM, TİCARİ DEFTER TANIMI, TİCARİ DEFTER TUTULMASININ AMAÇ VE ÖNEMİ

A. TARİHİ GELİŞİM

Geçmişte ve günümüzde tacirler, gerek ticari işletmelerinin mali ve iktisadi durumunu gerekse diğer kişilerle olan ticari ilişkilerin tespiti ve borç-alacak hesabı için defter tutma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Tarihte ilk ticari hesap kayıtlarına Sümer tabletlerinde ve Mısır papirüslerinde rastlanmaktadır. Eski Yunan ve Roma belgelerinde ise daha modern bile sayılabilecek muhasebe kayıtlarına rastlanmıştır¹.

Bugünkü anlamda ticari defter kayıtları tarihte ilk kez XIV. Louis' in 1673 tarihli "Ordonnance de Commerce" isimli kanun kuvvetinde emirnamesi ile düzenlenmiştir². Bu düzenleme öncelikle kendisini izleyen 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu' na geçmiş, oradan da bu kanunun bir tercümesi olan 1850 tarihli Kanunname-i Ticaret ile ülkemiz mevzuatına katılmıştır.

1926 tarihli Ticaret Kanunumuz' un kaynağı hakkında doktrinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre; 1926 tarihli Ticaret Kanunumuz 1807 tarihli Kanunname-i Ticaret başta olmak üzere birçok yabancı hukukun³ etkisinde

---

¹ Muharrem **Gençtürk**, Ticari Defterlerin Delil Niteliği, 1. Baskı, Yayılım Yay., İstanbul 1997, s. 2.

² Hayri **Domaniç**/Erol **Ulusoy**, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, 5. Baskı, Arıkan Yay., İstanbul 2007, s. 309; **Gençtürk**, s. 2; Reha **Poroy**/Hamdi **Yasaman**, Ticari İşletme Hukuku, Vedat Yay., 14. Baskı, 2012 İstanbul, s. 221; Sabih **Arkan**, Ticari İşletme Hukuku, 1. Baskı, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yay., Ankara 2009, s. 325.

³ Fransız, İtalyan, Arjantin ve Alman Kanunları kastedilmektedir. Bkz. **Arkan**, s. 325; Rıza **Ayhan**/ Mehmet **Özdamar**/Hayrettin **Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, 4. Baskı, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 2011, s. 3.

hazırlanmıştır. Diğer görüşe göre ise; 1926 tarihli Ticaret Kanunumuz' un kaynağını tespit etmek mümkün olmamıştır⁴.

ETK bir kısım düzenlemelerini 1926 tarihli Ticaret Kanunu'ndan alırken bazı hükümlerine de VUK kaynaklık etmiştir. TTK' nın ticari defterleri düzenleyen hükümlerinin kaynağı ise genel olarak Alman Ticaret Kanunu'dur⁵.

B. TTK HÜKÜMLERİNE GÖRE TİCARİ DEFTERLERİN TANIMI

Tacirlerin ticari faaliyetleri günlük olaylardan çok daha hızlı ve karmaşıktır. Bu nedenle gerçek ve tüzel kişilerin ticari faaliyetlerinin tamamını hafızalarında tutmalarına olanak yoktur. Ticari hayatın uyum içerisinde devam edebilmesi için tacirler arasında güven ilişkisinin zedelenmemesi ve adil bir ortamın sağlanması oldukça önem arz eder. Tacirler, karşılıklı ilişkilerinde borç ve alacak hesapları başta olmak üzere birçok faaliyeti ispatlama ihtiyacı içerisindeyler. Bu nedenle Kanunun 18. maddesinin ilk fıkrasında defter tutmak tacir olmanın hüküm ve sonuçlarından birisi olarak düzenlenmiştir⁶.

Tacirlerin ticari işletmeleri ile ilgili borç ve alacaklarını gösteren bilançolarını, geçmişteki faaliyetlerini, vergi yükümlülüklerini ve faaliyetlerinin belirli dönemler içindeki neticelerini saptayabilmeleri, ancak ticari defter kayıtlarını eksiksiz ve düzenli olarak tutmalarıyla mümkündür⁷. Bu nedenle ticari defterler tacir

---

⁴ **Gençtürk**, s. 3.

⁵ **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 3.

⁶ TTK m. 18/1 : "Tacir, her türlü borcu için iflasa tabidir; ayrıca kanuna uygun bir ticaret unvanı seçmek, ticari işletmesini ticaret siciline tescil ettirmek ve bu Kanun hükümleri uyarınca gerekli ticari defterleri tutmakla da yükümlüdür." ETK' da 20. maddede düzenlenmiş olan madde hükmünde değişiklik yapılmamıştır.

⁷ **Gençtürk**, s. 7; **Arkan**, s. 325; Sami **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, 13. Baskıya Ek, Mimoza Yay., Konya 2005, s. 245; İ. Yılmaz **Aslan/Mevci Ergün**, Ticaret Hukuku, 5. Baskı, Ekin Yay., Bursa 2010, s. 64; Mehmet **Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku (Ders Notları Soru Örnekleri), 5. Baskı, Beta Yay., İstanbul 2006, s. 120; Sami **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı TBK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş) 20. Baskı, Mimoza Yay., Konya 2011, s. 257; Recep **Öktem**, Ticari Bilgi ve Belgeler, 1. Baskı, Türkmen Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 105; Ali **Bozer/Celal Göle**, Bankacılar İçin Ticaret Hukuku Bilgisi, 1. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yay., Ankara 2009, s. 159; Oğuz **İmregün**, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, 4. Baskı, Filiz Yay., İstanbul 1977, s. 84; Tuğrul **Ansay**, Bankacılık Yönünden Ticaret Hukuku Kuralları, 2. Baskı, Türkiye Bankalar Birliği Yay., Ankara 1978, s. 26-27; **Domanic/**

olmanın gerçek ve tüzel kişilere getirdiği en önemli ve gerekli unsurlarından birini teşkil etmektedir.

TTK ' da ticari defter ve belgeler ilişkin genel hükümler m. 64-86 arasında düzenlenmiştir. Kanunda ticari defterlere ilişkin genel hükümlerin yanı sıra ticaret şirketleri ile ilgili yeri geldikçe değinilecek özel hükümler de mevcuttur.

TTK' da ticari defter ve belgelere ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiş olmakla birlikte net bir tanım yapılmamış; yalnızca muhasebe ilminin gereklerini karşılayan defterler değil, işletmenin niteliği ve faaliyet alanı ile ilgili bir kısım defterlerin tutulması da m. 64/1' de zorunlu olarak düzenlenmiştir⁸.

Yukarıda açıklanan bütün hususlar ve kanunda ticari defterlere ilişkin hükümlerin düzenlenme amacı göz önünde bulundurulduğunda ticari defterler için şu tanımları yapmak isabetli olacaktır: " 'Ticari işletmenin hesapları' ile 'kanunda gösterilen diğer işlemlerin' kanunların ve muhasebe kurallarının belirlediği usul ve esaslara göre kaydedildiği defterler ticari defterler olarak adlandırılır"⁹.

C. TİCARİ DEFTER TUTMANIN AMACI VE ÖNEMİ

1. TTK Bakımından Defter Tutmanın Amacı ve Önemi

TTK ' da ticari defter ve belgeler tutulmasının amacı m. 64/1' de açıkça belirtilmiştir. Madde hükmüne göre; "*Her tacir, ticari defterleri tutmak ve*

Ulusoy, s. 309; Okan **Netek**, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Defter Tutma ve Envanter", Ekim 2012, Sayı: 238, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; **Nihat Taşdelen**, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterler", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C:3, S:1, 2012, s. 259-260.

⁸ **Kendigelen**, Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, 1. Baskı, On İki Levha Yay., İstanbul 2011, s.192-193.

⁹ Rıza **Ayhan**/ Mehmet **Özdamar** /Hayrettin **Çağlar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, 1. Baskı, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 2009, s. 255; **Gençtürk**, s. 8; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 253; Hüseyin **Ülgen**/ Ömer **Teoman**/ Mehmet **Helvacı**/ Abuzer **Kendigelen**/ Arslan **Kaya**/ Ertan **Nomer**, Ticari İşletme Hukuku, 1. Baskı, Vedat Yay., İstanbul 2006, s. 481; **Domanıç/Ulusoy**, s. 309; Merdan **Çalışkan**, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Ticari Defterler ve Tasdik İşlemleri", Temmuz 2010, Sayı: 211, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 02.04.2013.

defterlerinde, ticari işlemleriyle ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri, bu Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır. Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir."

Madde hükmünden de açıkça anlaşılacağı üzere tacirin ticari defter tutması öncelikle kendisi olmak üzere tacirle iş yapan kişiler açısından da faydalıdır. Nitekim ticari işletmenin kâr/zarar hesabında, yıllık bilançonun hesaplamasında ve geçmiş işlemlere bakarak işletmenin gelişimini saptayabilmek açısından ticari defter tutulması zorunludur¹⁰. Görüldüğü gibi defter tutmadaki amaç işletmedeki mali hareketleri tespit etmek, kaydetmek, bölümlenmek ve sonuçları ilgili kişilere sunmaktır.

a. Tacir ve Ortakları Bakımından Defter Tutmanın Faydaları

Defter tutma, özellikle tacirlerin ortakları ve yöneticiler bakımından önem arz etmektedir. Emek ve sermayelerini birleştirerek ortaklık kuran ortakların kâr ve zarara katılabilmeleri, bilançolara göre işletmenin durumunu belirleyebilmeleri ve istedikleri zaman işletmenin faaliyetleri ile ilgili bilgi alabilmeleri ancak usulüne uygun tutulmuş defter ve belge kayıtları ile mümkündür¹¹. Ayrıca anonim şirketlerde ortakların kimler olduğunun belirlenmesi de şirket defterleri vasıtası ile mümkündür..

¹⁰ İsmail **Kayar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticaret Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yay., Ankara 2013, s. 223; Necdet **Özdemir**/Naci **Kınacıoğlu**, Türk Ticaret Hukuku (Başlangıç Hükümleri), 5. Baskı, Emel Matbaacılık, Ankara 1984, s.164; **Bahtiyar**, s.120; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s.245; **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s.255; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 253; **Öktem**, s. 106; Fevzi **Yarbaş**, Ticaret ve Vergi Davalarında Ticari Defterlerin Delil Niteliği, 3. Baskı, Adalet Yay., Ankara 1998, s.12; **Ansay**, s. 29; Cemal **Elitaş**/Berfu **İlter**, "Türk Ticaret Yasa Tasarısına Göre Ticari Defterler", Mali Çözüm Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, İSMMMO Yay., Sayı: 72, s. 125; Mustafa **Yavuz**, "Ticari Defterlerin Yeni TTK'ya Uygun Tutulma Zorunluluğu", Ocak 2014, Sayı 253, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013.

¹¹ **Gençtürk**, s. 9; **Bahtiyar**, s. 120; **Yarbaş**, s. 13; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 164; **Netek**, Sayı: 238; Seyfi **Yıldız**, "Ticari Defterlerin İbrazı ve Kısmi İbraz Durumu", Mali Çözüm Dergisi, Nisan-Mayıs 2006, Sayı:75; s. 60; Ümit **Işık**, "Son Değişiklikleri İle Yeni Türk Ticaret Kanunu Açısından Ticari Defterleri Tutma Mükellefiyeti ve Yükümlülüğe Uymamanın Sonuçları", Temmuz 2013, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2014; Sayı: 247.

Aynı şekilde çalışmamızın ilerideki bölümlerinde ayrıntıları ile açıklayacağımız üzere usulüne uygun olarak tutulmuş ticari defterler tacir ve ortakları bakımından lehe delil olabilmektedir.

b. Üçüncü Şahıslar Bakımından Defter Tutmanın Faydaları

Tacir ve ticari işletme ile ilişki içerisinde olan üçüncü kişileri tacirin alacaklıları, tacire kredi verecek olanlar ve ortak adayları olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür.

aa. Tacirin alacaklıları bakımından

Tacir borçlarını ödeyemez duruma geldiğinde tacirin iflası istenerek hakkında TTK' daki iflas hükümleri uygulanır. Bu durumda alacaklılar, tacirin gerçekten ödeme güçlüğüne bulunup bulunmadığını ancak ticari defterler vasıtası ile anlayabilirler¹². Ayrıca alacaklılar ileride bir ihtilaf çıktığında iddialarını borçluya ait defter ve belgelere dayandırıp bunları delil olarak göstererek ispatlama imkânına da sahiptirler. Nitekim ileride anlatılacağı üzere, ticari defterler alacağın varlığı ve miktarı yönünden defteri tutan tacir aleyhine delil olabilmektedir.

bb. Tacire kredi verecek olanlar bakımından

Tacire kredi verecek olan tacir veya bankanın, tacirin iktisadi ve mali durumunu ayrıntıları ile öğrenebilmesi ancak usulüne uygun tutulmuş ticari defterleri incelemesi ile mümkündür. Tacirin mali durumu hakkında bilgi sahibi olmadan bankaların kredi vermesi mümkün değildir. Hatta 3182 Sayılı Bankalar Kanunu m. 46' da¹³ 'Kredilerin İzlenmesi' başlığı altında bankaların tacire kredi vermeden önce

¹² Gençtürk, s. 9; Bahtiyar, s. 121; Yarbaş, s. 13-14.

¹³ 3182 Sayılı Bankalar Kanunu R.G. 02.05.1985 Sayı:18742 m. 46/1: "Kredilerin İzlenmesi": 'Bankalar açacakları krediler ve verecekleri kefalet ya da teminatlar için, talepte bulunanlardan Türkiye Bankalar Birliğince tespit olunacak örneklerine uygun ve yetkililerin imzalarını taşıyan en son hesap durumunu almak zorundadırlar. Bu hesap durumlarının kredilerin kullanıldığı sürece her yıl hesap dönemini izleyen 7 ay içinde alınmasına devam edilir.'

ve kredi süresince kredi alan tacirin ticari defterlerini ibraz etmesini istemek zorunluluğu düzenlenmiştir.

cc. Ortak adayları bakımından

Anonim şirketlerin ve sermaye piyasasının hızlı gelişimi, şirketlere ortak olmak isteyen üçüncü kişilerin korunması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. 'Kamuoyunu aydınlatma ilkesi' ışığında şirketle bağlantısı olan üçüncü kişilerin ve ortak adaylarının yeterli ve gerçek bilgiyi edinmeleri amaçlanmıştır. Defter tutulmadan ve bu defterleri doğrulayan kâr ve zarar hesabı ile bilanço çıkarılmadan ortakların kâr ve zarara katılma oranını tespit etmek çok güçtür. Ticari defterler bu konuda en başta gelen bilgi kaynaklarıdır.

2. İİK ve VUK Bakımından Defter Tutmanın Amacı ve Önemi

Tacirler için defter tutmak bir kamu görevidir. Nitekim tacirin ticari defter ve belge tutma yükümlülüğünün kaynağı Türk Ticaret Kanununun yanı sıra Vergi Usul Kanunu ve İcra İflas Kanunundan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda asıl olarak ticari defterlerin HMK ve TTK hükümleri uyarınca etki ve gerekliliğini incelemeyi amaçlamış olsak da, defter tutmanın VUK ve İİK hükümlerinde düzenlenen fayda ve gerekliliğine kısaca değineceğiz.

a. Vergi Usul Hukuku Bakımından

Vergi yükümlüsü tacirlerin kimler olduğu ve vergi matrahı, şirketlerin ticari defterlerine bakılarak belirlenir¹⁴. Ayrıca vergi yükümlülüğünün miktarı da ticari

---

¹⁴ **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 253-254; Oğuz Kürşat **Ünal**, Türk Ticaret Kanununda ve Vergi Usul Kanununda Fatura ve İspat Kuvveti, Bilge Yay., Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. Baskı, 2006 Ankara, s. 111-112; **Arkan**, s. 325; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 255-256; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku s. 245; , s. 279; **Bahtiyar**, s. 121; **Öktem**, s. 106; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 257; **Gençtürk**, s. 12, **Yarbaş**, s. 15-16; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 165; **Bozer/Göle**, s. 158; **Ansay**, s. 28; Gökçe Sarısu **Kanmaz**, "Yeni TTK'nın Vergi Hukuku Açısından Etkileri", Ekim 2012 / Sayı: 238, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2014; Selim **Çimşir**,

defter ve belgelerdeki bilgilere bakılarak hesap edilir. VUK m. 171 hükmü vergi hukuku bakımından defter tutmanın amaçlarını belirtmiştir. Bu amaçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Mükellefin vergi ile ilgili servet, sermaye ve hesap durumunu tespit etmek,
2. Vergi ile ilgili faaliyet ve hesap neticelerini tespit etmek,
3. Vergi ile ilgili muameleleri belli etmek,
4. Mükellefin vergi karşısındaki durumunu hesap üzerinden kontrol etmek ve incelemek,
5. Mükellefin hesap ve kayıtlarının yardımıyla üçüncü şahısların vergi karşısındaki durumlarını (emanet mahiyetindeki değerler dahil) kontrol etmek ve incelemek.

Görüldüğü gibi TTK ' da defter tutmanın amacı işletmenin ekonomik ve mali durumunu belirlemek iken, VUK' ta defter tutma yalnızca vergi yükümlülüğü açısından gerekli bir düzenleme olarak ortaya konulmuştur. Ticari defter tutmanın VUK hükümlerince amacının gerçekleşebilmesi için defterlerin tacirin vergi yükümlülüğü hususundaki beyanı doğrultusunda ve işletmenin gerçek mali durumunu ortaya koyacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Defterlerin usulüne uygun tutulmaması veya işletmenin gerçek mali durumunu yansıtmaması durumunda tacirin vergi yükümlülüğüne esas teşkil edecek kazancı re' sen belirlenir¹⁵.

b. Taksirli veya Hileli İflasın Tespiti Bakımından

Borçlarını ödeyemeyecek duruma gelen tacirin iflası istenir. Bu durumda tacirin aktifli alacakların teminatıdır. İflas halindeki tacirin aktifinin tespitinde ticari defterlerden yararlanır¹⁶. Tacir kasten malvarlığının aktifini olduğundan daha az gösterirse tacirin hileli iflası; kanunen tutması zorunlu defterleri hiç veya kanuna

---

Vergi Ve Ticaret Hukuku Açısından Ticari Defterler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 15,17.

¹⁵ **Arkan**, s. 319; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 253-254; **Gençtürk**, s. 15; **Yarbaş**, s. 15-16.

¹⁶ **Gençtürk**, s. 11; **Bahtiyar**, s. 121; , s. 279; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s. 245; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 165; **İmregün**, s. 84.

uygun şekilde tutmazsa tacirin kusurlu iflası söz konusu olur. (İİK m. 310/5 -311) Kusurlu veya hileli iflas ile aktifini azaltan tacir hakkında sırasıyla TCK m. 161 ve 162 hükümleri uygulanır.

II. TİCARİ DEFTERLERİN TUTULMASINA İLİŞKİN SİSTEMLER

A. GENEL OLARAK SİSTEMLER

Ticari defter tutulmasına ilişkin olarak devletlerin farklı yaklaşım ve uygulamaları, çeşitli sistemlerin¹⁷ ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sistemleri dört gruba ayırarak incelemek mümkündür¹⁸.

1. Defterlerin Serbestliği (İngiliz) Sistemi

Bu sistemde tacir, ticari defter tutma mecburiyetinde değildir. Fakat defter tutmasında bir sakınca da yoktur; fakat iflas gibi bazı hallerde defter tutulmamış ise tacire yaptırım uygulanır¹⁹. Tutacağı defterleri tacir kendisi belirler.

2. Belirli Zorunlu Defterleri Tutma (Fransız-Latin) Sistemi

Bu sistemde zorunlu defterler kanunda gösterilmiştir. Buna göre tacirin kanunen belirlenmiş olan defterleri tutma mecburiyeti vardır. Bu defterler dışında tacir isterse işletmesinin mahiyetine uygun başka defterler de tutabilir; fakat bu defterleri tutmak mecburiyetinde değildir²⁰. 1926 tarihli Ticaret Kanunu'nda

---

¹⁷Gençtürk, s. 13; Ayhan/Özdamar/Çağlar, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 256; Karahan, Ticari İşletme Hukuku, s. 246; Yarbaş, s. 16-17; Karahan, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK'ya göre Güncellenmiş), s. 257-258; Ayhan/Özdamar/Çağlar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 254-255; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 166; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 483; Domaniç/Ulusoy, s. 309.

¹⁸ Doktrinde birçok yazar ticari defter tutma sistemlerini üç gruba ayırarak incelemiştir. Bu sistemler: serbesti sistemi, belirli mecburi defterleri tutma sistemi (yasal sistem) ve karma sistemdir. Ayrıca Karahan, serbesti sistemini ikiye ayırarak yarı serbesti ve tam serbesti olarak incelemiştir. Bu ayırma göre İngiliz sistemi tam serbesti sistemi kategorisinde yer almaktadır. Ülgen, Gençtürk gibi biz de defter tutma sistemlerini dört gruba ayırarak incelemeyi uygun bulduk. (Karahan, Ticari İşletme Hukuku, s. 246; Gençtürk, s. 12,14; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 483).

¹⁹ Gençtürk, s. 13.

²⁰ Ayhan/Özdamar/Çağlar, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 256; Gençtürk, s. 13.

benimsenmiş olan sistem belirli zorunlu defterleri tutma sistemi olmakla birlikte ETK ile Karma Sisteme geçilmiştir.

3. Belirsiz Zorunlu Defterleri Tutma (İsviçre-Alman) Sistemi

Bu sistemde defter tutulması zorunludur; fakat hangi defterlerin tutulması gerektiği kanunda belirtilmemiş, bu seçim tacire bırakılmıştır. Tacir hangi defterleri tutacağını işletmenin mahiyet ve büyüklüğünü göz önünde bulundurarak kendisi belirleyecektir²¹.

4. Karma Sistem (İtalyan Sistemi)

Bu sisteme göre tacir hem kanunda ismen sayılmış belirli defterleri hem de ticari işletmenin önem ve mahiyetinin gerektirdiği diğer defterleri (belirsiz zorunlu defterleri) tutmak mecburiyetindedir. Hangi defterlerin işletmenin mahiyetinden ötürü tutulması gerektiği kanunda ismen belirtilmediği için tacir bu defterleri belirleyerek tutmak mecburiyetindedir.

B. TTK' DA KABUL EDİLEN SİSTEM

TTK, ETK' da benimsenmiş olan karma sistemi (İtalyan Sistemi) kabul etmiştir²². TTK Tasarısı ve yürürlükte olan TTK' nın 64. maddesinde kanun koyucu tacirin defter tutmakla yükümlü olduğunu belirtirken bu konuda gerçek ve tüzel kişi tacirler bakımından yapılan ayrımı kaldırılmıştır.

TTK m. 64' ün ilk halinin 5. fıkrasında başkaca defterlerin Türkiye Muhasebe Standartları Kurumunca tespit edilebilmesine imkân tanımıştı. Türkiye Muhasebe Standartları, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın Türkçe çevirisidir. Finansal tabloların hazırlanmasında Türkiye Muhasebe Standartlarının

²¹ Gençtürk, s. 13; Domaniç/Ulusoy, s. 309; Yarbaş, s. 16-17.

²² Karahan bu sistemi yasal sistem olarak adlandırmaktadır. (Karahan, Ticari İşletme Hukuku, s. 246).

benimsenmesi, ticari muhasebenin evrensel kurallara uygun tutulması yönünde önemli bir adımdır. 6335 sayılı Kanun²³ ile 64. maddede değişiklik yapılmış ve ticari defterlerin tutulmasında Türkiye Muhasebe Standartlarına uyum kuralı kaldırılmıştır²⁴. Buna karşılık ticari defter tutma yükümlülüğüne tabi kişiler, münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Türkiye Muhasebe Standartları'na uymakla yükümlüdür (TTK m.88/1).

6300 sayılı Kanun'un²⁵ 7. maddesi ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu (TMSK) lağvedilerek yerine Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGMDK) kurulmuştur²⁶. TTK ve diğer kanunlarda Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu (TMSK)'ya kanunla yapılan atıflar, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGMDK)'ya yapılmış farz edilecektir²⁷. Türkiye Muhasebe Standartlarını KGMDK belirlemektedir.

TTK' da benimsenmiş olan karma sisteme göre tacir hem kanunda ismen sayılmış belirli defterleri hem de ticari işletmenin önem ve mahiyetinin gerektirdiği

²³Türk Ticaret Kanunu İle Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü Ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun R.G. 30.06.2012 Sayı: 28339.

²⁴ **Moroğlu**, s. 57; **Poroy/Yasaman**, s. 222.

²⁵ Bazı Kanunlar İle Kamu Gözetimi, Muhasebe Ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, R.G. 10.05.2012 Sayı: 28288.

²⁶ TTK ' da "Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu" olarak geçmekle birlikte, 02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 26.09.2011 tarih ve 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Kanun Hükmünde Kararname ile "Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak" yetkisini haiz Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun" kurulmuş; anılan KHK' nın 32. maddesinin üçüncü fıkrası ile de Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu (TMSK)' nun yasal dayanağını teşkil eden 28.07.1981 tarih ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun ek 1. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. 10.05.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 26.04.2012 tarihli ve 6300 sayılı Kanun'un 7. maddesi ile de 660 sayılı KHK' nın geçici birinci maddesine "Diğer mevzuatta Türkiye Muhasebe Standartları Kuruluna yapılan atıflar, Kurum'a yapılmış sayılır." şeklindeki üçüncü fıkra hükmü eklenmiştir. Bu itibarla, 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu'nda geçen "Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu" ibarelerinin "Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu" olarak dikkate alınması gerekmektedir.

²⁷ **Merdan Çalışkan**, "Defterlerin Elektronik Ortamda Tutulması", Mart 2012 / Sayı: 231, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 02.04.2013; **Çalışkan**, "Suç Var, Ceza Yok!", Sayı: 236; **Soner Altaş**, "Yeni TTK' ya Göre Ticari Defter Tutma Usul ve Esasları", Temmuz 2012/Sayı: 235, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; **Yasin Çakır**, "Yeni TTK Uyarınca Ticari Defterlerin Tutulmasında Uyulması Gereken Usul ve Esaslar", Kasım 2012 / Sayı: 239, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013.

diğer defterleri (belirsiz zorunlu defterleri) tutmak mecburiyetindedir (TTK m. 64). Tutulması zorunlu defterlerin bir kısmı kanunda ismen sayılarak açıkça belirlenmiştir. Tacirler bunlar dışında VUK başta olmak üzere diğer kanunlarda belirtilen ticari defterleri de tutmak zorundadırlar²⁸.

Çalışmamızın devamında kanunda düzenlenmiş olan zorunlu defterleri ayrıntıları ile inceleyeceğiz.

III. TİCARİ DEFTERLER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. TİCARİ DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNE TABİ OLANLAR

TTK m. 18/1 ve 64/1' de düzenlendiği üzere²⁹ ticari defter tutma zorunluluğu tacirlere mahsustur. TTK m. 12' de tacir sıfatını kimlerin haiz olduğu açıkça düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre: *"Bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişiye tacir denir. Bir ticari işletmeyi kurup açtığını, sirküler, gazete, radyo, televizyon ve diğer ilan araçlarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline tescil ettirerek durumu ilan etmiş olan kimse, fiilen işletmeye başlamamış olsa bile tacir sayılır. Bir ticari işletme açmış gibi, ister kendi adına, ister adi bir şirket veya her ne suretle olursa olsun hukuken var sayılmayan diğer bir şirket adına ortak sıfatıyla işlemlerde bulunan kimse, iyiniyetli üçüncü kişilere karşı tacir gibi sorumlu olur."* Hükümde tacir, tacir sayılan ve tacir gibi; sorumlu olanların tanımı yapılmıştır.

Tacir gibi sorumlu olanlar yalnızca tacir olmanın yükümlülüklerine katlanır, nimetlerinden faydalanamazlar. Defter tutmak da TTK' da tacir olmanın yükümlülüklerinden birisi olduğu için tacir gibi sorumlu olanlar ticari defter tutmak

---

²⁸ Poroy/Yasaman, s. 223.

²⁹ TTK m. 18/1: "Tacir, her türlü borcu için iflase tabidir; ayrıca kanuna uygun bir ticaret unvanı seçmek, ticari işletmesini ticaret siciline tescil ettirmek ve bu Kanun hükümleri uyarınca gerekli ticari defterleri tutmakla da yükümlüdür." TTK m. 64/1: "Her tacir, ticari defterleri tutmak ve defterlerinde, ticari işlemleriyle ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri, bu Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır. Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir."

zorundadırlar. Tacir sayılan kişiler ise her ne kadar fiilen işletmeye başlamamış olsalar da tacir sıfatına bağlanan sonuçlara katlanmak zorundadırlar. Dolayısıyla tacirler, tacir sayılanlar ve tacir gibi sorumlu olanlar defter tutma yükümlülüğüne tâbidirler. Bu kanun hükmü emredici nitelikte olduğundan tacir sıfatını haiz olmayan işletmeler için defter tutma yükümlülüğü söz konusu olmadığı gibi tacir için bu hüküm emredici nitelikte olup tacirin iradesine bağlı değildir.

TTK hükümlerine göre defter tutma yükümlülüğü hem gerçek kişi tacirler hem de tüzel kişi tacirler için söz konusudur. Ticari işletme işleten tüzel kişilerin başında ticaret şirketleri gelir. Ticaret şirketleri; kollektif, komandit (adi komandit-paylı komandit) anonim, limited ve kooperatif şirketleridir. Anonim şirketler, kanunen yasak olmayan her türlü iktisadi maksat ve konular için kurulabilirler (TTK m. 331). Bu şekilde kurulan anonim şirketlerin de defter tutma yükümlülüğü vardır. Tacirin birden fazla işletmesi varsa her bir işletme için ayrı defter tutulur.

Tacirin tüzel kişi olması halinde defterleri tutma sorumluluğu yönetim kuruluna aittir. Yöneticiler ve yönetim kurulu, ilgili tüzel kişiye ilişkin özel hükümlere göre belirlenir; sorumluluk da aynı hükümler çerçevesinde saptanır³⁰. TTK m. 375/1-f hükmüne göre pay, yönetim kurulu karar ve genel kurul toplantı ve müzakere defterlerinin tutulması yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez yetkilerindedir.

Adi şirketlerde ortakların tacir sıfatını haiz olmaları sebebiyle tutulması zorunlu defterler ortaklar adına tescil edilmek suretiyle tutulur. Böylece adi şirket ortakları açısından müteselsil sorumluluk söz konusu olacaktır³¹. Tutulması zorunlu defterlerin neler olduğu şirketin iş hacmi ve mahiyeti nazara alınarak belirlenir.

---

³⁰ Merdan **Çalışkan**, "Yeni TTK Kapsamında Defterlerin Hiç veya Gerekli Gibi Tutulmaması ve Sorumluluk: Suç Var, Ceza Yok!", Ağustos 2012, Sayı: 236, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; **Taşdelen**, s. 264.

³¹ **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 485; **Domaniç/Ulusoy**, s. 312; **Taşdelen**, s. 264.

TTK defter tutma yükümlülüğünün yalnızca tacirlere özgü bir durum olduğunu belirtirken; VUK m. 172' de defter tutma yükümlülüğü olan gerçek ve tüzel kişi tacirlerin kimler olduğu açıkça hüküm altına alınmıştır. Buna göre;

- Ticaret ve sanat erbabı,
- Ticaret şirketleri,
- İktisadi kamu müesseseleri,
- Dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler,
- Serbest meslek erbabı,
- Çiftçiler.

İktisadi kamu müesseseleriyle dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler defter tutma bakımından tüccarların tabi oldukları hükümlere tabidirler. Bu sayılan kişi ve kuruluşlardan olmakla beraber gelir vergisinden muaf olan esnaf ve çiftçiler, kazançları götürü usullüne göre tespit edilenler ve kurumlar vergisinden muaf olan iktisadi kamu müesseseleri defter tutma yükümlülüğü dışında bırakılmıştır.

B. TİCARİ DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN BAŞLAMASI VE SONA ERMESİ

Tacirlerin defter tutma yükümlülüğü tacir sıfatının kazanılması ile başlar, bu sıfatın kaybedilmesi ile sona erer.

Gerçek kişi tacirin tacir sıfatı, bir ticari işletmeyi kısmen de olsa kendi adına işletmeye başlaması ile başlar. Tüzel kişi tacirlerin de defter tutma yükümlülüğü tacir sıfatını kazandıkları an başlar. Dolayısıyla defter tutma yükümlülüğü de tacir sıfatını kazanması ile başlar, kaybetmesi ile sona erer. Bu süre, işletmesini sicile tescil ettirmek zorunda olan tacirler için tescil yükümlülüğünün doğduğu andan itibaren başlar³². Bir ticari işletmeyi kurup açtığını, sirküler, gazete, radyo, televizyon ve

³² TTK m. 87 "Ticarete Yeni Başlayanlar İçin Uygulama" başlığı altında şu düzenlemeyi getirmiştir: 'İşletmesini ticaret siciline tescil ettirmekle yükümlü olan işletme sahipleri için bu Kısım hükümleri, ticaret siciline tescil ettirme yükümlülüğünün doğduğu andan itibaren geçerlidir. ' Bu hüküm ETK' da yer almamaktadır. Böylece kanun boşluğu doldurulmuştur. (**Kendigelen**,Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 215; **Kendigelen**, Yeni Türk

diğer ilan araçlarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline tescil ettirerek durumu ilan etmiş olan kimse, fiilen işletmeye başlamamış olsa bile tacir sayılır (TTK m. 12/2). Tacir sayılan kişinin de tacir sıfatına bağlanan sonuçlara katlanması gerekir. Dolayısıyla bu kişiler de defter tutmak zorundadır. Bir ticari işletme açmış gibi, ister kendi adına, ister adi bir şirket veya her ne suretle olursa olsun hukuken var sayılmayan diğer bir şirket adına ortak sıfatıyla işlemlerde bulunan kimse, iyiniyetli üçüncü kişilere karşı tacir gibi sorumlu olur (TTK m. 12/3) . tacir gibi sorumlu olan kişi, sadece tacir olmanın külfetlerine katlanır; nimetlerinden yararlanamaz. Defter tutma da tacirlere yüklenen bir yükümlülüktür. Bu nedenle tacir gibi sorumlu olanlar da defter tutmakla yükümlüdür. Tacir gibi sorumlu olanlar ile tacir sayılan gerçek ve tüzel kişiler³³ için de defter tutma yükümlülüğü tacir gibi sorumlu olmaları ve tacir sayılmaları ile başlar, bu sığata bağılı olarak da sona erer.

Ticari işletmenin tasfiyesi aşamasında tacir sıfatı devam ettiğinden defter tutma yükümlülüğü de devam eder. İşletmenin devralınması ile tacir sıfatı devralana geçer³⁴. Buna karşılık TTK 82/8 hükmüne göre³⁵, şayet gerçek kişi tacir ölürse, defterler mirasçılar tarafından saklanmalıdır.

Ticari defterlerin tacir tarafından bizzat tutulması gerekmez. Esasen bu her zaman mümkün değildir. Ancak defterler muhasebeciler tarafından tutulmuş olsalar bile tacir tarafından tutulmuş sayılır.

Ticaret Kanunu Değışiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, 1. Baskı, On İki Levha Yay., İstanbul 2011, s. 77).

³³ TTK m. 16/1 "Tüzel kişiler" : "Ticaret şirketleriyle, amacına varmak için ticari bir işletme işleten vakıflar, dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar da tacir sayılırlar.' **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 489; **Domanıç/Ulusoy**, s. 310; **Taşdelen**, s. 264.

³⁴ Oruç Hami **Şener**, "Ticari Defterlerin ve Belgelerin Saklanması, Zıyaı, Zayı Belgesi, Böyle Bir Belgenin Alınması ve Alınmamasının Hüküm ve Sonuçları", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C : 6, Sayı : 1, 2004, s. 239; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 255-256; **Arkan**, s. 338.

³⁵ TTK m. 82/8: "Gerçek kişi olan tacirin ölümü halinde mirasçuları ve ticareti terk etmesi halinde kendisi defter ve kağıtları birinci fıkraya gereğince saklamakla yükümlüdür. Mirasın resmi tasfiyesi halinde veya tüzel kişi sona ermişse defter ve kağıtlar birinci fıkraya gereğince on yıl süreyle sulh mahkemesi tarafından saklanır."

IV. TİCARİ DEFTER TÜRLERİ

A. TTK' YA GÖRE ZORUNLU TİCARİ DEFTERLER

Tacirler tarafından tutulması zorunlu defterler Türk Ticaret Kanunu' nun yanı sıra Vergi Usul Kanunu' nda da belirtilmiştir.

TTK' da benimsenmiş olan karma sisteme göre tacir hem kanunda ismen sayılmış belirli defterleri hem de ticari işletmenin önem ve mahiyetinin gerektirdiği diğer defterleri (belirsiz zorunlu defterleri) tutmak mecburiyetindedir.

1. Yevmiye Defteri

Yevmiye defteri işletmenin kayda geçirilmesi gereken günlük işlerinin tarih sırası ve maddeler halinde düzenli olarak kaydedildiği defterlerdir. Yevmiye defterinin içeriği TTK ' da hüküm altına alınmamıştır. Ancak ETK m. 70' te ticari defterlerin muhtevası düzenlenmişti. Madde hükmünde yevmiye defterinin sayfalarının müteselsil sıralı olması gerektiği düzenlenmişti. Ancak vergi kanunlarına göre mükellefler diledikleri takdirde yevmiye defteri ve tutulması zorunlu diğer defterlerini müteharrik yapraklı olarak kullanabilirler (VUK m. 183).

ETK m. 70 hükmüne göre yevmiye defterinin aşağıdaki kayıtları içermesi gerekmektedir :

1. Madde sıra numarası (Makine ile tutulan muhasebelerde mecburi değildir.);
2. Tarih;
3. Borçlu hesap (Toplayıcı hesaplar kullanıldığı takdirde nihai yardımcı hesabın isminin tasrihi şarttır.);
4. Alacaklı hesap (Toplayıcı hesaplar kullanıldığı takdirde nihai yardımcı hesabın isminin tasrihi şarttır.);
5. Meblağ (Yardımcı hesaplara taksim edilenler, izahat sütununda gösterilmek şarttır.);

6. Her kaydın dayandığı vesikaların nevi ve varsa tarih ve numaraları.

Yevmiye defterinin işletmenin bütün borç ve alacak kayıtlarını içermesi gerekmektedir. Bu nedenle işletmenin faaliyetlerine ilişkin işlemlerin yanı sıra tacirin işletmeyi ilgilendiren şahsi işlemlerinin de yevmiye defterine kaydedilmesi gerekir³⁶.

Yevmiye defterine geçirilecek kayıtlar haklı sebep olmaksızın, on günden fazla geciktirilemez (ETK m. 70/4). Uygulamada işlemlerin yapıldığı gün kayda geçirilmesinin her zaman mümkün olmaması göz önüne alınarak tacire kanun koyucu tarafından 10 günlük gecikme müsaadesi verilmiştir.

Yevmiye defteri yeni senenin en geç Ocak ayı sonuna kadar notere ibraz edilip son kaydın altına noterce "*Görölmüştür.*" sözü yazılarak mühür ve imza ile tasdik ettirilmek şarttır. Yevmiye defterinin açılış ve kapanış tasdiklerinin usulüne uygun olarak yapılmaması veya 'noterce görölmüştür' ibaresi yazılarak onaylanmaması halinde ticari defterler kanuna uygun tutulmuş sayılmaz. Bu nedenle tacir, ticari defterlerin usulüne uygun tutulmamasından dolayı hukuki ve cezai müeyyidelerle karşı karşıya kalabilir³⁷.

2. Defter-i Kebir

Defteri kebir, yevmiye defterine karışık olarak kaydedilen işlemlerin buradan alınarak sistemli şekilde, türüne göre tek tek gruplandırılarak hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan defterdir. Yani defteri kebirde, yevmiye defterine her türden kaydedilmiş karışık işlemler, ilgili hesaplara tek tek kaydedilerek tacirin hesap işlemlerini gruplar halinde topluca alacaklılar hesabı, borçlular hesabı, banka hesabı...vs. görmesi sağlanmaktadır.

³⁶ Gençtürk, s. 21; Arkan, s. 329; Aslan/Ergün, s. 67; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 170; Bozer/Göle, s. 176-177; İmregün, s. 93; Ansay, s. 29; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 490-491; Domanıç/Ulusoy, s. 316; Işık, Sayı: 247.

³⁷ Y.19.H.D. 28.03.2012 T., 2011/13506 E., 2012/5189 K. "*Davacının talep ettiği alacağın davalı defterlerinde kayıtlı olmadığı bilirkişi raporuyla saptanmış olup, davacı defterlerinin de kapanış tasdiki bulunmadığından davacı lehine delil teşkil edemez. Davalı, davacıdan mal almadığını savunduğuna göre somut olayda davacı, davalıya mal satıp teslim ettiğini usulüne uygun delillerle kanıtlamakla yükümlüdür. Mahkemece, bu yönler gözetilmeden eksik inceleme sonucunda hüküm kurulması doğru görölmemiştir.*"(Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 18.08.2013.)

Yevmiye defterinde her madde tarih sırasına göre kayıt edildiği halde; defteri kebirde her madde hesap sırasına göre işlenir³⁸. Defteri kebirde yapılan tasnif neticesinde tutulan kayıtlar sayesinde tacir, ticari ilişki içerisinde bulunduğu üçüncü kişiler ve kendi işletmesi arasındaki hesap durumunu anında ve açıkça görebilmektedir.

ETK m. 71' de defteri kebirin tanımı ve defteri kebirde yer alması gereken asgari kayıtlar belirtilmiştir. Buna göre: "*Defter-i kebir, yevmiye defterine geçirilmiş olan muameleleri buradan alarak sistemli bir surette hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan defterdir.*

Defteri kebirdeki kayıtların en az aşağıdaki malumatı ihtiva etmesi şarttır:

1. Tarih;
2. Yevmiye defteri madde numarası;
3. Meblağ;
4. Toplu hesaplarda yardımcı nihai hesapların isimleri."

Defteri kebir kullanılmaya başlanmadan önce notere tasdik ettirilmelidir. Ancak yevmiye defterinden farklı olarak defteri kebir yalnızca açılış tasdikine tabidir. Dolayısıyla defteri kebirdeki kayıtlara temel teşkil eden yevmiye defterinin kapanış tasdikinin yapılması bu bakımdan yeterlidir³⁹.

Tacir tarafından tutulan bütün defterlerin birbirini doğrulaması gerekir. Yalnızca yevmiye defterine veya yalnızca defteri kebirde ya da tutulan diğer defterlere dayanılması durumunda bu deliller yargılamada tacir için lehe delil niteliğini haiz olamaz⁴⁰.

³⁸ Işık, Sayı: 247; Gençtürk, s. 23; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 17-172; Bozer/Göle, s. 178; İmregün, s. 93; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 492; Domaniç/Ulusoy, s. 317; Kayar, s. 226.

³⁹ Gençtürk, s. 25; H. Hakan Kıvanç/Emre Poyraz, "Ticari Defterlerin Kapanış Tasdiklerinin Yapılması Sadece Delil Niteliğinde Kabul Görmesi İçin Mi Gereklidir?", Ocak 2011, Sayı 217, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; Y.T.D 22.9.E1966 E 1964/4556 K 1966/3689 BATIDER 1967 C:4 Sayı: 2.

⁴⁰ Y.14.H.D. 25.07.2011 T., 2011/8874 E., 2011/9785 K. "Ticari işlerden dolayı tacir olan kimseler arasında çıkan uyuşmazlıklarda ticari defterlerinin delil olarak kabul edilebilmesi için, tasdike tabi olan defterlerin tasdik edilmiş olması, bir tacirin tuttuğu bütün defterlerin de birbirini teyit etmesi gerekir. Aksi takdirde defterler lehe delil olmaktan çıkar, ancak tacirin aleyhine düştüğü kayıtlar delil sayılabılır. Bilirkişi incelemesi sonucu düzenlenen raporda, davacı tarafın sadece yevmiye defteri ibraz ettiği, diğer defterlerini ibraz etmediğinden, yevmiye defterlerindeki kayıtların lehine

3. Envanter Defteri

ETK' da envanter defterinin tanımı yer almadığından, doktrinde envanter defteri için çeşitli tanımlar yapılmaktaydı. TTK, bu belirsizliği ortadan kaldırmış ve m. 66/I' de envanter defterinin tanımı yapılarak içeriğinde tacire ait hangi kalemlerin yer alması gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur. Madde hükmüne göre envanter defteri; *"Tacirin ticari işletmesinin açılışında, taşınmazlarını, alacaklarını, borçlarını, nakit parasının tutarını ve diğer varlıklarını eksiksiz ve doğru bir şekilde gösteren ve varlıkları ile borçlarının değerlerini teker teker belirten defterdir."* Kısacası envanter defteri, işletmenin aktif ve pasiflerinin değerleri ile gösterildiği listedir⁴¹. Envanter defteri tutmak, tacir için bir yükümlülüktür. Maddenin ikinci fıkrasında ise, tacirin her faaliyet döneminin sonunda böyle bir envanter düzenlemesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Envanter defterinin hesap yılı on iki ayı geçemez.

4. İşletme Defteri

İşletmesinin mahiyet ve önemi bakımından yevmiye defteri, defter-i kebir ve envanter defteri tutması gerekmeyecek kadar faaliyetleri dar kapsamlı olan tacirler sadece işletme defteri tutabilirler. Hangi işletmelerin nitelik ve öneminin, sadece işletme defterinin tutulmasına müsait olduğu TTK' da gösterilmemiştir. Bu hususta VUK uyarınca işletme hesabı esasına göre defter tutacak ikinci sınıf tacirleri belirlemede kullanılan ölçütlerin⁴² esas alınması düşünülebilir⁴³.

---

delil teşkil etmeyeceği, davalı tarafın da tutması gerekli defterlerde kapanış tasdikleri yasal sürede yapılmadığından lehine delil teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Buna göre ticari şirket olan davacı, bütün delillerini ibraz etmediğinden kayıtlar bütün defterlerle doğrulanmadığından, yine ticari şirket olan davalı da defterlerinin tasdikini yasal sürede yapmadığından, her iki tarafın defterleri lehe delil olarak kabul edilemez" (Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 18.08.2013.)

⁴¹ **Kendigelen**, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 73; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku(6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 259; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 173-174; **İmregün**, s. 93; **Kendigelen**, Gerekeçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 199-200; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 493; **Domaniç/Ulusoy**, s. 317; **Kayar**, s. 226.

⁴² VUK m. 178: "*Aşağıda yazılı tüccarlar II. sınıfa dahildirler;*

1. 177. maddede yazılı olanların dışında kalanlar,

2. Kurumlar Vergisi Mükelleflerinden işletme hesabı esasına göre defter tutmalarına Maliye Bakanlığı'nca müsaade edilenler. Yeniden işe başlayan tüccarlar yıllık iş hacimlerine göre sınıflandırılınca kadar II. sınıf tüccarlar gibi hareket edebilirler."

⁴³ **Arkan**, s. 324-325; **Aslan/ Ergün**, s. 69; **Öktem**, s. 115; **Bozer/Göle**, s. 182.

5. TTK' da Tutulması Zorunlu Olarak Düzenlenmiş Diğer Ticari Defterler

TTK m. 64/4' te "Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defterlerdir." denilmek suretiyle yevmiye defteri, defter-i kebir ve envanter defteri dışında tutulan birtakım defterlerin de ticari defterler olduğu belirtilmiştir. Bu hükmün amacı uygulamada ispata yardımcı olması ve karine teşkil etmesi amacıyla tutulan pay defteri, karar defteri, genel kurul toplantı defteri ve müzakere defterlerine güvenin sağlanmasıdır. Nitekim TTK 'daki bu düzenlemeden önce onaya tabi olmaması sebebiyle bu defterlerin ticari hayatta güven telkin etmemesi söz konusu idi. Kanun koyucu bu hususta güven ve disiplin kurallarının uygulanması amacını güderek söz konusu hükmü tesis etmiş ve m. 64/4' te tek tek sayılmış bu defterin de ticari defter hüküm ve işlevine sahip olduğu belirtmiştir. Kuralın amacı, karine oluşturmak ve ispatta yardımcı olmak gibi işlevlere sahip söz konusu defterlere, ticarî defterlere uygulanan güven ve disiplin kurallarını uygulayabilmektir⁴⁴.

TTK m. 88/5 hükmüne göre; Türkiye Muhasebe Standartlarında hüküm bulunmayan hâllerde, ilgili oldukları alan dikkate alınarak, ilgili kurum tarafından konuya ilişkin olarak çıkartılan düzenleme (özel standartlar, yönetmelikler, tebliğler gibi), ilgili düzenlemede de hüküm bulunmadığı takdirde milletlerarası uygulamada genel kabul gören muhasebe ilkeleri uygulanır⁴⁵.

---

⁴⁴TTK m. 64/4 gerekçesi: "Bu fıkra uygulamada tartışmalı olan bir konuya açıklık getirmektedir. Pay, karar ve müzakere defterlerinin ticarî defter sayılması teoriye uymamakta, uygulamanın gereksinimini duyduğu gibi kural olarak kanuna girmiş bulunmaktadır. Kuralın amacı, karine oluşturmak, ispatta yardımcı olmak gibi işlevlere sahip söz konusu defterlere, ticarî defterlere uygulanan güven ve disiplin kurallarını uygulayabilmektir. Uygulamada tasdiklere tâbi olmayan bu defterlerin çoğu kez güvenilemez durumda oldukları görülmüştür." {**Ayhan/Özdamar/Çağlar/**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 258; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 262}.

⁴⁵TTK m. 88/5 gerekçesi: "Türkiye Muhasebe Standartlarında ve ilgili oldukları alana özgülenerik özel standartlarda hüküm bulunmayan hallerde "dünyada yaygın uygulaması bulunan genel kabul gören muhasebe ilkelerine" uyulur. Bu hükümle US-GAAP diye anılan Amerika Birleşik Devletleri'nin genel kabul görmüş ilkeleri kastedilmektedir. Bu göndermenin sebebi şudur: (1) "Genel kabul gören muhasebe ilkeleri" ibaresi, hemen belirlenebilecek bilinen ilkeleri ifade etmemektedir. Bu ilkeler çeşitlidir, hatta denilebilir ki, her ülke bu ibare ile farklı ilkeleri anlamaktadır. Dünyada en yaygın olan ise US-GAAP' tır. US-GAAP' ı uygulamayan şirketler Amerika Birleşik Devletleri menkul kıymetler borsalarına kabul edilmemekte, kote olunmamaktadır.

B. İHTİYARİ DEFTERLER

Tacirler, TTK ve diğer kanunda tutulması zorunlu olarak düzenlenmiş ticari defterler dışında başkaca (ihtiyari) defterler de tutabilirler. İhtiyari defterler, tacir tarafından ticari işletme için tutulan ve mecburi defterler dışında kalan defterlerdir. Örneğin uygulamada kasa defteri, el defteri, alacak defteri, cari hesap defteri gibi isimler altında başka bazı defterlerin de tutulduğu görülmektedir⁴⁶.

İhtiyari defterler ancak tutulması zorunlu olan defterlerle birlikte sahibi lehine kanıt oluşturur⁴⁷.

V. TİCARİ DEFTERLERİN TUTULMASI USULÜ

Defter tutma yükümlülüğünün yerine getirilmesi için kanunda bu hususta bir takım düzenlemelere yer verilmiştir. Ticari defter ve belgeleri tutma yükümlülerinin bu defter ve belgeleri kanuna uygun tutup tutmadığı bu kanuni düzenlemelere göre tespit edilir.

A. AÇILIŞ VE KAPANIŞ ONAYI

Türk Ticaret Kanunu, tasdik zorunluluğunu “tutulması zorunlu ve ismen belirlenmiş defterler” için öngörmüş bulunmaktadır. Bu nedenle, söz konusu defterler, Türk Ticaret Kanunu açısından “tasdike tabi defterler” olarak da anılır⁴⁸.

TTK m. 64/3-4' te yevmiye defteri, defter-i kebir, envanter defteri ve ticari defter olarak sayılmış pay defteri, karar defteri, genel kurul toplantı defteri ve

---

Bu sebeple AB kendi standartlarından vazgeçmiş IFRS' i kabul etmiştir. IFRS ile US-GAAP gittikçe birbirine yaklaşmıştır. Bütün bu sebepler göz önünde tutularak beşinci fıkrada, boşluk olan noktalarda US-GAAP' ın uygulanabilmesi olanağı yaratılmıştır."

⁴⁶ Arkan, s. 328; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 169; İmregün, s. 89; Kayar, s. 227-228.

⁴⁷ İmregün, s. 89; Arkan, s. 328; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 169.

⁴⁸ Elif Pürsünlerli, "Ticari Defterlere Kapanış Tasdiki Yaptırılması ve Tasdik Yaptırmayanların Karşılaşabileceği Sorunlar", 2000, Sayı:85, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; Safiye Öngen, "Ticari Defterlerin Açılış ve Kapanış Tasdikleri", Aralık 2004, Sayı: 144, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013 ; Yıldız, s. 62.

müzakere defterlerine ticari defterlerin açılış ve kapanış onaylarının noter vasıtasıyla gerçekleştirilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Ticari defterlerin elektronik ortamda tutulması hâlinde bu defterlerin açılışlarında ve yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanışında noter onayı aranmaz⁴⁹.

ETK m. 69/11 hükmüne paralel olarak ve sadece ticaret şirketlerinin kuruluşu sırasındaki açılış onayıyla sınırlı olmak üzere ticaret şirketlerinin defterlerinin açılışının ticaret siciline tescili sırasında ticaret sicili müdürlükleri tarafından onaylanabileceği öngörülmüştü. Böylece şirketlerin kuruluşunun hızlandırılması hedeflenmişti⁵⁰. Açılış onayının noter tarafından yapıldığı hâllerde noter, ticaret sicili tasdiknamesini aramak zorundadır. Dolayısıyla defterlerini notere veya sicil müdürüne tasdik ettirmeyen veya sicil memurluğuna beyanname vermeyen tacirin defterleri çalışmamızın devamında ayrıntısı ile inceleyeceğimiz üzere sahibi lehine delil teşkil etmez.

Yevmiye defteri yeni senenin en geç ocak ayı sonuna kadar notere ibraz edilip son kaydın altına noterce (görölmüştür) sözü yazılarak mühür ve imza ile tasdik ettirmek gerekir⁵¹ (TTK m. 70 VUK md. 183, Noterlik K. md. 44). Envanter defteri, kapanış tasdik süresi gelecek ilk üç ayı içinde tamamlanması gereklidir. Kapanış tasdik süresi mart ayı sonuna kadardır⁵² (TTK m. 66).

---

⁴⁹ TTK m. 64/1 hükmü Alman Ticaret Kanununun 238. paragrafından alınmıştır. Madde fıkrası ise şu şekildedir : *"Ticari defterlerin elektronik ortamda tutulması hâlinde bu defterlerin açılışlarında ve yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanışında noter onayı aranmaz. Fiziki ortamda veya elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin nasıl tutulacağı, defterlere kayıt zamanı, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esasları Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığınca müştereken çıkarılan tebliğle belirlenir."*

⁵⁰ **Kendigelen**, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 71; **Poroy/Yasaman**, s. 225-226; **Kendigelen**, Gerekeçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 202; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 502; **Taşdelen**, s. 274.

⁵¹ Y.HGK. 07.04.1982 T., 1979/10-1810 E., 1982/335 K.: *"Davalı tacir bulunduğu göre, T.Kanununun 70 maddesine göre kapanış tasdikini içermeyen yevmiye defterinin geçerli sayılmayacağını göz önünde tutulmaması usule ve yasaya aykırıdır."* Sinerji mevzuat ve içtihat programı, e.t.: 12.02.2014.

⁵² Dursun Ali **Turanlı**, *"Ticari Defterlerinin Kapanış Tasdiklerinin Yaptırılma Zorunluluğu"*, Ocak 2012, Sayı: 229, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; Ersin **Özdemir**, *"Ticari Defterlere Kapanış Tasdiki Yaptırmamanın Hukuki Ve Cezai Sonuçları"*, Ocak 2007, Sayı: 169, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; **Çalışkan**, *"Türk Ticaret Kanunu Tasarısında"*

Kapanış tasdikini yaptırmayan tacirler, ticari defterlerini kendi lehine delil olarak kullanamazlar. Kapanış tasdiki yaptırılmayan defterler, tam ve kanuna uygun olarak tutulmuş sayılmaz, ihtilafli durumlarda ispat edici yanı itibarı ile kapanış tasdiki önemlidir⁵³ (TTK md. 70, 82, 1465).

B. AÇIKLIK VE DOĞRULUK ESASINA UYGUNLUK

Ticari defterler, işletmenin ticari işlemlerini ve malvarlığı durumunu Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu ve TTK m. 88 hükmüne⁵⁴ uygun olarak ortaya koymalıdır.

TTK m. 64/1' e göre; tacirin malvarlığı "*açıkça anlaşılabilir şekilde*" yazılmalıdır⁵⁵. Açıkça anlaşılabilir ifadesi ile kastedilen, defterlerin üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulmasıdır. Bu sayede işletmenin faaliyetleri ve işletmeye ilişkin gelişmeler tutulan kayıtlardan takip edilebilecektir⁵⁶.

TTK ' nın 65/2' ye göre; "*Defterlere yazımlar ve diğer gerekli kayıtlar, eksiksiz, doğru, zamanında ve düzenli olarak yapılır.*"

TTK m. 65 gerekçesinde defter kayıtlarının eksiksiz, doğru, zamanında ve düzenli olması ilke olarak benimsenmiş olup bu ilkelerden ne kastedildiği kanun

---

Ticari Defterler ", Sayı: 211; **Çalışkan**, "*Defterlerin Elektronik Ortamda Tutulması*", Sayı: 231; **Netek**, Sayı: 238; **Öngen**, Sayı: 144; Erkin **Şağban**/Ferhat **Özdemir**, "*6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Vergi Usul Kanununa Etkileri*", Ekim 2012, Sayı: 238, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; Yasin **Çakır**, "*Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Ticari Defterlere İlişkin Hükümlerin Son Değişiklikler Karşısındaki Durumu*", Ekim 2012, Sayı: 238, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013i; **Taşdelen**, s. 275.

⁵³ **Turanlı**, "*Kapanış Tasdiklerinin Yapıtırılma Zorunluluğu*", Sayı: 229; **Pürsünlerli**, Sayı:85; **Özdemir**, "*Kapanış Tasdik*", Sayı: 169; **Öngen**, Sayı: 144.

⁵⁴ TTK m. 88/2: "Bu düzenlemeler, uygulamada birliği sağlamak ve finansal tablolara milletlerarası pazarlarda geçerlilik kazandırmak amacıyla, uluslararası standartlara uyumlu olacak şekilde, yalnız Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından belirlenir ve yayımlanır."

⁵⁵ TTK gerekçe, m. 64.

⁵⁶ **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 263; , s. 280.

metninde açıklanmamış, yalnızca ilkelere gönderme yapılmıştır⁵⁷. Maddenin gerekçe metnine göre:

Tamlık, kısaca işletme iş ve işlemlerin eksiksiz olarak, yani herhangi bir boşluk yaratmadan muhasebeleştirilmesi, kaydı gereken bir iş ve işlemin kayıt dışı bırakılmaması demektir. Muhasebedeki tamlık ilkesi bilançodaki tamlık ilkesinden farklıdır. İkincisi aktif ve pasiflerin tamlığını, aktif ve pasif listesinin ne eksik ne de fazla olmasını ifade eder.

Doğruluk, kaydın gerçeğe uygun ve sadık bir biçimde iş ve işlemi yansıtmasıdır. İşlemin gerçeğe sadık bir şekilde muhasebe kaydı haline gelmesi, inceleyenin yanlış yorumlara yöneltmeden aktarılmasıdır. Burada gerçeğe bağlılık İngilizcedeki "fair" sözcüğünün karşılığıdır. "Fair" Anglo-Sakson çevreleri dışında yabancı öğretilerde de kullanılmakta ve Kara Avrupası dillerinde tam karşılığı bulunmamaktadır. Bu güçlük Türkçe'de de vardır.

Zamanında kayıt, muhasebe kaydının zamanında yapılması, sonraya bırakılmaması gereğini ifade eder. İlke muhasebe kaydının 5-10 gün gibi belirli süre içinde yapılmasını öngörmemekte, genel kabul gören muhasebe kurallarına uygun olarak "zamanında" ölçüsünü kullanmaktadır. "Zamanında", hemen veya derhal anlamına gelmediği gibi, haftalara da izin vermemekte, gerçekçi; ancak kısa bir süreye yani, muhasebeleştirilmenin olağan süresine işaret etmektedir⁵⁸.

---

⁵⁷ Bkz. TTK Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu Esas No:1/324, Sayı 96.

⁵⁸ "Diğer taraftan, ETK yevmiye defterine geçirilecek kayıtların haklı sebep olmaksızın, on günden fazla geciktirilemeyeceği hükme bağlanmış, ancak VUK' ta ise 45 günlük bir süre öngörülmüştü. Bu durum, şirketlerin uygulamalarında sıkıntıya ve karışıklığa sebep olmaktadır. Ancak TTK' da defterlere kayıt zamanıyla ilgili olarak VUK' a atıf yapılarak mevcut çelişkili durum ortadan kaldırılmıştır. Ticari defterlere İlişkin Tebliğ'de de, VUK' taki düzenlemeye paralel bir hükme yer verilmiştir. Anılan Kanun ve Tebliğ hükümlerine göre; kayıt edilecek işlemlerin, işin hacmine ve gereğine uygun olarak muhasebenin intizam ve vuzuhunu bozmayacak bir zaman zarfında kaydedilmesi şart olup, kayıtlar on günden fazla geciktirilemeyecektir. Kayıtlarını devamlı olarak muhasebe fişleri, primanota ve bordro gibi yetkili amirlerin imza ve parafını taşıyan mazbut vesikalara dayanarak yürüten işletmelerde, işlemlerin bunlara kaydedilmesi deftere işlenmesi hükmünde olup, ancak bu kayıtlar dahi defterlere 45 günden daha geç intikal ettirilemeyecektir R.G. 19.12.2012 Sayı 28502; **Yavuz**, Sayı: 253; R.G. 14.02.2011 Sayı 27846.

Düzen ilkesi ile, yapılan iş ve işlemlerin kaydının zaman akışına göre, yani kronolojik sırada tarih ve belge numarası dikkate alınarak yapılması kastedilmektedir.

İlkeler defterlerin ve yılsonu finansal tabloların taşıyıcı kolonlarıdır; evrenseldir⁵⁹.

C. DEFTER VE KAYITLARIN TÜRKÇE TUTULMASI ZORUNLULUĞU

TTK ' ya göre tacirler, ticari defterleri ve işletmenin gerektirdiği diğer bütün kayıtları Türkçe tutmak zorundadır (TTK m. 65/1). Madde hükmünün ikinci fıkrasında defter ve kayıtların tutulması sırasında kısaltmalar, rakamlar, harfler ve semboller kullanılır ise bunların anlamlarının açıkça belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir⁶⁰.

VUK' a göre de tacirlerin defter ve işletmeleri ile ilgili diğer kayıtları Türkçe tutmaları zorunludur. Fakat Türkçe kayıtlar bulundurulmak kaydıyla başka dilden kayıtlar da yapılabilir (VUK m. 215).

D. KAYITLARIN NİTELİĞİ VE KAYITLARDA YAPILACAK DEĞİŞİKLİKLER

Ticari defterlere yazımlar ve diğer gerekli kayıtlar eksiksiz, doğru, zamanında ve düzenli olarak yapılır (TTK m. 65/2). Bir yazım veya kayıt, önceki içeriği belirlenemeyecek şekilde çizilemez ve değiştirilemez. Kanunda kayıt sonrasında mı yoksa daha sonra mı yapıldığı anlaşılmayan değiştirmeler yasaklanmıştır (TTK m.

---

⁵⁹ TTK Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu Esas No:1/324, Sayı 96.

⁶⁰ **Kendigelen**, ,Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 197-198; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 499; **Domanıç/Ulusoy**, s. 314; **Netek**, Sayı: 238; **Altaş**, Sayı: 235; **Çakır**, "Ticari Defterlerin Tutulmasında Uyulması Gereken Usul ve Esaslar", Sayı: 239; **Taşdelen**, s. 269; **Yavuz**, Sayı: 253; **Ansay**, s. 31.

65/3). Bunu "kazıntı ve silinti yasağı" veya "tamlık ve mahsup yasağı" olarak adlandırmak mümkündür⁶¹.

Çizimler, saklayıcı, örtücü ve karartıcı değil; düzeltici ve gerçeği yansıtıcı olmalıdır. Bu sebeple, eski kayıt, karalanmamalı, kapatılmamalı, herhangi bir madde veya araçla silinmemeli, görülecek, okunacak, ne olduğu bilinecek tarzda sadece temiz bir biçimde çizilmelidir⁶².

E. DEFTERLERİN VE DİĞER KAYITLARIN ELEKTRONİK ORTAMDA TUTULMASI

Defter ve belgelerin kaydedilmesi günümüzde iki şekilde olabilir. Bunlardan ilki fizikî dosyalama, ikincisi ise veri taşıyıcılarının kullanılmasıdır. "Veri taşıyıcıları" terimi, inter alia, mikrofişleri, CD'leri, magnetleri ve elektronik ortamı ifade eder⁶³.

Defterler ve gerekli diğer kayıtlar, olgu ve işlemleri saptayan belgelerin dosyalanması şeklinde veya veri taşıyıcıları aracılığıyla tutulabilir. TTK ' da teknik gelişmeler de dikkate alınmış ve elektronik ortamda yapılan daha pratik uygulamalara da olanak sağlanmıştır. Defterlerin ve gerekli diğer kayıtların elektronik ortamda tutulması durumunda, bilgilerin saklanma süresince bunlara ulaşılmasının ve bu süre içinde bunların her zaman kolaylıkla okunmasının temin edilmiş olması şarttır (TTK m. 65/4, Elektronik Defter Genel Tebliği⁶⁴). Nitekim defter ve belgelere kolayca ulaşılabilmesi zorunluluğu tacirin vergi yükümlülüğünün tespiti bakımından da önem teşkil etmektedir.

Tebliğ'e göre, defterlerini elektronik ortamda oluşturmak, kaydetmek, muhafaza ve ibraz etmek isteyen gerçek ve tüzel kişi mükelleflerin, 397 sıra nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nde yer alan belirlemeler çerçevesinde elektronik

---

⁶¹ Gençtürk, s. 56; Poroy/Yasaman, s. 224; Kendigelen, Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 203-204; Altaş, Sayı: 235.

⁶² TTK gerekçe, m. 64.

⁶³ TTK gerekçe, m. 64.

⁶⁴ Elektronik Defter Genel Tebliği, R.G. 13.12.2011 Sayı 28141.

fatura uygulamasından yararlanma iznine sahip olması ve bu çerçevede Mali Mühür temin etmiş olması; elektronik defter tutulması, kaydedilmesi, onaylanması, saklanması ve ibrazında kullanılacak yazılımın uyumluluk onayı almış bir yazılım olması ve gerekli belgelerle birlikte www.edefter.gov.tr internet sitesinde belirtilen Gelir İdaresi Başkanlığı veya Gümrük ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü adresine yazılı olarak başvuruda bulunarak izin almaları gerekmektedir⁶⁵.

TTK m. 64/3 hükmünün 6335 sayılı Kanunun 8. maddesiyle değiştirilen şeklinde; ticari defterlerin elektronik ortamda tutulması hâlinde bu defterlerin açılışlarında ve yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanışında noter onayı aranmaz. Fiziki ortamda veya elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin nasıl tutulacağı, defterlere kayıt zamanı, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esasları Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığınca müştereken çıkarılan tebliğle belirlenir' denilmektedir⁶⁶.

Defter ve diğer belgelerin elektronik ortamda tutulması halinde yine kayıtlar zamanında, doğru ve eksiksiz şekilde, Türkçe olarak tutulacaktır. Ayrıca "kazıntı ve silinti yasağı" veya "tamlık ve mahsup yasağı" olarak adlandırdığımız defter ve belgelerde sonradan değişiklik yapılmamasına ilişkin yasak elektronik ortamda tutulan kayıtlar için de geçerlidir.

VI. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİN SAKLANMASI, ZİYAI VE DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN DOĞAN SORUMLULUK

A. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİNLERİN SAKLANMASI

TTK' da ticari defter ve belgeleri saklama yükümlülüğü yalnızca gerçek ve tüzel kişi tacirlere getirilmiştir.

⁶⁵ **Çalışkan**, "Defterlerin Elektronik Ortamda Tutulması", Sayı: 231; **Şağban/ Özdemir**, Sayı: 238; Veliye **Yanlı/Murat Yusuf Akın**, Yeni Türk Ticaret Kanunu Dünya Değişiyor Ya Siz?, KPMG Akis Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş., 1. Baskı, Mayıs 2011 İstanbul, s. 21-22.

⁶⁶ **Turanlı**, "Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterlerin Tasdiki ve Tutulması İle İlgili Tacirlerin Yükümlülükleri ve Cezalar", Kasım 2012, Sayı: 239, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; **Taşdelen**, s. 270.

TTK m. 82 hükmü tacirlerin saklamakla yükümlü oldukları ticari defter ve belgelerin neler olduğunu düzenlemektedir. Buna göre her tacir ;

➤ Ticari defterlerini, envanterleri, açılış bilançolarını, ara bilançolarını, finansal tablolarını, yıllık faaliyet raporlarını, topluluk finansal tablolarını ve yıllık faaliyet raporlarını ve bu belgelerin anlaşılabilirliğini kolaylaştıracak çalışma talimatları ile diğer organizasyon belgelerini,

➤ Alınan ticari mektupları⁶⁷ ,

➤ Gönderilen ticari mektupların suretlerini,

➤ 64 üncü maddenin birinci fıkrasına göre yapılan kayıtların dayandığı belgeleri, sınıflandırılmış bir şekilde saklamakla yükümlüdür.

Açılış ve ara bilançoları, finansal tablolar ve topluluk finansal tabloları hariç olmak üzere, birinci fıkrada sayılan belgelerin Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak kaydıyla⁶⁸ görüntü veya veri taşıyıcılarda saklanabilmesi de mümkündür (TTK m. 82/3). Bunun için aranan şartlar şunlardır :

✓ Okunur hale getirildiklerinde, alınmış bulunan ticari mektuplar ve defter dayanaklarıyla görsel ve diğer belgelerle içerik olarak örtüşmelidir ve

✓ Saklama süresi boyunca kayıtlara her an ulaşılabilmesi ve uygun bir süre içinde kayıtlar okunabilir hale getirilebilmelidir.

---

⁶⁷ Ticari mektuplar, bir ticari işe ilişkin tüm yazışmalardır.

⁶⁸ **Kendigelen**, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 77-78-79; **Arkan**, s. 342; **Domanıç/Ulusoy**, s. 315; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N. , s. 504; **Kendigelen**, Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 210-211; **Kendigelen**, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 74; **Poroy/Yasaman**, s. 227; **İmregün**, s. 102; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 178; **Bozer/Göle**, s. 184; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 271; **Şağban/ Özdemir**, Sayı: 238; **Taşdelen**, s. 278.

Kayıtlar m. 65/4 uyarınca elektronik ortama alınıyor ise, bilgiler; bilgisayar yerine basılı olarak da saklanabilir. Bu tür yazdırılmış bilgiler birinci cümleye göre de saklanabilir⁶⁹.

Ticari defterleri saklama yükümlülüğüne ilişkin olarak m. 64/2'de de düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre tacir, işletmesiyle ilgili olarak gönderilmiş bulunan her türlü belgenin, fotokopi, karbonlu kopya, mikro fiş, bilgisayar kaydı veya benzer şekildeki bir kopyasını, yazılı, görsel veya elektronik ortamda saklamakla yükümlüdür.

TTK m. 82/8' e göre gerçek kişi olan tacirin ölümü halinde mirasçıları ve ticareti terk etmesi halinde kendisi defter ve kağıtları birinci fıkra gereğince saklamakla yükümlüdür⁷⁰. Mirasın resmi tasfiyesi halinde veya tüzel kişi sona ermişse defter ve kağıtlar birinci fıkra gereğince on yıl süreyle sulh mahkemesi tarafından saklanır.

Tacirin ticari defter ve belgeleri saklamada üzerine düşen bütün yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. TTK'da temel ilke olarak düzenlendiği üzere basiretli bir iş adamı gibi davranmak zorunda olan tacir, ticari defter ve belgeleri de uygun koşul ve ortamlarda saklamak zorundadır. Nitekim bu hususa ilişkin olarak verilmiş Yargıtay kararlarında da hayatın olağan akışına uygun ortamlarda saklanması kriteri getirilmiş olup tacirin defter ve belgeleri saklamada kusurlu olmaması aranmaktadır⁷¹.

Tacirin ticari defter ve belgeleri saklamada kanunda düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmesi yeterlidir. Defterlerin işletme içinde saklanması şart

---

⁶⁹ TTK m. 82/4.

⁷⁰ **Kendigelen**, Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu, s. 211; **Arkan**, s. 342; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N. , s. 504; **Poroy/Yasaman**, s. 226; **Bozer/ Göle**, s. 185; **Şener**, s.233-294.

⁷¹ Y.11.H.D. 02.03.2009 T., 2007/13597 E., 2009/2275 K. "*Mahkemece, çanta içerisinde saklandığı anlaşılan defter ve belgelerin bu şekilde saklanması hayatın olağan akışına uymadığı, davacının saklamada kusurlu olduğu gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.*" *Kararın devamında tacirin, defter saklamada kusurlu olduğunun tespiti sebebiyle 6762 sayılı kanun m. 68 hükmünden (Yeni Kanununun 82. maddesine tekabül etmektedir.) yararlanamayacağına karar verilmiştir.*" (Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013).

değildir. İşletme dışında bir yerde de saklanabilir. Önemli olan defter ve belgelerin kanuni koşullarda ve öngörülen süre boyunca saklanmasıdır⁷².

TTK m. 82/1' de maddeler halinde belirtilmiş olan saklanması zorunlu defter ve belgelerden a ve d bentlerinde belirtilen belgeleri⁷³ saklama süresi 10 yıldır (TTK m. 82/5). Saklama süresi, ticari defterlere son kaydın yapıldığı, envanterin çıkarıldığı, ara bilançonun düzenlendiği, yılsonu finansal tablolarının hazırlandığı ve konsolide finansal tabloların hazırlandığı, ticari yazışmaların yapıldığı veya muhasebe belgelerinin oluştuğu takvim yılının bitişiyle başlar⁷⁴.

B. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİNLERİN ZİYAI

Bir tacirin saklamakla yükümlü olduğu defterler ve belgeler; yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet veya hırsızlık sebebiyle ve kanuni saklama süresi içinde zayi olursa tacir ziyai öğrendiği tarihten itibaren on beş gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yer yetkili mahkemesinden kendisine bir belge verilmesini isteyebilir.

Zayi belgesi alımı nizasız kaza işi olduğundan dava hasımsız açılır. İlgili Yargıtay kararlarında da bu husus gözetilmiştir: *"On beş günlük yasal hak düşürücü sürenin geçtiği ve zayi belgesi isteminin çekişmesiz yargı alanına girdiği gerekçesiyle Maliye Bakanlığı hakkındaki davanın husumet nedeni ile reddi gerekir."*⁷⁵. Mahkeme gerekli gördüğü delillerin toplanmasını da emredebilir.

---

⁷² Şener, s. 241-242.

⁷³ TTK m. 82/1 a ve d bentlerine göre söz konusu belgeler; Ticari defterler, envanterler, açılış bilançoları, ara bilançoları, finansal tabloları, yıllık faaliyet raporları, topluluk finansal tabloları ve yıllık faaliyet raporları ve bu belgelerin anlaşılabilirliğini kolaylaştıracak çalışma talimatları ile diğer organizasyon belgeleri ile 64. maddenin birinci fıkrasına göre yapılan kayıtların dayandığı belgelerdir.

⁷⁴ TTK m. 82/5-6.

⁷⁵ Y.11.H.D. 02.12.2004 T., 2004/2601 E., 2004/11880 K. *"TTK' nın 68. maddesi uyarınca zayi belgesi talebinde bulunabileceklerin tacirler olduğu kuşkusuzdur. Davacı avukat olduğuna göre, tacir sıfatını taşımamaktadır. Bu sıfatı taşımadığı için de TTK' nın 68. maddesi kapsamında girebilecek ticari defter ve belgelerinin olması mümkün değildir. Bu tür davaların hasımlı açılmayacağı gözden kaçırılması ve kullanılmamış defter ve belgelerin TTK' nın 68. madde kapsamında olmadığına da nazara alınmaması da doğru olmadığından kararın bu nedenlerle dahi bozulması gerekmiştir."* (Y.11.H.D. 20.03.2000 T., 2000/1109 E., 2000/2014 K., Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013).

Kanunda öngörülen sürede zayi belgesi alınmaması ve defterlerin ibraz edilmemesinin cezai yaptırımının bulunması Y.HGK. kararlarında da belirtilmiştir: *"Dernekler Kanunu'nda belirtilen ve tutulması zorunlu olan defter ve belgelerin, gerekli dikkat ve özen gösterilmiş olması şartıyla elde olmayan bir nedenle okunamayacak hâle gelmesi veya kaybolması halinde, öğrenme tarihinden itibaren on beş gün içinde dernek merkezinin bulunduğu yerin yetkili mahkemesine zayi belgesi almak için başvurmayan veya bu belgeyi denetim sırasında ibraz edemeyenler üç aya kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mahkumiyet hükmü bulunup bulunmaması, esasa etkili değildir⁷⁶".* Açılan dava kesin hüküm niteliğini haiz değildir⁷⁷.

Hükümde *"gibi bir afet"* ifadesinden de anlaşılacağı üzere defter ve belgelerin ziyana sebep olan doğal olaylar tahdidi olarak değil örnek verilerek sayılmıştır⁷⁸.

---

⁷⁶ TTK m. 82/7; Y.HGK. 20.10.2010 T., 2010/7-473 E., 2010/520 K.; benzer Yargıtay kararları: Y.11.H.D. 15.02.2010 2008/10722 E., 2010/1697 K. *"Bir tacirin saklamak zorunda olduğu defter ve kağıtlar; yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet nedeniyle zayi olursa, tacir ziyayı öğrendiği günden itibaren on beş gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yerin yetkili mahkemesinden kendisine bir vesika verilmesini isteyebilir. On beş günlük hak düşürücü süre, ziyayı öğrenildiği tarihten itibaren işlemeye başlar."*; Y.11.H.D. 14.11.2005 T., 2004/13332 E., 2005/11018 K. *"Yasada, bir tacirin saklamakla mükellef olduğu defter ve kağıtların ziyaa uğraması halinde mahkemeden belge istenebileceği hükme bağlanmıştır. Mahkemece, davacı tarafından ziyaa uğradığı iddia edilen defter ve belgelerin onay durumu ilgili noterden sorularak, delil tespiti aşamasında alınan bilirkişi beyanında yanmak ve ıslanmak suretiyle kullanılmaz durumda olduğu belirtilen defter ve belgelerin hangileri olduğu bilirkişiye ayrıntılı olarak açıklattırılıp, yangın raporu da göz önüne alınarak sonucuna göre karar vermek gerekir."*; Y.11.H.D. 16.11.2000 T., 2000/7371 E., 2000/8995 K. *"Kanunda geçen afet kavramına davacıya kusur izafe edilemeyecek olan ve irade dışında meydana gelen olaylar girebilir. Tacirin belgelerini muhafazada gerekli dikkat ve özeni göstermesi, tasdiğe tabi defterlerin tasdik edilip edilmediğinin ilgili noterden, defterler hakkında soruşturma bulunup bulunmadığının ilgili vergi dairesinden sorulması, davayı açanın defter tutmakla yükümlü tacir olup olmadığının ve iddia edilen olayın meydana geldiği yerin tacirin faaliyette bulunduğu yerlerden olup olmadığının araştırılması, ticaret sicil kayıtlarının celp edilmesi sonuçta mahkemenin olayın şüpheden uzak bir şekilde meydana geldiğine kesin kanaat getirmesi gerekir."*; Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

⁷⁷ Y.11.H.D. 07.03.2005 T.,2004/5487 E., 2005/2068 K. *"Dava, ticari defterlerin zayine dair karar verilmesi talebine ilişkindir. Dairemizin yerleşik uygulamalarına göre, bu tür davalar kesin hüküm niteliğini alamayacağından hasımsız olarak açılması gerekir. Aksi halde hasımlı dava açıldığında bu şekilde alınan karar uyumsuzlukların niteliklerine göre çeşitli mercilere ibraz edilme imkanı bulacaktır. Bu sebeple işbu davanın hasım gösterilerek belirli kurumlara aleyhine açılması doğru bulunmayıp, bu yolla alınan belgenin her zaman aksi ispatlanabilir ve şayet usulsüz olarak alınmış ise iptalinin istenebilmesinin mümkün bulunmasına ve dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillere, gerektirici sebeplere göre Hazine vekilinin temyiz itirazlarının reddi gerekmiştir."* Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

⁷⁸ Y.HGK. 05.10.1984 T., 1982/11-852 E, 1984/788 K. *"Hükümdeki "yangın, su baskını veya yer sarsıntısı" örnekleri tahdidi bir düzenleme içerisinde yer almamış, "gibi" sözcüğünden de anlaşılacağı üzere tacirin elinde olmayan benzer olaylar da maddenin kapsamında düşünülmüştür. Tacirin 68. maddenin son fıkrasından yararlanabilmesi için bir taraftan defterlerin korunması*

Dolayısıyla tacirin tamamen iradesi dışında gerçekleşen doğal olayların tamamı zayi olma kapsamında değerlendirilecek ve tacirin bundan dolayı herhangi bir hukuki veya cezai sorumluluğu doğmayacaktır. Tabi bu sorumluluktan kurtulabilmesi için tacirin ticari defter ve belgeleri saklamada kusurlu olmaması gerekmektedir. Bunun için de basiretli bir iş adamının öngörebileceği bütün tedbirleri almış olmasına rağmen defter ve belgelerin ziyayı engellenememiş olmalıdır. Tacir kusurlu ise bunun da varsayımsal düzeyde kalmaması, delillerle ispat edilmesi gerekir. Tacire atfedilen kusurun genel bir kusur olmaması, ticari defterlerin saklanması yükümlülüğüne aykırılık teşkil eden bir kusur olması gerekir⁷⁹. Tacirin kusurunun tespit edilmesine dair Yargıtay kararlarına göre;

"Mahkemece, davacının kusurlu hareketinin neticesine katlanması gerektiği, ticari defterlerin yandığına dair bir kanıt bulunmadığı, defterlerin kapanış tasdiklerini yapılmadığı gerekçeleriyle davanın reddine karar verilmiş ise de davacının kasti bir hareketinin bulunduğu dosya kapsamından anlayamadığı gibi davacıya atfedilebilecek kusur, elektrikli aletlerin prizde bırakılması gibi, genel bir kusur olup, defterlerin saklanmasıdaki kusur değildir. Yine, dosyada mevcut olan yangın raporundan ve yoklama fişinden yazıhane bölümünün tamamen yandığı anlaşılmalı, davacıya ait ve zayiinin talep edildiği belgelerin meydana gelen yangında tamamen yandığının kabulü gerekir. Öte yandan, ticari defterlerin tasdik durumu ise böyle bir davanın konusunu oluşturamaz. Bu durumda, mahkemece, açıklanmaya çalışılan nedenlerle davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde davanın reddine karar verilmesi yanlıştır (Y.HGK. T. 05.03.2003, 2003/11-141E., 2003/140 K.)⁸⁰".

---

amacıyla gereken dikkat ve ihtimamı göstermiş bulunması, diğer taraftan da ziyaa uğramanın onun iradesi dışında, elinde olmayan bir nedenle meydana gelmiş olması zorunludur. Genel bir kural konulmamakla beraber cereyan ettiği yer ve şartlar itibarıyla bir (hırsızlık) olayı sözü edilen madde kapsamında düşünülebileceği gibi, gene başka yer ve başka koşullar altında düşünülmeyebilir de." Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

⁷⁹ Şener, s. 255-256.

⁸⁰ Y.11.H.D. 25.05.2009 T., 2008/2193 E., 2009/6330 K. "Dava konusu işyerinde yangının çıktığı sabit olup, davacı tarafın kasti bir hareketinin bulunduğu dosya kapsamına yansımada olduğu gibi, dosyada mevcut olan yangın raporunda restoran da bulunan eşyaların tamamının yandığı açıkça belirtilmiştir. Öte yandan, mahkemenin kabulünün aksine ticari defterlerin tasdik durumu ise böyle bir davanın konusunu oluşturmayacağı gibi davacının defter ve belgeleri saklamada gerekli özeni ve dikkati göstermediğine ilişkin gerekçenin dayanaklarının nelerden ibaret olduğunun kararda gösterilmesi gerekir."; Y.11.H.D. 30.06.2003 T., 2003/1313E., 2003/7082 K. "Mahkemece dosya kapsamına göre, bir tacirin TTK' nın 68. maddesi hükmünden yararlanıp zayi belgesi alabilmesi

Madde hükmünün devamında ETK düzenlemesinden farklı olarak hırsızlık da ticari defter ve belgelerin zayi olması kapsamında değerlendirilmiştir⁸¹. Bu durumda tacirin sorumluluktan kurtulabilmesi için ticari defter ve belgeleri saklama yükümlülüğünü hayatın olağan akışına uygun olarak yerine getirmiş olması şartı aranmaktadır⁸².

Ticari defter ve belgelerin zayi olduğu iddiası gerçekçi ve inandırıcı olmalı, hayatın olağan akışına aykırı düşmemelidir. "*Nerede ve kimin elinde olduğu bilinen ticari defter ve kayıtlarla ilgili olarak zayi kararı verilemez. Bu durumda zayi belgesi verme koşulları bulunmayan davanın reddine karar verilmesi gerekir.*"⁸³". Kapanış tasdikini yaptırmayan tacirler, ticari defterleri zayi olduğu takdirde Ticaret

---

için defterlerin korunması amacı ile gereken dikkat ve ihtimamı göstermiş olması ve ziyaa uğramanın onun iradesi dışında bir sebepten meydana gelmesi gerektiği, davacının bürosunda titizlikle saklaması gereken defter ve belgeleri yerde bırakıp ıslanmasına sebebiyet verdiği, oysa aynı büroda bulunan kanepeler, bilgisayar ve masasının ıslanmadığı, bu hali ile davacının kusurlu olduğu gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir."; Y.11.H.D. 14.02.2006 T., 2005/1544 E., 2006/1404 K. "*Dava, zayi olan ticari defterler hakkında zayi belgesi verilmesi isteminden ibarettir. Mahkemece, davanın reddine karar verilmiş ise de, davadan önce mahkeme aracılığıyla yaptırılan tespit sonucu alınan bilirkişi raporunda, açıkça 1991-2000 yıllarına ait ticari defterlerin görgüye dayalı olarak zayi olduğu tespit edilip, raporun ekinde tek tek hasar gören evraklar listelendiğine, dava dilekçesinde açıkça rapora gönderme yapılarak zayi olan defterler için belge verilmesinin istenmiş bulunmasına ve dinlenen tanık anlatımlarına göre, mahkemece varılan sonucun doğru olduğundan söz etme imkanı bulunmamıştır."* Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

⁸¹ **Taşdelen**, s. 279-280.

⁸² Y.11.H.D. 27.04.2006 T., 2005/5375 E., 2006/4781 K. "*Davalının on yıl saklamak zorunda olduğu belgeleri kasa ve benzeri yerlerde muhafaza etmesi gerektiği halde depoya rastgele attığı, hırsızın ekonomik değeri olmayan defter, fatura vb. belgeleri çalmasını hayatın olağan akışına ters düştüğünden davanın reddi gerekir."*; Y.11.H.D. 14.12.1981 T., 1981/3656 E., 1981/5419 K. "*Davacılar TTK hükümlerine göre usulüne uygun bir şekilde tutup belirli süre içinde de muhafaza ile yükümlü buldukları ticari defterlerini özel arabalarının arkasında taşıdıkları bir sırada çaldırdıklarını iddia etmişlerdir. TTK. 68/f-4 hükmüne göre, zayi belgesinin verilebilmesi hali (yangın, su baskını veya yer sarsıntısı) gibi afet halleri ve inhisar ettirilmiş bulunmaktadır. Olayda ise, davacılar sadece ticari defterlerinin hırsızlık suretiyle özel arabalarından alındığını iddia etmişlerdir. Dosya muhtevasına göre davacıların daha önceki yıllarda da aynı iddiayı ileri sürmek suretiyle zayi belgesi istedikleri anlaşılmaktadır."* Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

⁸³ Y.11.H.D. 12.02.2009 T., 2007/6878 E., 2009/1574 K.; Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 01.04.2013; Y.11.H.D. 23.06.2005 T., 2004/9947 E., 2005/6685 K. "*Dava, tüm ticari ve mali defterler ile evrakın depoda çıkan yangın neticesi tamamen yandığından dolayı bu belge ve defterlere ilişkin zayi belgesi verilmesi istemine ilişkindir. Deponun kiralanmasından kısa bir süre sonra yangın olayının meydana geldiği, yangından önce davacının ve depoyu kiralayan diğer şirketin vergi soruşturmasına maruz kaldıkları, yangının oluş şekline ilişkin iddiaların ticari teamüllere ve hayatın olağan akışına uygun olmadığı gerekçesiyle istemin reddine karar verilmiştir."* Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 01.04.2013.

Mahkemesinden “zayi belgesi” alamazlar⁸⁴. Zira usulüne uygun tutulmayan defterlerin lehe delil olamaması da bunu göstermektedir.

Ticari defterlerin zıyayı ve zayı belgesi alınması durumunda, tacirler, defter ve belgelerini ibraz yükümlülüğünden kurtulmaktadırlar. Bu durumun neticeleri vergi cezaları ve ticari defterlerin delil olma fonksiyonu açısından önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla mahkemelerin defter ve belgelerin zayı olma koşulunu ve gerçekliğini değerlendirirken dikkat etmeleri gerekmektedir⁸⁵.

Defter ve belgelerin zayı olması hususunda hakim re’ sen takdir yetkisini haiz olup maddi vakıaları kesin olarak ortaya çıkartmak zorundadır. Bu nedenle mahkeme sadece tarafların beyanları ile yetinmeyip kendiliğinden bütün delilleri araştırıp değerlendirecek ve kesin bir kanaate varacaktır. Nitekim bu hususta Yargıtay’ın da aynı doğrultuda kararları mevcuttur:

“...TTK’ nın 68. maddesine dayalı hasımsız olarak açılan zayı nedeniyle iptal davaları sonuçları itibariyle sadece davacı tarafı değil, davada taraf olmayan kimseler bakımından da sonuç doğuran dava türlerinden olduğundan, mahkemece bu tür davalarda yapılacak incelemeler, sadece davacı tarafın iddia ve delilleri ile sınırlandırılmamalıdır. Kanunda geçen afet kavramına davacıya kusur izafe edilemeyecek olan ve irade dışında meydana gelen olaylar girebilir. Tacirin belgelerini muhafazada gerekli dikkat ve özeni göstermesi, tasdike tabi defterlerin tasdik edilip edilmediğinin ilgili noterden, defterler hakkında soruşturma bulunup bulunmadığının ilgili vergi dairesinden sorulması, davayı açanın defter tutmakla yükümlü tacir olup olmadığının ve iddia edilen olayın meydana geldiği yerin tacirin faaliyette bulunduğu yerlerden olup olmadığının araştırılması, ticaret sicil kayıtlarının celp edilmesi sonuçta mahkemenin olayın şüpheden uzak bir şekilde meydana geldiğine kesin kanaat getirmesi gerekir⁸⁶.”

⁸⁴ **Turanlı**, “Kapanış Tasdiklerinin Yaptırılma Zorunluluğu”, Sayı: 229; **Pürsünlerli**, Sayı:85; **Şener**, s.262 dn. 83.

⁸⁵ **Şener**, s. 235,270.

⁸⁶ Y.11. H.D 16.11.2000 T., 2000/7371 E., 2000/8995 K. Sinerji mevzuat ve içtihat programları e.t. 27.03.2013.

C. DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN DOĞAN SORUMLULUK

Ticari defterlerin hiç veya kanuna uygun tutulmaması kanunda hukuki ve cezai yaptırımlara bağlanmıştır⁸⁷. Bu yaptırımlar TTK m. 562'de düzenlenmiştir.

TTK m. 562/1' e göre; "Ticari defterlerini üçüncü kişi uzmanların, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutmayan ve işletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymayan ya da defterlerini Türkçe olarak eksiksiz ve düzenli olarak tutmayan tacirler 4.481 TL idari para cezası⁸⁸ ile cezalandırılırlar (TTK m. 562/1-a,d.).

Ticari defterlerin açılış ve kapanış onaylarını yaptırmayanlar ve ticari işletmesi ile ilgili olarak gönderilmiş bulunan belgelerin kopyasını saklamayan, ibraz etmeyenler de aynı şekilde 4.481 TL idari para cezasına çarptırılır (TTK m. 562/1-b,c,f).

Ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut bu Kanuna uygun saklanmaması hâllerinde, sorumlular üç yüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılır (TTK m. 562/6).

TTK kapsamındaki idari para cezaları aksine hüküm bulunmadıkça mahallin en büyük mülki amiri tarafından verilir (TTK m. 562/13).

---

⁸⁷ **Arkan**, s. 344; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**/, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 260; **Bozer/Göle** s. 185-186; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 179; **İmregün**, s. 101-102; **Poroy/Yasaman**, s. 227-228; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 506; **Turanlı**, " *Tacirlerin Yükümlülükleri ve Cezaları*", Sayı: 239; **Pürsünlerli**, Sayı:85; **Çalışkan**, " *Suç Var, Ceza Yok!*", Sayı: 236; **Altaş**, Sayı: 235; **Çakır**, " *Ticari Defterlerin Tutulmasında Uyulması Gereken Usul ve Esaslar*", Sayı: 239; **Taşdelen**, s. 288.

⁸⁸ TTK' daki idari para cezaları 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu m. 17/7 hükmü uyarınca her yıl yeniden değerlendirme oranında artırılmaktadır. Yeniden değerlendirme oranı 430 sıra no'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği R.G. 19.11.2013 Sayı:28826 ile 2013 yılı için % 3,93 olarak tespit edilmiştir.

TTK m. 88 hükmüne göre tacir, münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara uymak ve bunları uygulamak zorundadır. Konsolide ve finansal tablolarını TMSK' ya uygun olarak düzenlemeyenler idari para cezası ile cezalandırılır (TTK m.562/2).

Ticari defterlerin bizzat tacir tarafından tutulması şart değildir⁸⁹. Tacir, bu konuda yardımcı kullanılabilir fakat; bu durumda da sorumluluk yine tacirin kendisine aittir. TTK hükümlerinin ETK' dan diğer bir farkı, defter tutma işlevi ile "görevlendirilen"lerin sorumluluklarının bulunmayışıdır. Nitekim şirketin defterlerini tutmak, tasdikletmek ve benzeri işlerle görevlendirilen ve kendi özel kanunları gereğince şirketle bir sözleşme yapma zorunlulukları bulunan "serbest muhasebeci mali müşavir"lerin, ETK' nın 67. maddesinin 3. fıkrasının ikinci cümlesi gereğince, defterleri hiç veya gerektiği gibi tutmamaları durumunda yönetim kurulu üyelerinin ve yöneticiler ile aynı ceza ile cezalandırılacakları açıkça belirtilmiştir. Bu durumda, TTK kapsamında serbest muhasebeci mali müşavirlere ceza yaptırımını imkanı bulunmamaktadır. Her ne kadar, ETK ve TTK hükümlerini karşılaştırma bakımından yukarıdaki açıklamalar yapılarak yönetim kurulu, yöneticiler ve mali müşavirlerin sorumlulukları tartışılmış olsa da, daha önce de belirtildiği üzere madde hükümleri sorumluluğun "tacir"de olduğunu açıkça ifade etmektedir⁹⁰.

Tutulmakla veya muhafaza edilmekle yükümlü olunan defter, kayıt ve belgeler ile bunlara ilişkin bilgileri, denetime tabi tutulan gerçek veya tüzel kişiye ait olup olmadığına bakılmaksızın, TTK m. 210/1 hükmüne göre denetime yetkili olanlarca istenmesine rağmen vermeyenler veya eksik verenler ya da bu denetim elemanlarının görevlerini yapmalarını engelleyenler, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde üç yüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılır (TTK m. 562/4).

---

⁸⁹ Defter tutulması, yani fiilen kayıtların işlenmesi kişiye bağlı bir görev ve yetki olmadığı için kayıtların bizzat sorumlular tarafından yapılması defterlerin sorumlularca bizzat tutulması anlamına gelmez. Kastedilen fonksiyondur (TTK 64. madde gerekçesi).

⁹⁰ **Çalışkan**, *Suç Var, Ceza Yok!*, Sayı: 236.

Ticari defterlerin hiç veya gereği gibi tutulmamasının ispat ve takip hukuku bakımından da sonuçları vardır. Ticari defterlerin kanuna uygun tutulmamış olması ve birbirini doğrulamaması halinde defterler sahibi lehine kanıt olamaz. HMK' ya göre, Ticari defterlerde kanunun aradığı açılış ve kapanış onaylarının yapılmamış olması, söz konusu onaylar yapılmış olsa bile defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulamaması halinde defterler sahibinin aleyhine delil olmaktadır (HMK m. 222/4). Ticari defterlerin sahibi lehine delil teşkil edebilmesi için defter kayıtlarının birbirini doğrulaması şarttır (HMK m. 222/2).

Defterleri hiç veya kanuna uygun olarak tutmayan tacir iflas ederse taksirathı müflis sayılır ve TCK m. 162'ye göre cezalandırılır⁹¹. Ayrıca İİK m. 285/I hükmüne göre *“Konkordato hükümlerinden yararlanmak isteyen herhangi bir borçlu, icra mahkemesine gerekçeli bir dilekçe ve bir konkordato projesi verir. Bu projeye ayrıntılı bir bilanço, gelir tablosu ve defter tutmaya mecbur şahıslardan ise defterlerinin durumunu bildiren bir cetvel ekler. Bu cetvelde, özellikle Türk Ticaret Kanununun 66. maddesi hükmünce tutulması mecburi olan defterlerin hepsinin tutulmuş olup olmadıkları gösterilir.”* Bu defterlerin tutulmamış olması halinde icra mahkemesi borçlunun konkordato mühleti talebini reddeder (İİK m.286).

---

⁹¹ **Arkan**, s. 345; **Turanlı**, *“Kapanış Tasdiklerinin Yaptırılma Zorunluluğu”*, Sayı: 229; **Pürsünlerli**, Sayı:85; **Özdemir**, *“Kapanış Tasdiki*, Sayı: 169; **Taşdelen**, s. 289; , s. 299.

İKİNCİ BÖLÜM

6100 SAYILI HUKUK MUHAKEMLERİ KANUNUNA GÖRE TİCARİ DEFTERLERLE İSPAT USULÜ VE TİCARİ DEFTERLERİN İSPAT KUVVETİ

VII. 6100 SAYILI HMK HÜKÜMLERİNE GÖRE İSPAT VE DELİL

Ticari defterlerle ispat usulüne ilişkin düzenlemelerin HMK' da yer alması sebebiyle öncelikle HMK' nın delil sistemini ve çeşitlerini, ardından ticari defterlerle ispat usulüne ilişkin açıklamalara yer vereceğiz.

A. HMK HÜKÜMLERİNE GÖRE İSPAT KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

İspat kelime olarak tespit etme, belirleme, sabitleme anlamına gelir. Genel anlamda ispat bir iddianın doğru ve gerçek olup olmadığı konusunda hâkimi inandırma faaliyetidir. Davada ispat ise; taraflarca iddia edilen talebin dayandığı hukuk kuralının koşul vakıalarının somut olarak iddia edildiği gibi gerçekleştiği konusunda hâkimde kanaat uyandırmak üzere yapılan inandırma faaliyetidir⁹². İspat yükü ise yargılamada ortaya konulmuş olan herhangi bir vakıayı taraflardan hangisinin ispatlaması gerektiğini belirler⁹³.

⁹² Baki **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, Beta Yay., İstanbul 2001, C:2, s. 1966; Hakan **Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammed Özkes**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, 14. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2013, s. 419; **Güner**, Sayı: 16; **Öktem**, s. 118; Saim **Üstündağ**, Medeni Yargılama Hukuku, C: 1-2; 7. Baskı, Nesil Yay., İstanbul 2000, s. 613; Ejder **Yılmaz**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 1. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2012, s. 988; Bilge **Umar**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 1. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2011, s. 689-690; 513; Baki **Kuru/Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz**, Medeni Usul Hukuku, Genişletilmiş 16. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2005, s. 417; Ahmet **Başözen**, Medeni Usul Hukukunda İlk Görünüş İspatı, 1. Baskı, Adalet Yay., Ankara 2010, s. 12; Salih **Özaykut/Mehmet Beleş**, Karşılaştırmalı-Açıklamalı-Şerhli ve Gerekçeli Hukuk Muhakemeleri Kanunu, 1. Baskı, Salmat Yay., Ankara 2014, s. 767; Yavuz **Alangoaya/Kamil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım**, Medeni Usul Hukuku Esasları, Genişletilmiş Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Beta Yay., İstanbul 2009, s. 293.

⁹³ Abdurrahim **Karşlı**, Medeni Muhakeme Kanunu (6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Yargıtay Kararları İşlenmiş ve Gözden Geçirilmiş), 3. Baskı, Alternatif Yay., İstanbul 2012, s. 551; **Kuru**, HMK, C:2, s. 1972; **Pekcanitez/ Atalay/ Özkes**, s. 441-442; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 419; **Umar**, s. 542-543; **Başözen**, s. 85,87; Meral **Sungurtekin Özkan**, Türk Medeni Yargılama Hukuku, 1. Baskı, Meta Yay., İzmir 2013, s. 264-265; **Alangoaya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 309; **Yılmaz**, s. 1005-1006; **Üstündağ**, s. 613; **Özaykut/Beleş**, s. 774,776.

İspat faaliyeti, davadan önce meydana gelmiş olay ve olgular hakkında hâkimde kanaat uyandırmak amacıyla yapılır. Böylece hâkimin iç dünyasında kanaat uyandırılarak daha önce meydana gelmiş maddi gerçekler adli gerçeklere dönüştürülür. İspat hakkı Anayasanın 36. maddesinde bir temel hak olarak garanti altına alınmıştır. Anayasal dayanağı olan ispat hakkını usul hukukunda taraflar kanunda belirtilen süre ve usule uygun olarak kullanırlar (HMK m. 189/1). Bu hak ancak kanunla sınırlanabilir. Tarafların mahkemeye sunmuş oldukları delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi ispat hakkının gereğidir⁹⁴.

İspatın konusunu tarafların üzerinde anlayamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar oluşturur ve bu vakıaların ispatı için delil gösterilir. Demek oluyor ki ispatın konusunu maddi hukuk tayin etmektedir. Bu nedenle herkesçe bilinen vakıalarla, ikrar edilmiş vakıalar çekişmeli sayılmaz (HMK m. 187).

Alman hukukunda ispatın şekli ve gayesi bakımından üç çeşit delil ikâmesi öngörülmüştür. Bunlar kuvvetli ispat, hakikate yakın gösterme ispatı ve serbest ispattır⁹⁵. Kuvvetli ispat, usul kanunlarında öngörülmüş olan deliller ile ispatı zorunlu kılan ispat şeklidir. Hakikate yakın gösterme ispatı ise usul kanunlarında düzenlenmiş ispat vasıtalarından başkalarının da kullanılmasına izin verilen ispat türüdür. Bu ispat türünde hakimde ispat edilmeye çalışılan vakıaya ilişkin kat'i kanaat oluşturulması şart değildir. İddianın ihtimal dahilinde gösterilmesi yeterlidir. Bu nedenle hakikate yakın gösterme ispatı ancak kanunun açıkça zikrettiği hallerde mümkündür. Serbest ispatta ise usul kanununda düzenlenmiş olan ispat vasıtalarının dışında deliller de kullanılabilir fakat; hakimde kesin kanaat uyandırmak esastır. HMK' nın 192. maddesinde senetle ispatın zorunlu olmadığı hallerde tarafların

---

⁹⁴ Y.8.H.D. 25.10.2011 T., 2011/5101 E., 2011/5433 K. "*Somut olayda, uyuşmazlık konusu olan taşınmazların tespit tarihine kadar kimler tarafından zilyet ve tasarruf edildiğinin, zilyetliğin ne şekilde intikal ettiğinin, taksim, bağış, satış vs, gibi devredici işlemlere konu olup olmadığının, zilyetliğin ve kullanma hakkının kimde bulunduğu sorulup belirlenmesi, beyanları arasında aykırılık çıktığı takdirde çelişkinin giderilmesine çalışılması ve ayrıca davalılar dayanağı 3 satış senetleriyle diğer satış senetlerinin ve taksim senedinin usulüne uygun olarak mahallinde uygulanması gerekir.*" (Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 04.06.2013).

⁹⁵ **Üstündağ**, s. 613-614; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 417; **Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 294-295.

iddialarını kanunda düzenlenmemiş olan delillerle de ispat edebileceği düzenlenmiştir.

1. HMK’ da İspat Türleri

HMK’ da ispat türleri

- Asıl ispat - Karşı İspat - Aksini İspat ve
- Doğrudan İspat - Dolaylı İspat olmak üzere ikiye ayrılır.

Asıl ispat, bir vakiya dayanan ve ona ilişkin ispat yükü altında bulunan tarafın yerine getirdiği, ilk gerçekleşen ispat faaliyetidir.

Asıl ispat faaliyetine karşılık henüz ispat sonucuna ulaşılmadan, hâkimde oluşan geçici kanaati sarsmak veya çürütmek amacıyla yapılan ispata ise “*karşı ispat*” adı verilir⁹⁶.

Asıl ispat konusunu oluşturan vakianın ispat edilmiş sayılmasından sonra karşı tarafın, o vakianın aksinin gerçekleşmemiş olduğunu veya asıl ispatın konusu menfi vakıa ise gerçekleşmiş olduğunu ispata çalışmasına *aksini ispat* adı verilir⁹⁷.

Aksini ispat, esas olarak karinelerin çürütülmesine yönelik bir ispat faaliyetidir. Dolayısıyla karşı ispat ile aksine ispat arasında temel fark şudur: Karşı ispatta önceden yapılmış bir asıl ispat vardır ve karşı taraf bu ispata yönelik olarak ispat faaliyetinde bulunur. Aksine ispatta ise karşı tarafça yapılmış olan bir asıl ispat faaliyetine gerek yoktur. Zaten karine olarak kabul edilmiş, ayrıca asıl ispat

---

⁹⁶Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, s. 456; Yılmaz, s. 1008-1009; Umar, s. 556; Başözen, s. 14,16; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 294; Özakut/Beleş, s. 783; Karşlı, s. 561; Sungurtekin Özkan, s. 266.

⁹⁷Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, s. 457; Umar, s. 556; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 421-422; Başözen, s. 14,16; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 294; Özakut/Beleş, s. 783-784; Karşlı, s. 561.; Sungurtekin Özkan, s. 266.

faaliyetine gerek olmaksızın ispatlanmış sayılan, varlığı kabul edilen bir vakıanın öyle olmadığını (aksini) ispat söz konusudur⁹⁸.

HMK m. 191' de "Karşı İspat" başlığı altında düzenlenen hükme göre "Diğer taraf, ispat yükünü taşıyan tarafın iddiasının doğru olmadığı hakkında delil sunabilir." Maddede düzenlenmiş olan ispat türü esasen "Aksini İspat" tır. Zira maddede sözü edilen, ispat yükünü taşıyan tarafın "iddiasının doğru olmadığını ispat"tır. Bu ispat türüne de yukarıda izah ettiğimiz üzere aksini ispat denmektedir⁹⁹.

İspat, doğrudan iddia olunan vakıaya ilişkin ve onun varlığını gösterici deliller aracılığıyla yapılıyorsa buna "*doğrudan ispat*" adı verilir¹⁰⁰.

İddia edilen vakıa veya olguyu doğrudan yansıtan delillerle değil de yakın vakıaların varlığına dayanılarak yapılan, hâkimin tecrübe kurallarından yararlanarak değerlendirme yapması ile sonuca varılması yoluyla yapılan ispata da "*dolaylı ispat*" adı verilir¹⁰¹.

2. HMK' da Delil Sistemi

Delillerle ilgili genel olarak iki sistem kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, bir yargılamada kullanılabilecek bütün delil çeşitlerinin kanunda tek tek ve tahdidi olarak sayıldığı "*katı (sıkı) delil sistemi*" dir. Başta çalışmamızın önceki başlığında da değindiğimiz üzere başta Alman Hukuku olmak üzere çeşitli ülkelerce benimsenmiş olan bu sistemde yargılama esnasında vakıa ve olguları ispatlamak için ileri sürülebilecek delil türleri sayılmış ve bunlar dışında kalan delillerle ispat mümkün kılınmamıştır. Örneğin; Alman Hukukunda taraflara bilirkişi, keşif, isticvap, senet ve tanık olmak üzere beş çeşit delil ile ispat imkânı tanınmıştır. Bunlar

⁹⁸Karlı, s. 556-557; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 421-422; Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, s. 457; Başözen, s. 14,16; Umar, s. 556; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 294; Özakut/Beleç, s. 783-784; Karlı, s. 561; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 421-422.

⁹⁹Başözen, s. 16; Umar, s. 556; Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, s. 457; Yılmaz, 1008-1009; Özakut/Beleç, s. 783-784; Sungurtekin Özkan, s. 266.

¹⁰⁰Başözen, s. 16; Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, s. 458; Üstündağ, s. 621; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 295; Karlı, 561-562; Sungurtekin Özkan, s. 267.

¹⁰¹Başözen, s. 17; Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, s. 458,460; Üstündağ, s. 621; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 295; Karlı, 561-562; Sungurtekin Özkan, s. 267.

dışında kalan, kanunda düzenlenmemiş deliller ile vakıa veya olguları ispat etmek mümkün değildir¹⁰².

Diğer sistem Türk Hukukunda kabul edilmiş olan “*serbest delil*” sistemidir. Bu sistemde kanunda düzenlenmiş olan delillerin yanı sıra vakıa ve olgular, temin edilmesi mümkün olan hukuka uygun her türlü delille ispat edilebilir¹⁰³.

Delillerin değerlendirilmesine ilişkin sistemler hâkimin delilleri değerlendirme inisiyatifi açısından da farklılık göstermektedir. Hâkimin delilleri değerlendirmede serbest olduğu sistem “*delillerin serbestçe değerlendirilmesi*” sistemidir. Hâkim tarafından delillerin kanuni sınırlar çerçevesinde değerlendirilip karar verilmesi ise “*kanuni delil sistemi*” adını almaktadır¹⁰⁴.

Türk Hukukunda geçerli olan delil sisteminde hâkim kanunda belirtilen istisnalar dışında delilleri serbestçe değerlendirebilir. Bu istisnalar senet, yemin ve kesin hükümdür. Bu sayılan kesin delillerin varlığı halinde hâkim delillerin somut vakıa veya olguyu ispata yeterli olup olmadığını serbestçe takdir edemez. Hâkim bu delillerin geçerli olması halinde doğruyu temsil ettiğini kabul etmek zorundadır¹⁰⁵.

Netice olarak hukukumuzda esas olarak serbest delil sistemi kabul edilmiştir. Hâkimin delilleri değerlendirmesi noktasında kesin deliller ile birtakım kanuni sınırlamalar getirilmiş olsa da bunun dışında kalan olaylarda delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesini benimseyerek karma bir yapı sergilemektedir. Bu durumun kanuni düzenlemelere temel teşkil eden toplum yapısı ile de elbette bağlantısı bulunmaktadır¹⁰⁶.

---

¹⁰²Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 471.

¹⁰³Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 471; Üstündağ, s. 600-601; Özaykut/Beleç, s. 803; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 296-297; Yılmaz, s. 1031; Umar, s. 573,578.

¹⁰⁴Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 472; Karşı, 566-567; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 296-297; Umar, s. 573,578.

¹⁰⁵Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 471-472; Kuru, HMK, C:2, s. 2032; Şanal Görgün/Mehmet Kodakoğlu, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yay., Ankara 2012, s. 223-224; Üstündağ, s. 600-601; Özaykut/Beleç, s. 803; Karşı, 566-567; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 296-297; Yılmaz, s. 1031; Umar, s. 573,578.

¹⁰⁶Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 472; Kuru, HMK, C:2, s. 2033; Karşı, 566-567; Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 296,303; Umar, s. 573,578.

B. TİCARİ DEFTERLERİN İBRAZ VE TESLİMİ

HMK m. 219 hükmünde tarafların belgeleri mahkemeye ibraz etmeleri taraflar için zorunluluk olarak düzenlenmiştir¹⁰⁷.

Ticari defter ve belgeler ticari işletmenin sırlarını ihtiva etmeleri sebebiyle kural olarak gizli kayıtlardır. Fakat mahkemece çözümlenmeye çalışılan birtakım uyuşmazlıklarda defter sahibinin beyanı ispat açısından yeterli olmayabilir. Bu durumlarda mahkeme, ticari defter ve belgelerin incelenmesini isteyebilir¹⁰⁸.

Ticari defter ve belgelerin incelenmesi tacir açısından hem hak hem de yükümlülük niteliğindedir. Erdönmez, eserinde HMK' da tarafların ellerindeki belgeleri ibraz etmelerinin "usuli bir yük" olarak düzenlendiğini ifade etmektedir¹⁰⁹.

Mahkemece inceleme kararı verilmesi halinde tacire ait defter ve belgeler, tacir dışında kişilerce ve belirli yargı organları tarafından incelenecektir. Hukuki uyuşmazlıkların çözülmesi açısından bazı durumlarda hâkimin ticari defter ve belgelerin incelenmesi işi için bilirkişi tayin etmesi zorunludur¹¹⁰.

Ticari defterler ve belgelerin mahkemece incelenmesi iki usulle mümkündür. Bunlardan birincisi ticari defterlerin teslimi, diğeri ise ticari defterlerin ibrazıdır. Bu

---

¹⁰⁷HMK m. 219 - "(1) Taraflar, kendilerinin veya karşı tarafın delil olarak dayandıkları ve ellerinde bulunan tüm belgeleri mahkemeye ibraz etmek zorundadırlar. Elektronik belgeler ise belgenin çıktısı alınarak ve talep edildiğinde incelemeye elverişli şekilde elektronik ortama kaydedilerek mahkemeye ibraz edilir. (2) Ticari defterler gibi devamlı kullanılan belgelerin sadece ilgili kısımlarının onaylı örnekleri mahkemeye ibraz edilebilir."(Yılmaz, s. 1104,1106; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 392; Karlı, s. 590; Umar, 685-686; Üstündağ, s. 678-679; Kuru, C:2, s. 2188).

¹⁰⁸Arkan, s. 345; Karahan, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 274; Domaniç/Ulusoy, s. 326; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 307; İmregün, s. 99; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 176; Bozer/Göle, s. 170; Taşdelen, s. 281; Bahtiyar, s. 128; Karahan, Ticari İşletme Hukuku, s. 256; Gençtürk, s. 137; Görgün/Kodakoğlu, s. 227; Özaykut/Beleş, s. 886,888; Güray Erdönmez, Medeni Usul Hukukunda Belgelerin İbrazi Mecburiyeti, 1. Baskı, On İki Levha Yay., İstanbul 2010, s. 137.

¹⁰⁹Erdönmez, s. 97.

¹¹⁰Y.15.H.D. 19.06.1996 T., 1996/3472 E., 1996/3483 K. "Hukuk Dairesi Hükmüne uyulan bozma ilamında ticari defterlerin belgelerle birlikte ibraz ettirilmesi, ilgili mercilerden alınacak cevapla birlikte değerlendirme yapıp sonuca varılması öngörülmüş, merci hakimliğince de bozma ilamına uyulmuştur. İbraz edilecek defterlerin ve dayanağı belgelerin incelenmesi muhasebe bilgisini gerektirip HUMK' nın 275. maddesi hükmünce bu konuda hakim bilirkişiye başvurması zorunludur." Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 16.05.2013.

iki işlem kanunda ayrı ayrı düzenlenmiş olup uyumsuzluğun niteliğine göre farklı hüküm ve sonuç bağlanmıştır.

1. Ticari Defter ve Belgelerin İbrazı

TTK m. 83/1' e göre "*Ticari uyumsuzluklarda mahkeme, yabancı gerçek veya tüzel kişi bile olsalar, tarafların ticari defterlerinin ibrazına, re' sen veya taraflardan birinin istemi üzerine karar verebilir.*" HMK' nın 222. maddesinin ilk fıkrasında da 'Ticari defterlerin ibrazı ve delil olması' başlığı altında mahkemenin, ticari davalarda tarafların ticari defterlerinin ibrazına kendiliğinden veya taraflardan birinin talebi üzerine karar verebileceği düzenlenmiştir.

Ticari defter ve belgelerin ibrazı için haklı bir sebebin varlığı olmalı ve mahkemede, defterlerin ibrazının ispat açısından zorunlu olduğu kanaati uyanmış olmalıdır¹¹¹. İbraz isteyen tarafça haklı sebebin varlığı kanıtlanamazsa veya mahkeme ispat bakımından defterlerin ibrazını zorunlu görmezse ibraz talebini reddedebilir¹¹².

Taraflar, kendilerinin veya karşı tarafın delil olarak dayandıkları ve ellerinde bulunan tüm belgeleri mahkemeye ibraz etmek zorundadırlar. Elektronik belgeler ise belgenin çıktısı alınarak ve talep edildiğinde incelemeye elverişli şekilde elektronik ortama kaydedilerek mahkemeye ibraz edilir. Ticari defterler gibi devamlı kullanılan belgelerin sadece ilgili kısımlarının onaylı örnekleri mahkemeye ibraz edilebilir¹¹³ (HMK m. 219).

---

¹¹¹TTK m. 83/2 - "*Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun, yargılamayı gerektiren davalarda hazırlık işlemlerine ilişkin hükümleriyle senetlerin ibrazı zorunluluğuna dair olan hükümleri ticari işlerde de uygulanır.*"

¹¹² **Erdönmez**, s. 241; **Özaykut/Beleş**, s. 891; **Umar**, s. 686-687; **Karşlı**, s. 590; **Gençtürk**, s. 140; **Yarbaş**, s. 143-144; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 262.

¹¹³ **Yılmaz**, s. 1104,1106; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 392; **Karşlı**, s. 590; **Umar**, 685-686; **Üstündağ**, s. 678-679; **Erdönmez**, s. 136; **Karşlı**, s. 591; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 490; **Sungurtekin-Özkan**, s. 281; **Kuru**, C:2, s. 2185.

Bir hukuki uyuşmazlıkta ticari defterler ibraz edilmişse, defterlerin uyuşmazlıkla ilgili kısımları tarafların katılımı ile incelenir. Gerekli görülürse, defterlerin ilgili yapraklarından suret alınır¹¹⁴ (TTK m. 84).

Dava aşamasında taraflardan biri tacir olmasa dahi karşı tarafın ticari defter ve kayıtlarına dayanarak mahkemeden ibrazını talep edebilir¹¹⁵. İbrazi istenen belgenin, ileri sürülen hususun ispatı için zorunlu ve bu isteğin kanuna uygun olduğuna mahkemece kanaat getirildiği ve karşı taraf da bu belgenin elinde olduğunu ikrar ettiği veya ileri sürülen talep üzerine sükut ettiği yahut belgenin var olduğu resmi bir kayıtla anlaşıldığı veya başka bir belgede ikrar bulunduğu takdirde, mahkeme bu belgenin ibrazı için kesin bir süre verir¹¹⁶. Mahkemece, ibrazı istenen belgenin elinde bulunduğunu inkar eden tarafa, böyle bir belgenin elinde bulunmadığına, özenle aradığı halde bulamadığına ve nerede olduğunu da bilmediğine ilişkin yemin teklif edilir¹¹⁷. Belgeyi ibraz etmesine karar verilen taraf, kendisine verilen sürede belgeyi ibraz etmez ve aynı sürede, delilleriyle birlikte ibraz etmemesi hakkında kabul edilebilir bir mazeret göstermez ya da belgenin elinde bulunduğunu inkar eder ve teklif edilen yemini kabul veya icra etmezse, mahkeme, duruma göre belgenin içeriği konusunda diğer tarafın beyanını kabul edebilir. Bu durumda karşı taraf ticari defter ve belgelerin ibrazından kaçınırsa bu durum onun aleyhine yorumlanır ve ibraz isteyen taraf iddiasını ispat etmiş sayılır¹¹⁸.

¹¹⁴ **Arkan**, s. 338; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 262; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 274; **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 267; **Domanıç/Ulusoy**, s. 326; **Aslan/Ergün**, s. 71.

¹¹⁵ **Arkan**, s. 349; **Yıldız**, s. 65; **Elitaş/İlter**, s. 131; **Bahtiyar**, s. 128; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s. 257; **Görgün/Kodakoğlu**, s. 227.

¹¹⁶ Y.11.H.D. 18.02.1991 T., 1989/9538 E., 1991/985 K. “Mahkemece davacı defterleri üzerinde yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu alınan rapora göre davanın kabulüne karar verilmiştir. Oysa davalı taraf davaya bir yanıt vermemek ve duruşmalara da gelmemekle davayı inkâr etmiş sayılır. Bu durumda TTK. 85. md. hükmüne göre davacı defterleri tek başına sahibi lehine delil teşkil etmez. O halde mahkemece davalıya tebligat çıkartılıp, defterlerini ibraz için mehil verilmesi, ibraz etmesi halinde defterleri üzerinde bilirkişi incelemesi yapılması ve sonucuna göre bir karar vermek gerekirken sadece davacı defterlerine dayanarak eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru görülmemiş ve bozmayı gerektirmiştir.”Sinerji Mevzuat Ve İhtihat Programları, e.t. 03.05.2013.

¹¹⁷ Ticari defterlerde yemin müessesesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda başlık § IX, B, 2.

¹¹⁸ HMK m. 220; **Erdönmez**, s. 238-239; **Karlı**, s. 590-591; **Umar**, s. 686-687; **Özaykut/Beleş**, s. 890-891; **Yılmaz**, s.1107-1108; **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, s.339,341; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.393; **Üstündağ**, s. 678-679; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s.491; **Sungurtekin-Özkan**, s. 280-281; **Kuru**, C:2, s. 2192,2194.

Ticari işletme ile ilgili uyuşmazlıkların mahkemeye intikal etmesi durumunda taraflarca defterlerin ibrazının istenmesi halinde veya mahkemece re' sen karar verilmesi ile sadece hukuki uyuşmazlık bulunan ihtilafla ilgili kısımlar incelenecektir¹¹⁹. İbrazın usulü ve kapsamı bu nedenle tacir açısından teslimdeki kadar ağır değildir.

Ticari defter ve belgelerin ibrazına ilişkin olarak kanunda kesin bir süre öngörülmemiştir. Fakat bu hususa ilişkin Yargıtay kararlarında ibraz yükümlüsüne 15 günden az olmamak üzere süre tanınması gerektiği belirtilmiştir: *"İşyerinin inceleme yapılmaya müsait olmaması halinde daireye istenecek defter ve belgelerin ibrazı için kanunda açıkça bir süre yazılı bulunmadığından on beş günden aşağı olmamak üzere bir süre tanınması gerekir. Olayda ise, ödevlinin işyerinin müsait olup olmadığı araştırılmadan üç gün süre verilmesi ve bu sürenin sonunda mazeretsiz defter ve belgelerin ibraz edilmediğinden bahisle cezalı tarhiyat yapılmasında isabet bulunmamaktadır."*¹²⁰.

2. Ticari Defter ve Belgelerin Teslimi

Ticari defter ve belgelerin teslimi, tacire ait defter ve belgelerin ilgililer, yetkili kişi veya yargı organları tarafından incelenmesi anlamına gelmektedir¹²¹.

---

¹¹⁹Y.HGK. 17.10.2001 T., 2001/19-923 E., 2001/734 K. *"Uyuşmazlık; davacı yanca davalıya ait depoya teslim edilen malların iadesinde çıkmış, davacı malların kg olarak kendilerine eksik teslim edildiğini, davalı ise depoya kabulün hangi birim üzerinden yapılmışsa o birim üzerinden tam olarak iade edildiğini ileri sürmektedirler. Taraflar tacir olup her ikisi de ticari defterlerine, kayıtlarına ve dayanak belgelere delil olarak dayanmışlardır. İbraz edilen belgeler yanında bunların incelenmesi gereği de açıktır. Mahkemece yapılan inceleme ve dayanılan rapor hüküm kurmaya elverişli değildir. Mahkemece yapılacak iş; mal teslimi ve iddiasına ilişkin mutad uygulama ve muhafaza bedelinin alınma usulünün belirlenmesi, buna göre taraflar arasındaki mal teslimi ile iadesi konusunda taraflarca dosyaya ibraz edilen tüm belgeler yanında, malların muhafaza bedeline ilişkin faturalar ile tarafların ticari kayıtları ve dayanak belgeleri üzerinde uzman bilirkişi kurulunca inceleme yaptırılması taraflarca önceki raporlara yapılan itirazların da değerlendirilmesinin sağlanması, çelişkilerin böylece giderilmesi ve sonucuna göre karar verilmesi olmalıdır."* Sinerji Mevzuat Ve İhtihat Programları, e.t. 03.09.2013.

¹²⁰D.9.D. E: 1992/5672 K: 1993/5499 T: 29.12.1993, Sinerji e.t: 31.03.2013; Yıldız, s. 67.

¹²¹Gençtürk, s. 142, Ayhan/Özdamar/Çağlar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 262; Karahan, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 274; Taşdelen, s. 283; Ayhan/Çağlar/Özdamar, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 267; Aslan/Ergün, s. 70; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 507, İmregün, s. 99.

Ticari defter ve belgelerin teslimi kararı verilmesi halinde yalnızca uyuşmazlık konusu hususlar değil, teslim alınan defter ve belgelerin içeriklerinin tamamı incelenir. Bu nedenle teslim kararı olağan uygulamaların dışında bir inceleme kararı olup tacir açısından çok ağır sonuçlar doğuran bir işlemdir¹²².

Bir kişi veya kurumun elinde bulunup mahkemeye teslim edilmesi gereken belgenin aslı istendiğinde, kişi veya kurumun bulunduğu ya da belgenin teslim edileceği yerdeki asliye mahkemesi tarafından örneği onaylanarak aslı mahkemeye gönderilir yahut teslim edilir. Mahkemece onaylanmış belge örneği, aslı gibi hüküm ifade eder¹²³.

ETK' da teslim kararı doktrinde tartışmalı olmakla beraber birçok yazarın da hemfikir olduğu üzere sadece m. 79' da sayılan hallerde mümkün idi¹²⁴. Bu haller miras sebebiyle teslim, şirket uyuşmazlıkları sebebiyle teslim ve iflas sebebiyle teslim halleridir. TTK m. 85 düzenlemesi ise *"Malvarlığı hukukuna ilişkin olan, mirasa, mal ortaklığına ve şirket tasfiyesine ilişkin uyuşmazlıklarda, mahkeme, ticari defterlerin teslimine ve bütün içeriklerinin incelenmesine karar verebilir."* şeklindedir. Getirilen bu yeni düzenleme ile kanun koyucu artık defter ve belgelerin teslimi için gerekli koşulları sınırlı sayıda düzenlemekten vazgeçmiştir. Böylece mahkeme yalnızca miras, mal ortaklığı ve ya şirket tasfiyesi bulunması halinde değil, tacirin malvarlığına ilişkin olan bütün hukuki uyuşmazlıklarda defterlerin teslimini isteyebilecektir. Kanunda getirilen bu yeni düzenleme ile doktrinde ETK m. 79' a ilişkin tartışmanın anlamı kalmamıştır.

Ticari işletmede alacak veya borçları bulunan üçüncü kişilere defterleri inceleme yetkisi tanınmamıştır. Bu kişiler ancak mahkemeden defterlerin ibrazını isteyebilirler. Ticari defter ve belgeleri inceleme yetkisi ticari işletmenin miras yoluyla intikali söz konusu ise mirasçılara; kolektif, komandit ve limited şirketlerde

¹²² Gençtürk, s. 142-143; Ayhan/Özdamar/Çağlar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 262; Karahan, Ticari İşletme Hukuku (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 274.

¹²³ HMK m. 217; Yılmaz, s. 1100-1101; Karşlı, s. 591; Umar, s. 683-684; Özyakut/Beleş, s. 883-884; Erdönmez, s. 139,141.

¹²⁴ Ayhan/Çağlar/Özdamar, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 267; Domaniç/Ulusoy, s. 329-331; Gençtürk, s. 142.

ortaklara; iflasta da iflas idaresine aittir. Anonim şirketlerde ise şirket işlerini denetlemekle görevlendirilen ayrı bir organ (denetçiler) vardır. Şirket defterlerini inceleme hakkı da denetçilere verilmiştir¹²⁵. Pay sahiplerinin şirket defterleri ile yazışmalarını incelemesi, sadece genel kurulun açık bir izni veya yönetim kurulunun kararıyla mümkündür (TTK m. 437/2).

VIII. YÜRÜRLÜK SORUNU VE TTK'DA DÜZENLENMEYEN TİCARİ DEFTERLERLE İSPAT USULÜNÜN HMK'DA DÜZENLENMİŞ OLMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Son zamanlarda ülkemizde yoğun bir şekilde kanunlaştırma faaliyeti görülmesi neticesinde temel kanunlarımızdan HMK, TBK ve TTK baştan sona yenilenmiştir. Bu kanunlardan HMK¹²⁶, 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir (HMK m. 451). TTK¹²⁷ ve TBK¹²⁸ ise 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir (TTK m. 1534/1; TBK m. 648). Bu kanunlar düzenlenirken Adalet Komisyonu sakıncalara yol açmasını engellemek amacıyla HMK' da ticari defterlerin delil niteliğinin düzenlenmesi gerektiğine kanaat getirmiştir. Nitekim ticari defterlerin delil niteliğine modern kanunlarda yer verilmemiş olduğu gerekçesiyle TTK ' da yer verilmezken; Adalet Komisyonunca bu hükümlere HMK' da yer verilmiş ve gerekçe olarak da senetle ispat mecburiyetinin bulunduğu hukuk sistemimizde ticari defterlerin ispat hukukundaki yerinin kanuni bir düzenleme altına alınmamasının sakıncalar doğuracağı gösterilmiştir. Bu hükümlerin modern hukuklarla bağdaşmadığı gerekçesiyle TTK ' dan çıkartıldıktan sonra hukuk sistemimizde boşluğa yol açacağı gerekçesiyle HMK' ya konulmuş olması tutarsızlık yaratmıştır. Doktrinde ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlerin düzenlenmesinin gerekli olup olmadığı konusunda çelişkili görüşler benimsenmiş olup bu hükümlerin özet halinde HMK' da yer bulması da çalışmamızda ayrıntısı ile tespit edeceğimiz üzere uygulamada çeşitli sıkıntılara ve belirsizliklere yol açmıştır.

---

¹²⁵ **Ayhan/ Özdamar/Çağlar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 267; **Aslan/Ergün**, s. 70; **Arkan**, s. 337.

¹²⁶ R.G. 04.02.2011 Sayı 27836.

¹²⁷ R.G. 14.02.2011 Sayı 27846.

¹²⁸ R.G. 14.02.2011 Sayı 27836.

Öncelikli problem yürürlük sorunudur. Zira HMK 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girdiğinde ETK 01.07.2012 tarihine kadar yürürlükte idi. Bu nedenle çalışmamızda başta yürürlük sorunu olmak üzere ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlerin düzenleniş biçimine, açıklık bulunmayan ifadelere ve yeminle ilgili değişikliklere yer vererek HMK m. 222 hükmünü inceleyeceğiz.

A. YÜRÜRLÜK SORUNU

Ticari defterlerin delil niteliğini haiz olmasına ilişkin ilk sorun yürürlük meselesidir. Nitekim HMK m. 222 hükmü ile aynı konuyu düzenleyen ETK m. 80-86 hükümleri farklılık arz etmektedir. Nihayet 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren TTK ' da ise ticari defterlerle ispat usulü düzenlenmemiştir.

Öncelikli sorun 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 01.10.2011'de ortaya çıkan ancak hâlen devam eden uyuşmazlıklara; ikincisi 01.10.2011 ile (ETK' nin yürürlükten kalktığı) 01.07.2012 tarihleri arasında gündeme gelecek uyuşmazlıklara ve nihayet 01.07.2012'den sonra oluşacak uyuşmazlıklara HMK m. 222'nin mi yoksa TTK m. 82-86'nın mı uygulanacağı sorularının cevaplanması gereğidir¹²⁹.

TTK ' da düzenlenmesi modern kanunlarda benzer hükümlerin yer almadığı gerekçesi ile uygun görülmeyen hükümler HMK' da tek bir maddede (m. 222) özet halinde düzenlenmiştir. Kanun koyucu "*Türk Ticaret Kanunu'nun ticarî defterlerle ispat konusunu düzenleyen 80 ilâ 86. maddelerini modern kanunlarda benzer hükümler yer almadığı gerekçesiyle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na almamıştır...*¹³⁰" HMK' da gerekçe olarak gösterilen bu yaklaşım ile ticari defterlerle ispat usulüne son verilmek istendiği anlaşılmaktadır. Nitekim ticari defterlerle ispat

---

¹²⁹ Abuzer **Kendigelen**, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 80-81. Kendigelen, yürürlüğe ilişkin ortaya çıkacak sorunları bu şekilde belirleyerek kanun hükümlerinin derhal uygulanacağı belirleyen HMK m. 448 uyarınca olası sorunlara pratik bir cevap bulunabileceğini fakat yine de "kanunların çatışması"ndan kaynaklanan bu durumun görüldüğü kadar basit olmadığını ve çözüm için muhtemelen konu ile ilgili içtihatların bekleneceğini ifade etmektedir.

¹³⁰ HMK m. 222 Adalet Komisyonu gerekçesi.

usulüne son verilmek istenmesinin bir sonucu olarak Yür. K. m. 13¹³¹,te de, "*Türk Ticaret Kanununun yürürlük tarihinden önce açılan ve görülmekte olan davalarda, 6762 sayılı Kanunun 82 ilâ 86 ncı maddeleri uygulanır. Türk Ticaret Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten sonra olsa bile, 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 158 inci maddesinde öngörülen ek süre içinde açılacak davalara da bu hüküm uygulanır.*" biçimindeki geçiş hükmü getirilmiş ve TTK' nın yürürlük tarihi olan 01.07.2012 tarihinden¹³² önce açılıp görülmekte olan davalarla, 01.07.2012'den sonra olsa dahi, TBK m. 158'de belirlenen ek süre içerisinde¹³³ açılan davalar açısından ETK' nın ticari defterlerle ispata ilişkin düzenlemelerinin uygulanmaya devam edilmesi öngörülmüş idi. Bu Kanun maddesi ile ETK' nın ticari defterlerle ispat hükümlerinin yürürlük süresinin uzatılmış olması açısından doktrinde tartışma konusu olmuş olsa da¹³⁴ kanun koyucunun buradaki amacı ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlerin uygulanmasında oluşabilecek yürürlük sorunlarını geçiş süreci açısından çözmek idi. Yür. K. m. 13, sanki HMK hiç kabul edilmemiş gibi farz edilerek hazırlanmıştır. Gerekçeden de bu açıkça anlaşılmaktadır. Fakat söz konusu madde hükmü HMK' dan sanki hiç haberdar olunmamışçasına Türk hukukunda ticari defterlerle ispat usulünün sona erdiği düşüncesinden hareket edilerek getirilen bir düzenlemedir. Ticari defterlerle ispat usulünün TTK' ya alınmaması ile birlikte sona erdiğini düşünen, oysa bir gün önce kabul edilen HMK m. 222'de bu usulün korunduğunu gözden kaçıran kanun koyucu, gerekçesinde Yür.K m. 13'ü "menfaatler dengesini korumak ve bir hak kaybını önlemek" amacı ile sevk etmiştir. Oysa ticari defterlerle ispat usulü HMK m. 222'de muhafaza edildiği için, korunması gerekecek bir menfaat dengesi ya da kaybolacak bir hak yoktur.

¹³¹ R.G. 14.02.2011 Sayı 27846.

¹³² TTK m. 1534/1 "Yürürlük" "... bu Kanun 1/7/2012 tarihinde yürürlüğe girer. 1524 üncü madde, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl sonra yürürlüğe girer. Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun hükümleri saklıdır."

¹³³ Davanın reddinde ek süre' TBK m. 158 - "Dava veya def'i; mahkemenin yetkili veya görevli olmaması ya da düzeltilebilecek bir yanlışlık yapılması yahut vaktinden önce açılmış olması nedeniyle reddedilmiş olup da o arada zamanaşımı veya hak düşürücü süre dolmuşsa, alacaklı altmış günlük ek süre içinde haklarını kullanabilir."

¹³⁴ *Moroğlu* na göre Yür.K. m. 13/1 2. cümlesi hükmü, ticari defterlerin takdiri delil olmasıyla, özel kanunî delil olmasının sınırlarının birbirine karıştırılmasına yol açacak olan yetersiz bir hükümdür. Ayrıca, bu hüküm usul kanunlarının kural olarak geçmişe etkili (makabline şâmil) olması ilkesine de aykırıdır. Söz konusu hüküm kanundan çıkarılıp atılan ticari defterlerle isabet hükümlerine uzun bir uygulanma süresi tanımaktadır. Bu durum, "Bu hükümler o derecede vazgeçilmez idiyse neden Türk Ticaret Kanunundan çıkarılıp atılıyor?" sorusunu akla getirmektedir. Erdoğan **Moroğlu** İstanbul Barosu Dergisi, "*Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun Tasarısı İle Gerekçelerine Dair Değerlendirme ve Öneriler*," C.: 80, Sayı.: 6, 2006, s. 2387.

Taraflar, TTK yürürlüğe girdikten sonra da HMK m. 222 çerçevesinde ticari defterlerle ispat usulünden faydalanabilecektir¹³⁵. Bu nedenle uygulamada yaşanabilecek sorunları fark eden kanun koyucu zaten kadük şeklinde çıkmış olan Yür.K. m. 13 hükmünü yürürlükten kaldırmıştır¹³⁶.

12.01.2011' de kabul edilen HMK m. 222' de ticari defterlerin delil niteliğini haiz olması düzenlenmiştir. Gerekçe olarak da senetle ispat mecburiyetinin uygulanmaya devam edildiği Türk Hukukunda; ticari defterlerin delil olmasına ilişkin hükümlerin yer almamasının sakıncalara yol açacağı, bu nedenle özellikle senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşattığı için geniş bir uygulama alanı bulan ticari defterler ile ispat kurallarının kanuni bir düzenleme alanı bulması gerektiği ve bu konuda oluşması muhtemel boşluğun sakıncalarının engellenmesi gerektiği gösterilmiştir¹³⁷.

Aynı dönemlerde hazırlanarak birer gün arayla kabul edilen bu kanunlara bakış açısı arasındaki çelişki doktrinde birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir.

Umar'a göre; Türk Ticaret Kanunu tasarısında yer alması uzmanlarca uygun bulunmayan hükme Meclis tarafından HMK' da yer verilmesi oldukça yakışıksız bir durumdur. Zira bu ısrarın amacının ticaret erbaplarını herkesin tâbi olduğu senetle

---

¹³⁵ **Karşı**, s. 618.

¹³⁶ R.G. 30.06.2012 Sayı:28339.

¹³⁷ HMK m. 222 gerekçesi aynen şu şekildedir: "*Türk Ticaret Kanunu'nun ticarî defterlerle ispat konusunu düzenleyen 80 ilâ 86. maddeleri modern kanunlarda benzer hükümler yer almadığı gerekçesiyle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na alınmamıştır. Bu durum uygulamada önemli bir sakınca yaratacaktır. Çünkü, senetle ispat mecburiyetinin uygulandığı Türk hukukunda ticarî defterlerle ispata ilişkin kurallar senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşatmakta ve geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda senetle ispat mecburiyetine ilişkin usul hükümleri muhafaza edilmiştir. Bu sebeple, ticarî defterlerle ispata ilişkin hükümlerin yürürlükten kaldırılması önemli bir boşluğa yol açacaktır. Bu nedenle, Türk Ticaret Kanunundaki yerleşmiş ve yaygın uygulaması olan ticarî defterlerle ispat hükümlerinin yeni usul kanunumuza alınması ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısında muhafaza edilmesi gerekmektedir. Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan ticarî defterlerle ispata ilişkin maddeler dil ve sistematik bakımdan zor anlaşılmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısına ilâve edilen bu hüküm, doktrin ve kazaî içtihatlarda yapılan tasnif dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın "ticarî defter" kavramını değiştiren 64 ve devamındaki maddeler dikkate alınarak "tasdike tâbi olmayan defterler" kavramı metinden çıkarılmış ve "işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler" kavramı metne dahil edilmiştir. Yine, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın yemin delili konusundaki temel tercihi göz önünde bulundurularak, tamamlayıcı yemine ilişkin düzenlemeler ticarî defterlerle ispat usulünden çıkartılmıştır."*

ispat gerekliliği kurallarından kurtarmak ve kendileri tarafından hazırlanmış metinlerin yine kendi iddialarını ispat için delil olarak kullanmaları ayrıcalığından yararlandırmalarını sürdürmek olduğunu ifade etmektedir¹³⁸. Ayrıca bu düzenleme çeşitli sakıncalara yol açacaktır. Öncelikle uyuşmazlık konusu vakıanın hangi ispat kuralı ile ispat edilebileceğinin tespit edilmesi gerekir. Senetle ispat kuralının bulunduğu hallerde *Umar*'a göre içerdikleri kayıt belirli bir vakıa iddiasının ispatına ek delil gerektirmeksizin kendi başına yeterli olduğu takdirde o vakıanın ispatı bakımından senet işlev ve değerindedir¹³⁹.

Pekcanitez/Atalay/Özekes ise bu konuda aynı görüşte değildir¹⁴⁰. Zira senetle ispat mecburiyetinin uygulandığı Türk Hukukunda ticari defterlerle ispata ilişkin kurallar senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşatmakta ve geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Hukukumuzda senetle ispat mecburiyetine ilişkin usul hükümleri halen muhafaza edildiğinden, ticari defterlerle ispata ilişkin hükümlerin yürürlükten kaldırılması önemli bir boşluğa yol açacaktır. Bu nedenle *Pekcanitez/Atalay/Özekes*'e göre ETK' da yerleşmiş ve geniş uygulama alanı bulan ticari defterlerle ispat hükümlerinin yeni usul kanunumuza alınması ve Hukuk Muhakemeleri Kanununda muhafaza edilmesi yerinde olmuştur.

Arkan'a göre de ticari defterlerle ispat konusunun yeniden kanuni bir düzenlemeye bağlanması isabetli olmuştur¹⁴¹.

---

¹³⁸ **Umar**, s. 689-690.

¹³⁹ *Umar* eserinde Postacıoğlu' nun ticari defterlerin senet sayılamayacağı görüşüne de yer vermiştir (**Umar**, s. 691). *Postacıoğlu*' na göre yazılı bir belgenin senet niteliğini haiz olabilmesi için belgenin "iddia edilen muamelenin delilini teşkil etmek iradesiyle vücuda getirilmesi" gerekmektedir. Umar bu görüşe kesinlikle katılmadığını eserinde açıkça belirtmekle birlikte bir belgeye senet niteliğini kazandırmanın onun düzenlenme amacının değil, içeriği olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle içerdikleri kayıt belirli bir vakıa iddiasının ispatına ek delil gerektirmeksizin kendi başına yeterli olduğu takdirde o vakıanın ispatı bakımından senet işlev ve değerindedir. Dolayısıyla hasmın aleyhine olan bir vakıayı onun defterlerini delil göstererek ispatlayan taraf, senetle ispatta bulunmuş durumundadır. Bu ispatın aksi, tanıkla ispat olanağından yoksundur; meğer ki HMK m. 203'te sayılan istisnai haller söz konusu olsun (İlhan E. **Postacıoğlu**, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 6. Baskı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul 1975, s. 635.)

¹⁴⁰ **Pekcanitez/ Atalay/ Özekes**, s. 759.

¹⁴¹ **Arkan**, s.349;

Kendigelen de eserinde¹⁴² TTK ' da yer alması çeşitli gerekçelerle uygun bulunmayan bu hükme HMK' da yer verilmiş olmasını çelişkili bulmaktadır. Zira bu iki Kanun aynı dönemlerde hazırlanmış olup bir gün arayla kabul edilmiştir. Bu yaklaşım farklılığının anlaşılması mümkün değildir. Ayrıca ETK 01.07.2012 tarihinde yürürlükten kalkmış, HMK ise 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 01.10.2011 ve 01.07.2012 tarihleri arasındaki dönemde gündeme gelecek uyuşmazlıklarda ticari defterlerle ispat hususunda hangi kanun hükümlerinin uygulanacağı sorusuna bir cevap bulunması gerekecektir. Zira her iki düzenleme arasında öncelikle yemin bakımından fark bulunmakta, HMK' da ticari defterlerin bir ispat aracı olarak kullanılmasında yemin şartı aranmamaktadır. Dolayısıyla bu ara dönemde ve HMK' nın ve ETK' nin birlikte yürürlükte olduğu ara dönemde ticari uyuşmazlıklarda hangi hükümlerin uygulanacağı tartışmalara yol açmıştır. Bu durumda HMK m. 448'de kanun hükümlerinin derhal uygulanacağı belirtilmiş ise de "kanunların çatışması" ndan kaynaklanan bu durum görüldüğü kadar basit değildir. Çözüm için muhtemelen konu ile ilgili içtihatların bekleneceğini ifade etmiştir.

Karşılı'ya göre¹⁴³ 01.10.2011 tarihinde HMK' nin yürürlüğe girmesiyle aynı konuyu düzenleyen iki kanun bulunacak ve hangi hükmün uygulanacağı konusunda tereddüt doğacaktır. Burada genel hüküm-özel hüküm ilişkisi göz önünde bulundurulmalı ve HMK m. 222 hükmü özel hüküm kabul edilip bu kanunda yer alan kurallar uygulanmalıdır. Bu durumda 01.10.2011' den itibaren ticari defterlerle ispat hususunda artık ETK m. 82-86 hükümleri değil, HMK m. 222 hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca HMK tamamlanmış işlemlere uygulanamaz. Misal olarak; taraflardan birisinin ticari defterleri incelendi, diğerinininki incelenmedi ise hangi kanun hükümleri uygulanacak? Veya ticari defterler incelenmiş fakat yemin ettirilmemiş ise eski kanuna göre yapılması gereken yemin yine yaptırılacak mıdır? HMK. m. 448 hükmünde "*Bu Kanun hükümleri, tamamlanmış işlemleri etkilememek kaydıyla derhal uygulanır.*" denildiğine göre tamamlanmış işlemler o zamanki kanuna göre hüküm doğururken HMK' nin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki işlemler için HMK m. 222 hükmü uygulanma alanı bulacaktır. Nitekim Yargıtay' ın ilgili

¹⁴²**Kendigelen**, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 80-81.

¹⁴³**Karşılı**, s. 618-619.

kararlarında tarafların tacir olduğu durumlarda iddia ve savunmalarını ticari defterlerle ispat edebileceklerinden bahisle HMK m. 222 hükmüne atıf yapılmıştır¹⁴⁴.

Doktrin tartışmaları ve ilgili madde gerekçeleri dikkate alınacak olursa bu sorunun çözümü normlar hiyerarşisindeki özel hüküm-genel hüküm ilişkisi göz önüne bulundurulurarak çözümlenmelidir.

Yukarıda yapılan açıklamalar ve tespitler ışığında eğer HMK' da ticari defterlerle ispat hususunu düzenleyen m. 222 hükmünün TTK ' ya göre özel hüküm niteliğinde olduğu kabul edilirse sonraki tarihli özel hüküm önceki tarihli genel hükme göre öncelikli olduğu için olası uyuşmazlıklarda m. 222 hükmü uygulanmalıdır. Buna karşılık HMK, TTK karşısında genel kanun olarak kabul edilse de durum değişmeyecektir. Çünkü yine normlar hiyerarşisine göre her ne kadar sonradan yürürlüğe giren genel kanun, özel kanunu yürürlükten kaldırmayacaksa da eğer iki kanun metni arasında fark varsa bu noktada kanun koyucunun amacı ve menfaatine bakılması gerekir. Bu durumda HMK ve TTK açısından kanun koyucunun iradesini göz önünde bulundurursak HMK ile farklı bir irade ortaya konulduğu açıktır. Özel hükümden sonra yürürlüğe giren genel hükümle kanun koyucunun ilgili düzenlemeye yaklaşımı değişmiş ise genel kanun yani HMK hükümleri uygulanır. Ticari defterlerin delil niteliğini haiz olmasını düzenleyen hükümlerde HMK ile ciddi değişiklikler yapılmış olması kanun koyucunun iradesinin bu yönde olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. Zira ETK m. 83' te ticari defterlerle ispat hususunda tamamlayıcı yemin kurumu düzenlenmiş iken HMK

¹⁴⁴Y.HGK. 19.09.2012 T., 2012/19-400 E., 2012/581 K. "...Öncelikle, ticari defterlerin delil kuvveti üzerinde durmakta yarar vardır: 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (6762 sayılı TTK)'nun 84. maddesi; <Kanuna uygun olarak veya olmayarak tutulmuş olan ticari defterlerin münderecatı, sahibi ve halefleri aleyhinde delil sayılır. Şu kadar ki; kanuna uygun olan defterlerde sahibi lehine olan kayıtlar dahi aleyhindeki kayıtlar gibi muteber olup bunlar birbirlerinden ayıramaz.> hükmünü içermektedir. Aynı konuda <Ticari defterlerin ibrazı ve delil olması> başlıklı 6100 sayılı Hukuk Mahkemeleri Kanunu (HMK)'nun 222/4. maddesi; <Açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları, sahibi aleyhine delil olur.> hükmünü içermektedir..."; 14.H.D. 10.04.2012 T., 2012/3778 E., 2012/5225 K. "Ancak taraflar tacir olduğundan iddia ve savunmalarını ticari defterlerle ispat edebilir. Türk Ticaret Kanunu'nun 82. maddesine göre ticari işlerden dolayı tacir sıfatı taşıyan kişiler arasında çıkan uyuşmazlıklarda ticari defterlerin delil olarak kabul edilebilmesi için tasdiki tabii olan defterlerin usulüne uygun tasdik edilmiş olması ve defterlerin bütününe birbirini teyit etmesi şarttır. Aksi takdirde defterler delil olmaktan çıkar. Diğer bir kurala göre de tacir olan taraflar defterleri üzerinde inceleme ancak iki tarafın ticari defterleri dahil olmak üzere yapılır. Somut olayda, davacı delil listesinde ticari kayıtlara dayandığını bildirmiş, davacının defter ve kayıtları üzerinde bilirkişi incelemesi yapıldığı halde davalının ticari defter ve kayıtları istenmemiş ve bilirkişi incelemesi yaptırılmamıştır."

ile tamamlayıcı yemin genel olarak kaldırılmış, ticari defterlerle ispat usulünü düzenleyen m. 222' de ise yemine hiç yer verilmeyerek yeni düzenlemedeki irade ortaya konmuştur. TTK ' nın HMK' ya göre öncelikli olarak uygulanacağı kabul edilirse ticari defterlerin sahibi lehine delil teşkil edebilmesi için defter sahibine usul hukukundan tamamıyla kaldırılmış olan tamamlayıcı yemin teklif edilmesi gerekir. Bu durumda HMK' dan tamamen kaldırılmış tamamlayıcı yemin usulü sadece ticari defterler açısından yaşatılmış olur ki kanun koyucunun iradesi ile ters düşen bu yaklaşım, hukukumuzda artık yeri olmayan bir kurumla ispatı mümkün kılar. Bu nedenle hukuk normları hiyerarşisine göre HMK Türk Ticaret Kanunu'na göre genel kanun kabul edilse bile ticari defterlerle ispat açısından HMK m. 222 uygulama alanı bulur. Ticari defterlerle ispat usulünü dışında ticari defterlere ilişkin maddi hukuk hükümleri (defterlerin tutulması usulü, saklanması, zıyaı...vs.) açısından 01.07.2012 tarihine kadar ETK, 01.07.2012 tarihinden sonra TTK hükümleri uygulanacaktır¹⁴⁵.

Yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden dolayı HMK' nın yürürlüğe girdiği 01.10.2011 tarihinden TTK ' nın yürürlüğe girdiği 01.07.2012 tarihine kadar ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda davanın açıldığı tarih dikkate alınarak HMK m. 222 hükmünün uygulanacağı açıktır. Peki 01.07.2012 tarihinden sonra ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin olarak hangi hükümler uygulanacaktır? Elbette bu tarihten sonra da HMK m. 222 hükmü uygulanacaktır. Zira kanun koyucu ticari defterlerin delil niteliğini haiz olmasını istediği için bu kanun hükmünün düzenlemiştir.

Bu açıklamalarımızın bir dayanağı da HMK m. 448'de *"Bu Kanun hükümleri, tamamlanmış işlemleri etkilememek kaydıyla derhâl uygulanır."* hükmünün yer almasıdır. Misal olarak davacının defterleri incelendi, davalının defterleri henüz incelenmedi ise hangi kanun hükümleri uygulanır? Veya ticari defterler incelenmiş fakat yemin ettirilmemiş ise eski Kanuna göre yaptırılması gereken yemin yine yaptırılacak mıdır? HMK m. 448 bu soruları yanıtlamakta ve bu aşamalardan sonra ancak tamamlanmamış işlemlerin HMK m. 222 hükmüne göre yürütüleceğini hüküm altına almaktadır. Ayrıca yeri gelmişken ETK m. 1465' e de değinmek gerekir. ETK' da ticari defterlerin sahibi lehine delil olabilmesinin koşulları m. 1465' te *"Bir tacir*

¹⁴⁵ **Karşlı**, s. 618; İsmail Cem **Soykan**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu' na Göre Ticari Defterlerle İspat, Doktora Seminer Ödevi, İstanbul 2012, www.abdurrahimkarşli.com, e.t. 01.03.2014.

işletmesinin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri tutmamış olduğu takdirde, 66 ncı maddenin 1 ila 3 numaralı bendinde yazılı defterleri tutmuş olsa bile, fiilen tutmuş olduğu defterlerin kayıtları, ancak aleyhine delil olabilir." hükmünde yer almakta idi. HMK' da aynı konu m. 222/II hükmünde düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre: *"Ticari defterlerin, ticari davalarda delil olarak kabul edilebilmesi için, kanuna göre eksiksiz ve usulüne uygun olarak tutulmuş, açılış ve kapanış onayları yaptırılmış ve defter kayıtlarının birbirini doğrulamış olması şarttır."* Ticari defterlerin sahibi lehine delil olabilmesi için kanuna göre ve eksiksiz tutulmuş olması gerekir ki bu da ETK hükmünde işletmenin gerektirdiği bütün defterlerin tutulmuş olması anlamına gelmektedir. Eğer Kanunda sayılmış olsun ya da olmasın defterler eksiksiz tutulmamışsa sahibi lehine delil teşkil etmeyecektir. Bu durumda HMK' nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren artık ETK m. 1465 hükmünün uygulanması gerekmeyecektir. Her ne kadar ETK m. 1465'in ifadesi daha açık olsa da HMK m. 222/II den de aynı neticeye varılabileceği için kanaatimizce HMK m. 222 hükmü yürürlüğe girdikten sonra ETK m. 1465 yürürlükten kalkmıştır. Dolayısıyla 01.10.2011 tarihinde HMK' nın yürürlüğe girmesi ile ETK m. 82-86 ve 1465 hükümlerini zimnen ilga etmiştir¹⁴⁶.

Açıkladığımız görüşler de dikkate alınırca ticari defterlerle ispat hükümlerinin yürürlük sorunu açısından tek bir çözüm söz konusudur. Buna göre, ister 01.10.2011'den önce, ister ara dönem olan 01.10.2011-01.07.2012 tarihleri arasında , isterse 01.07.2012'den sonra meydana gelen uyuşmazlıklarda 01.10.2011 tarihi itibariyle ticari defterlerle ispat açısından HMK m. 222 uygulanmalıdır. Zira her ne kadar ticari defterlere ilişkin (ticari defterlerin tutulması, çeşitleri gibi) hükümlerin TTK ' da düzenlenmesi gerektiğinden bu hükümler bakımından TTK, HMK' ya göre özel kanun¹⁴⁷ olsa da; HMK' daki ticari defterlerle ispat hükümleri TTK ' da

¹⁴⁶ Bkz. **Yılmaz**, s. 1110-111dn. 87; **Karşlı**, s. 618,620.

¹⁴⁷ Hükümlerinin mahiyeti itibariyle herkese veya her olaya uygulanması mümkün olan kanunlara genel kanun denilmektedir. Buna mukabil belli kişilere veya belli olaylara uygulanan kanunlara ise özel kanun denmektedir. (Erdal **Kuluçoğlu**, Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri, Sayıştay Dergisi, Ankara 2008, Sayı:71, s. 8-9.) Aynı şekilde ticari defterlerle ispat hükümleri bakımından yürürlük sorununu değerlendirecek olursak ticari defterlere ilişkin bütün hususlar TTK ' da düzenlendiği halde ticari defterlerin delil niteliği HMK m. 222'de düzenlenmiştir. Bu hükümler TTK ' da yer almadığı için HMK m. 222 hükmünü TTK hükümlerine göre özel kanun kabul etmek gerekir.

düzenlenmediği için HMK m. 222 hükmü TTK ' ya göre özel kanundur¹⁴⁸. Hukuk normları hiyerarşisine göre yeni tarihli özel kanun eski tarihli genel kanuna göre öncelikli olacağı için ve bu hususta HMK m. 222 uygulanır. Kanun koyucunun özel kanun çıkarmaktaki amacı o mevzuu ayrıntılı şekilde düzenlemektir. Ayrıca sonradan yürürlüğe giren özel kanunla kanun koyucunun mevzua yaklaşımını değiştirdiğini varsayabiliriz. Karşılı' nın görüşü yukarıda da izah ettiğimiz üzere HMK' nın özel kanun olduğu yönündedir ve elbette HMK m. 222 hükmü tamamlanmış işlemlere uygulanmayacaktır (HMK m. 448).

B. TTK ' DA DÜZENLENMEYEN TİCARİ DEFTERLERLE İSPAT USULÜNÜN HMK'DA DÜZENLENMİŞ OLMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

TTK hükümlerinde yer verilmeyen ticari defterlerle ispat usulü hükümlerine usul kanunda yer verilmesi doktrinde özellikle ticaret ve usul hukukçuları arasında yoğun tartışmalar yaşanmasına yol açmıştır. Söz konusu hükümlerin TTK ' da yer almama gerekçesi ile HMK' da yer alması gerekçeleri birbiri ile çeliştiği için bu tartışmaların yaşanması pek tabiidir.

Öncelikle ticari defterlerle ispat hükümlerinin HMK' da yer almasını uygun bulan görüşlerin gerekçelerini değerlendirecek olursak, bu konuda Adalet Komisyonu senetle ispat mecburiyetinin bulunduğu hukuk sistemimizde ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlerin tamamen ortadan kaldırılmasının sakıncalı olduğundan bahisle m. 222 hükmünün düzenlendiğini ifade etmiştir. Bu konuda Adalet Komisyonu ile doktrindeki bazı yazarlar aynı görüştedir¹⁴⁹. Zira eserlerinde de bahsettikleri üzere doktrinde bu görüşte olan yazarlara göre senetle ispat mecburiyeti gibi katı ispat koşulları bulunan hukuk sistemimizde ticari defterlerin delil niteliğini haiz olmaması birtakım ciddi sakıncalar doğuracaktır.

---

¹⁴⁸ Özel hükmün genel hükmü bertaraf etmesini koşullar için bkz. Tahir **Çağa**, Özel Hüküm Genel Hükmü Daima Bertaraf Eder Mi?, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:3, Ankara 1991, s. 371,375.

¹⁴⁹ **Pekcanitez/ Atalay/ Özkes**, s. 759; **Arkan**, s.349; **Kendigelen**, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 80-81; **Yılmaz**, s. 1111; **Karşılı**, s. 618; **Özaykut/Belec**, s. 895-896; Aksi görüş için bkz. **Umar**, s. 690.

Bu görüşe katılmamak elde değildir. Misal olarak faturayı ele alacak olursak ticari uyuşmazlıklarda fatura ile ispat mümkün iken, ticari defterler neden delil niteliğini haiz olmasın? TTK . m. 21/2' de "*Bir fatura alan kişi aldığı tarihten itibaren sekiz gün içinde, faturanın içeriği hakkında bir itirazda bulunmamışsa bu içeriği kabul etmiş sayılır*"¹⁵⁰." hükmü düzenlenerek faturanın belirli koşulların birlikte var olması halinde tacirlerin defterlerindeki kayıtların doğruluğunu ispat edecek vasıtalarından birisi olması karinesi öngörülmüştür¹⁵¹. Karinenin geçerliliği için faturayı düzenleyen tarafın tacir olması gerekir¹⁵². TTK m. 21 hükmünde karinenin geçerliliği için faturanın ticari defter kayıtlarına geçirilme zorunluluğuna yer verilmemiş olsa da TTK m. 66, hükmü tacire ticari defterleri tutma ve saklama mükellefiyeti getirdiği gibi bu defterlerin dayanağı olan belgeleri ve bu arada ticari işletmesi ile ilgili aldığı faturaları da saklama mükellefiyeti getirmiştir¹⁵³. Bu bakımdan faturaların ticari defterlere işlenmesi bir zorunluluktur. Aksi takdirde faturayla ilgili uyuşmazlığın ispat edilmesinin olanağı yoktur. Yargıtay da ticari defter kayıtları ile teyit edilmemiş bir faturanın geçerli bir belge olarak hükme dayanak teşkil etmeyeceği görüşündedir¹⁵⁴. Bu durumda uygulamada senetle ispat

¹⁵⁰Yargıtay HGK E: 2011/15-472 K: 2011/608 T: 12.10.2011 "*...Taraflar arasında yazılı bir sözleşme yoksa, fatura münderecatına sekiz gün içerisinde itiraz edilmemiş olması halinde, bu sükut, faturaya yazılı bir delil olma vasfını verir ve karşı taraf yani müşteri veya iş yaptıran kimse, faturanın hülaflını ancak yazılı bir vesika ile ispat etmek zorunda kalır. Başka bir deyişle, bu kabil hallerde diğer tarafın faturaya karşı bir itirazda bulunmaması, taraflar arasındaki münasebette yazılı bir delilin doğumunu intaç eder ve bu takdirde de 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun ve diğer kanunların öngördüğü yazılı deliller hakkındaki hükümleri cari olur.*" (Sinerji İçtihat ve Mevzuat Programı, e.t. 16.01.2014).

¹⁵¹Ünal, s. 151; M. Fatih Güner, Ticari Defterlerin Ve Faturanın Ticari Uyuşmazlıklarda Delil Olarak Kullanılması, Kasım 2004, Sayı: 16, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013.

¹⁵²TTK m. 21/1: "*Ticari işletmesi icabı bir mal satmış veya imal etmiş veyahut bir iş görmüş yahut bir menfaat temin etmiş olan tacirden, diğer taraf, kendisine bir fatura verilmesini ve bedeli ödenmiş ise bunun da faturada gösterilmesini isteyebilir.*" Ünal, karinenin geçerli olabilmesini iki tarafın da tacir sıfatını haiz olması gerektiğini savunmakla birlikte doktrinde aksi görüşler mevcuttur, Ünal, s. 153,155.

¹⁵³Ünal, s. 152; Güner, Sayı: 16.

¹⁵⁴Y.11.H.D. 21.06.1990 T., 1989/4504 E., 1990/4967 K. "*Davalının ticari defterlerinde herhangi bir kayıt yoksa, davacının hesap kartı ve faturaları tek başına delil olarak kabul edilemez.*" Y.19.H.D. 27.06.2012 T., 2012/3164 E., 2012/10644 K. "*Usulüne uygun tutulmuş veya tutulmasın ticari defterler sahibi aleyhine delil teşkil eder. Yaptırılan bilirkişi incelemesinde davalı şirketin, davacı yanca düzenlenip gönderilen faturalardan 15.09.2004 ve 09.04.2005 tarihli 2 adet faturayı ticari defterlerine kaydettiği ve karşılığının nakit ödeme yapılmak suretiyle kapatıldığı rapor edilmiştir. Davalının söz konusu faturaları defterine kaydetmiş olması içeriğine itiraz etmediği ve fatura konusu malı da teslim aldığı anlamına gelir. Bu durumda davalı borcu ödemediğini ispatlamalıdır. Mahkemece yukarıda anılan faturalar yönünden ispat yükünün aidiyeti konusunda yanılıya düşülerek hüküm kurulması doğru görülmemiştir.*" Y.HGK. 11.07.2007 T., 2007/19-553 E., 2007/547 K. "*Satış yabancı para üzerinden yapılmış ve bu nedenle davacının fiili ödeme tarihine göre kur farkından alacaklı olduğu anlaşılmıştır. Yabancı para alacağının fiili ödeme tarihindeki*

mecburiyetinin veya tanık dinlenmesi yasağının sakıncalarını yumuşatmak açısından ticari defterler delil olma noktasında ciddi bir fonksiyon üstlenmektedir. Özellikle aralarında düzenli ilişki olan tacirler (misal olarak bir fabrikadan düzenli olarak mal alan bir perakendeci) aralarında her seferinde meblağı ifade edecek sözleşmeler yapmaktadırlar. Bunun yerine sadece faturayla ve ticari defterlerine bunları kaydetmekle yetinmektedirler. Bu sebeple uygulamada ticari defterlerle ispat usulü sıkça kullanılmakta ve senetle ispat mecburiyetinin uygulandığı hukuk sistemimizde önemli bir istisnayı teşkil etmektedir¹⁵⁵.

Görüldüğü üzere eğer TTK ' da Adalet Komisyonunun modern kanunlarda yer almadığı gerekçesi ile tacire ticari defterlerle ispat olanağını sağlayan hükümlerin kaldırılması gerektiği görüşü benimsenecek olursa fatura başta olmak üzere tacirin birçok belge ve kayda dayanarak dava konusu uyuşmazlığı ispat olanağı kalmayacaktır. Bu da senetle ispat mecburiyeti bulunan hukukumuzda bu ilkenin çok katı uygulanmasına ve dolayısıyla birçok sakıncalara yol açacaktır. Kaldı ki model alınan modern kanunlar incelendiğinde bu kanun sistemlerinde senede karşı senetle ispat mecburiyetinin ya hiç bulunmadığı ya da katı şekilde bulunmadığı anlaşılacaktır. Bu nedenle bizim hukuk sistemimizden farklı ispat usulleri benimsenmiş olan hukuk sistemleri göz önüne alınarak ticari defterlerle ispat imkanının ortadan kaldırılması uygulamada sakıncalara yol açabilecek bir yaklaşımdır. Bazı batı modern hukuklarda senetle ispat mecburiyeti ilkesi bulunmamaktadır. Bu nedenle esas alınan Alman Hukuku, İsviçre Hukuku gibi modern hukuk sistemlerinde senede karşı (örneğin; tanıkla bile ispat mümkün iken) bizim hukukumuzda senede karşı tanık, yemin...vs. delillerle ispat mümkün değildir¹⁵⁶. HMK m. 200¹⁵⁷ hukuki işlemlerin belirli bir mablağı aşması durumunda

---

TL karşılığı talep edilebilir. Davalının aynı ilişkiden doğan bir kısım kur farkını ödediği ve dava konusu kur farkı faturalarını da kabul ederek ticari defterlerine kaydettiği çekişmesizdir. Mahkemece bu yönler gözetilerek davacının kur farkından oluşan alacağının tahsiline karar verilmesi gerekir." Sinerji İçtihat ve Mevzuat Programı, e.t. 16.01.2014.

¹⁵⁵ Ali Cem **Budak**, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı V, TBB Yay., Ankara 2006, s. 149-150.

¹⁵⁶ **Umar**, s. 585.

¹⁵⁷ HMK m. 200 "Senetle ispat zorunluluğu"(1)Bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve iftası amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, yapıldıkları zamanki miktar veya değerleri iki bin beş yüz Türk Lirasını geçtiği takdirde senetle ispat olunması gerekir. Bu hukuki işlemlerin miktar veya değeri ödeme veya borçtan kurtarma gibi bir nedenle iki bin beş

senetle ispatının zorunlu olduğunu düzenlerken m. 201'de¹⁵⁸ senede karşı tanıkla ispat yasağı düzenlenmiştir¹⁵⁹. Bu nedenle bir de ticari defterlerle ispat olanağı kanundan tamamıyla kaldırılırsa bu durum hukukumuzda karmaşıklığa ve sakıncalara yol açacaktır. Bu nedenle kanaatimizce TTK ' da yer verilmeyen ticari defterlerle ispat hükümlerine HMK' da yer verilmesi doğru bir yaklaşımdır¹⁶⁰.

IX. TİCARİ DEFTERLERİN İSPAT KUVVETİ

Ticari defterlerin delil niteliğine haiz olması ETK' nın 82.¹⁶¹ ve 86.¹⁶² hükümler arasında düzenlenmişti. Ancak yapılan bu düzenleme karmaşık ve sistemsiz şekilde idi.

TTK' nın hazırlık çalışmalarında Adalet Komisyonu ve Kanun Tasarısını hazırlayan bilim komisyonu, ticari defterlerle ispat usulü düzenlemelerinin TTK' da yer almaması gerektiğine karar vermiştir. Bu nedenle TTK ' da ticari defterlerin delil olma niteliğine ilişkin düzenlemelere yer verilmemiştir. Gerekçe olarak da "ticari

---

yüz Türk Lirasından aşağı düşse bile senetsiz ispat olunamaz. (2) Bu madde uyarınca senetle ispatı gereken hususlarda birinci fıkradaki düzenleme hatırlatılarak karşı tarafın açık muvafakati halinde tanık dinlenebilir.

¹⁵⁸ HMK m. 201 "Senede karşı tanıkla ispat yasağı"(1)Senede bağlı her çeşit iddiaya karşı ileri sürülen ve senedin hüküm ve kuvvetini ortadan kaldıracak veya azaltacak nitelikte bulunan hukuki işlemler iki bin beş yüz Türk Lirasından az bir miktara ait olsa bile tanıkla ispat olunamaz.

¹⁵⁹ Umar, s. 584,607; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 493,496.Sungurtekin/Özkan, s.281-282; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 394,397; Yılmaz, s. 1033,1051; Karşlı, 591,598; Örnek Yargıtay kararları için bkz. Özyaykut/Beleş, s. 808,834 ve Üstündağ, s. 660,676. Kuru, C:2, s. 2198,2203.

¹⁶⁰Y.19.H.D. 26.10.2011 T., 2011/3796 E., 2011/13273 K. "Taraflar tacir olup, davalı vekili davaya karşı verdiği cevap dilekçesinde müvekkilinin ticari defterlerine delil olarak dayanıldığını bildirmiş ve 16.03.2010 tarihli oturumda ticari defterleri dosyaya sunduğunu beyan etmiştir. Mahkemece davacı taraf defterleri üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılmış ise de davalı defterleri incelenmemiştir. Bu durum karşısında mahkemece taraf ticari defterlerinin HMK m. 222 kapsamında incelenmesi, toplanan deliller değerlendirilerek varılacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken eksik inceleme ile yazılı şekilde hüküm tesisinde isabet görülmemiştir." Sinerji İçtihat ve Mevzuat Programı, e.t. 16.01.2014. (Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 759; Arkan, s.349; Kendigelen, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 80-81; Yılmaz, s. 1111; Karşlı, s. 618; Özyaykut/Beleş, s. 895-896).

¹⁶¹ ETK m. 82: "(1)Ticari işlerden dolayı tacir sıfatını haiz olan kimseler arasında çıkan ihtilaflarda ticari defterler aşağıdaki maddelerde gösterilen şartlar dairesinde delil olarak kabul olunur. (2)Tasdike tabi olmayan defterler ancak 69. madde gereğince tasdike tabi olup da tasdik edilmiş olan ilgili defterlerle birlikte delil olarak kabul olunur. (3)Bir tacirin tuttuğu bütün defterlerin birbirini teyit etmesi şarttır; aksi takdirde defterler delil olmaktan çıkar."

¹⁶² ETK m. 86: "Taraflardan birinin defterleri kanuna uygun olup da diğerinininki olmaz veya hiç defteri bulunmaz yahut ibraz etmek istemezse; defterleri muntazam olan tacirin birbirini teyit eden defterlerindeki kayıtlar, diğeri aleyhinde delil olur. Hasım taraf, aleyhinde delil ittihaaz olunan kaydın aksini muteber delillerle ispat edebilir."

defterlerin delil olma niteliğinin pek çok ülkenin ticaret kanununda yer almaması ve ispat hukukunun ilkeleriyle de pek bağdaşmaması" gösterilmiştir. "*Ticari defterler, doğal olarak, mahkemenin takdirine bağlı delil olma niteliklerini korumaktadır*" şeklindeki açıklamayla da kesin delil olmaktan çıkarılmış ve takdiri delil olarak kabul edilmiştir¹⁶³. Fakat daha önce de belirttiğimiz üzere bu gerekçe hukuk sistemimizle bağdaşmamaktadır. Zira model alınan modern kanunlarda senetle ispat mecburiyeti gibi katı ispat koşulları bulunmamaktadır. Bu hukuk sistemlerinde taraflara senede karşı tanıkla dahi ispat olanağı tanınmıştır. Ancak bizim hukukumuzda senede karşı senet veya kesin deliller ile ispat mümkündür. Bu nedenle bizim hukuk sistemimizde ticari defterlerin delil niteliğinin ortadan kaldırılması için öncelikle senetle ispat mecburiyetini kaldırmak gerekmektedir. Aksi takdirde uygulamada hak kayıpları ve sıkıntılar ortaya çıkacaktır¹⁶⁴.

Adalet Komisyonu senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşatmak amacıyla TTK' da düzenlenmemiş olan ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlerin Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile düzenlenmesi gerektiğine kanaat getirmiştir. Bu nedenle senetle ispat mecburiyetinin uygulanmaya devam edildiği Türk Hukukunda; ticari defterlerin delil olmasına ilişkin hükümlerin yer almamasının sakıncalara yol açacağı gerekçe gösterilerek 6100 Sayılı HMK' da bu hususta kanuni bir düzenlemenin yapılması gerektiğine karar verilmiş ve 222. maddede ticari defterle ispata ilişkin kaideler düzenlenmiştir¹⁶⁵. Bu sayede ticari defterler ispat hukuku açısından delil olma niteliğini korumaktadırlar. Esasen HMK m. 222, ETK m. 82-86 hükümleri göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Böylece özellikle senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşattığı için geniş bir uygulama alanı bulan ticari defterler ile ispat kuralları kanuni bir düzenleme alanı bulmuş ve bu konuda oluşması muhtemel boşluğun sakıncalarının engellenmesi amaçlanmıştır.

Türk Ticaret Kanununda yer bulmayan fakat HMK m. 222' de yerini alan ticari defterlerle ispatı mümkün kılan hükümler haliyle doktrinde eleştiri konusu olmuştur. Zira HMK' da yer alan düzenleme, uygulanma zamanı ve şekline ilişkin

---

¹⁶³ Adalet Bakanlığı TTK Tasarısı Genel Gerekçe No: 110.

¹⁶⁴ **Yılmaz**, s. 1111; **Karlı**, s. 618.

¹⁶⁵ HMK m. 222 gerekçesi.

birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Eleştirilerin büyük kısmı birer gün arayla kabul edilen TTK ve HMK gerekçelerinin ticari defterlerle ispat usulü bakımından çelişkili olması ve HMK m. 222 hükmünün yeterince açık ve kapsamlı olmaması yönünde birleşmiştir¹⁶⁶.

A. TİCARİ DEFTERLERİN DELİL OLMASI

Öğretide ticari defterlerin delil niteliği, genellikle lehe ve aleyhe delil olmaları şeklinde iki başlık halinde incelenmektedir. Halbuki ticari defterlerin, sahibi lehine ve aleyhine delil olması ile kesin delil niteliğini haiz olması farklı hususlardır ve farklı koşullara tâbidir. Bu nedenle biz çalışmamızda *Gençtürk ve Ülgen*'in yaptığı ayrımı¹⁶⁷ dikkate alarak ticari defterlerin delil olmasının genel koşullarını inceledikten sonra lehe ve aleyhe delil olma şartlarına yer vereceğiz.

1. Ticari Defterlerin Delil Olarak Kabulü İçin Aranılan Genel Şartlar

Senetle ispat kuralına ilişkin usul hükümlerimizin muhafaza edildiği hukukumuzda ticari defterlerle ispata ilişkin kurallar senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşatmaktadır. Fakat modern kanunlarda benzer hükümlerin yer almadığı gerekçesi ile TTK' da ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin hükümlere yer verilmemiştir. Adalet Komisyonu tarafından ticari defterlerin ispat hukukundaki yerinin kanuni bir düzenleme altına alınmamasının sakıncalar doğuracağı düşünüldüğünden HMK hükümleri ile ticari defterlerin delil niteliği düzenlenmiş ve bu boşluk doldurulmuştur¹⁶⁸.

Ticari defterlerin ticari davalarda delil olarak kabul edilebilmesi için kanuna göre eksiksiz ve usulüne uygun olarak tutulmuş¹⁶⁹, açılış ve kapanış onaylarının

¹⁶⁶Bu konudaki doktrin tartışmaları için bkz. yukarıda başlık § VIII, A.

¹⁶⁷*Gençtürk*, s. 93,100; Hüseyin *Ülgen*, "Ticari Defterlerle İspat", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi., C: IV, S. 1, Ocak 1967, s. 86,90.

¹⁶⁸*Yılmaz*, s. 1111; *Karşı*, s. 618.

¹⁶⁹Y.19.H.D. 28.05.1993 T., 1992/6018 E., 1993/4084 K. "Ticirler arasında ticari iş sayılan işlemlerden dolayı ticari defterlerin delil olma koşulları çerçevesinde, somut olayda defterler kanuna uygun olarak tutulmadığı gibi defterlerdeki kayıtlarda birbirini doğrulamamaktadır. Bu

yaptırılmış olması ve kayıtların birbirini tasdik etmesi şarttır¹⁷⁰. İşte ticari defterlerin tutulmasına ilişkin bu şekil şartlarına uyulması ve uyulmaması hallerinde defterlerin sahibi açısından delil niteliği lehe ve aleyhe olmak üzere iki şekilde farklılık göstermekte ve farklı hukuki neticeler doğurmaktadır¹⁷¹.

a. Her iki tarafın da tacir olması.

Ticari defterler ancak her iki tarafın da tacir¹⁷² olduğu ticari uyuşmazlıklarda lehe delil olabilir¹⁷³.

ETK m. 82' de ticari defterlerin delil olması için gerekli birinci şartın "*uyuşmazlığın tacirler arasında çıkmış olması*" gerektiği belirtilmiştir. Fakat; HMK m. 222' de ticari defterlerin delil olarak kabul edilebilmesi için uyuşmazlığın taraflarının tacir olması gerektiği açıkça ifade edilmemiştir. Halbuki bu şart usul hukukunun temel prensibi olan "iddia ve savunmada eşitlik" ilkesinin bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ticari defterlerin delil olabilmesi için her iki tarafın da tacir olması koşulu aranmaz ise bir taraf ticari defterlerine dayanırken tacir olmayan taraf kendi defterleri olmadığı için karşı tarafın delillerini çürütme imkânı bulamayacak ve böylece "iddia ve savunmada eşitlik" ilkesi tacir olmadığı için defter tutmayan taraf aleyhine bozulacaktır¹⁷⁴.

---

sebeple sırf davacı defterlerindeki kayıtlar esas alınarak hüküm kurulması isabetsizdir." Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 20.03.2013.

¹⁷⁰HMK m. 222/2.

¹⁷¹Y.HGK. 21.04.1978 T., 1976/11-3448 E., 1978/334 K. "*Kanuna uygun olarak veya olmayarak tutulmuş olan ticari defterlerin münderecatı, sahibi ve halefleri aleyhinde delil sayılır. Davalı savunmasında davacının defterlerine dayandığına göre mahkemece Hukuk Genel Kurulunca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulmak gerekirken önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır.*";

¹⁷²TTK m. 12/1 "Bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişiye tacir denir."

¹⁷³Y.13.H.D. 13.03.1980 T., 1980/1245 E., 1980/1662 K. "*Davacı satılan mobilyaların taksitle ödenecek olan borcundan on üç bin lira için senet aldığına göre davalı ile aralarında senetsiz borç ilişkisi kuracak kadar yakınlık ve itimat olmadığı anlaşılmaktadır. O halde satış bedelinden senetsiz 12 bin lira daha alacaklı olduğunu tanıkla kanıtlayamaz. Kaldı ki davacının gösterdiği tanıklar davacının işçisi ve iş yaptığı kimseler olup davalı tanıklarının ikna edici beyanlarına üstün tutulacak bir niteliği de yoktur. Öte yandan davalı tacir olmadığı için Türk Ticaret Kanununun 82. maddesi hükmünce davacının ticari defter ve kayıtları da olayda davacı yararına delil olamaz.*"

¹⁷⁴Arkan, s. 342; Yarbaş, s. 145-146; Senai Olgaç/Mustafa Çenberci, İspat Hukuku Yönünden Ticari Defterler, Batider, C. III, Sayı 1, Ankara 1965, s. 105; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 180; Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 509.

Taraflardan birinin tacir olmaması durumunda ticari defterler tacir olan taraf için lehe delil olamaz. Böylece iddia ve savunmada eşitlik ilkesine uyularak mahkemede tarafların eşit koşullarda yargılanması sağlanmış olmaktadır. Çeşitli Yargıtay kararlarında ticari defterlerin ancak tacirler arasında çıkan uyuşmazlıklarda delil olabileceği açıkça ifade edilmiştir¹⁷⁵.

Örnek bir Yargıtay kararında bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Taraflar arasında 12.10.1999 tarihli kredi sözleşmesi ihtilaf konusu değildir. Ancak, davalı sadece bu sözleşme ile kredi aldığını (12.10.1999 tarihli) ve belirlenen taksitlerin zamanında banka aracılığı ile ödendiğini ileri sürerek davanın reddini savunmuştur. Ticari defterlerin delil olabilmesi için iki tarafında tacir olması yani iki tarafında defter tutma yükümlülüğü bulunması gerekir. *Bir tacire tacir olmayan bir şahsa karşı iddiasının ticari defterleriyle ispat imkânı tanındığı halde diğer tarafın aynı imkandan yoksun bırakılması iddia ve savunmada eşitlik ilkesine aykırı alacağından ticari defterlerin tacirler arasında delil olabileceği kabul edilmiştir. Taraflardan birinin tacir sıfatı bulunmaması halinde defterler lehe delil olamaz*¹⁷⁶.”

Umar'a göre bu hususta kanun metni açık değildir. Fakat HMK m. 222 fıkra IV hükmünden mefhum-u muhalif yoluyla iki taraf tacir değilse tacir olan tarafın ticari defterlerinin delil olarak kullanılabilmesi, tacir olmayan hasım tarafın onları delil olarak kabul edeceğini açıklamış olmasına bağlı olduğu sonucuna ulaşılabilir¹⁷⁷.

Ticari defterlerin sahibi lehine delil olabilmesi için diğer koşulların gerçekleşmesi ile birlikte tarafların işlemin yapıldığı sırada tacir sıfatını haiz olmaları yeterlidir¹⁷⁸. Taraflardan birisinin ya da her ikisinin yargılama aşamasında tacir

¹⁷⁵Y.13.H.D. 26.04.2002 T., 2002/2710 E., 2002/4688 K.: "...TTK 82.maddesi gereğince, kural olarak ticari defterler tacirler arasında çıkan uyuşmazlıklarda delil olarak kabul olunur."; Y.13.H.D. 05.07.2002 T., 2002/6577 E., 2002/8384 K. "TTK 82. maddesi gereğince ticari defterler tacirler arasındaki ihtilaflarda delil olarak kabul olunmuştur. Davacının tacir olduğu iddia ve kanıtlanmış değildir..." Sinerji mevzuat ve içtihat programı.

¹⁷⁶Y.3.H.D. 15.04.2002 T., 2002/3622 E., 2002/3911 K. Sinerji mevzuat ve içtihat programı.

¹⁷⁷*Umar*, s. 690.

¹⁷⁸Baki **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, Beta Yay.,İstanbul 2001, C:3, s. 2466; **Özdemir**, "Ticari Defterlerin Delil Olma Durumu", Sayı: 182; **Taşdelen**, s. 286; Talih **Uyar**, Olumsuz Tespit Davalarında Kanıtlar, Ankara Barosu Dergisi, 1985/5-6, s. 735; **İmregün**, s. 95; ,

sıfatını haiz olmamasının bir önemi yoktur. Önemli olan uyuşmazlık konusu vakia veya olgunun gerçekleştiği dönemde tarafların her ikisinin de tacir olmasıdır¹⁷⁹.

Tacir olma kavramını ticari defterlerin lehe delil olması konusunda geniş kapsamlı olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim taraflardan birisi veya her ikisi birden TTK m. 12/II hükmü uyarınca tacir sayılan¹⁸⁰ veya TTK m. 12/3 hükmü uyarınca tacir gibi sorumlu olan¹⁸¹ kişilerden olsa bile ticari defterler sahibi lehinde delil teşkil eder¹⁸².

Buna karşılık taraflardan biri esnaf ise diğer tarafın ticari defterlerinin kendi lehine delil teşkil etmesi mümkün değildir¹⁸³.

Ticari defter ve belgelerin lehe delil niteliğini haiz olabilmesi için tarafların tacir sıfatını haiz olduğu konusunda şüphe olmamalı, bu husus ispat edilmiş olmalıdır¹⁸⁴.

Tacir olan taraflardan biri duruşmaya gelmese ve bu nedenle yargılama yokluğunda devam etse bile duruşmaya gelerek davayı takip eden taraf için kendi tuttuğu ticari defterler lehe delil niteliğini haiz olabilir.

Taraflardan birinin tacir olmaması durumunda tacir olamayan taraf karşı tarafın ticari defterlerine dayanabilir ve defterler sahibi aleyhine delil teşkil edebilir.

---

s. 294, **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s. 259; **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 268; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 509; **İmregün**, s. 95; **Umar**, s. 690.

¹⁷⁹ **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 270; **Arkan**, s. 342.

¹⁸⁰ TTK m. 12/II “Bir ticari işletmeyi kurup açtığını, sirküler, gazete, radyo, televizyon ve diğer ilan araçlarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline tescil ettirerek durumu ilan etmiş olan kimse, fiilen işletmeye başlamamış olsa bile tacir sayılır.”

¹⁸¹ TTK m. 12/3 “Bir ticari işletme açmış gibi, ister kendi adına, ister adi bir şirket veya her ne suretle olursa olsun hukuken var sayılmayan diğer bir şirket adına ortak sıfatıyla işlemlerde bulunan kimse, iyiniyetli üçüncü kişilere karşı tacir gibi sorumlu olur.” **Aslan/Ergün**, s. 72; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 510.

¹⁸² **Kuru**, HMK, C:3, s. 2467; **Aslan/Ergün**, s. 72-73.

¹⁸³ Bu nedenle tarafların ikisinin de tacir olmadığı durumlarda defterler sahibi lehine delil teşkil etmez. Örnek Yargıtay kararları için bkz. **Kuru**, HMK, C:3, s. 2467,2469' da anılan Yargıtay kararları.

¹⁸⁴ Y.13.H.D. 25.02.2003 T., 2002/13333 E., 2003/1875 K. “Ticari defterler ancak tacirler arasındaki uyuşmazlıklarda delil niteliğini taşır. Davacının tacir olduğu iddia ve kanıtlanmış değildir. Bu nedenle davalı defterlerindeki kayıtlar davacı aleyhine delil olmaz.” Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

b. Uyuşmazlık Konusunun İki Tarafın Ticari İşletmesiyle İlgili Olması

TTK m. 3 hükmünde ticari iş tanımı yapılmıştır. Söz konusu hükme göre “TTK’ da düzenlenen hususlarla bir ticari işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller ticari işlerdendir.” Yani TTK’ da düzenlenmiş olan bütün işler ile TTK’ da düzenlenmiş olmasa bile bir ticari işletmeyi ilgilendiren fiil ve işlemler ticari iş kapsamına girmektedir.

HMK m. 222’ de ticari defterlerle ispat açısından uyuşmazlığın tarafların ticari işletmesiyle ilgili bir husustan doğmuş olmasının gerekip gerekmediği üzerinde durulmamıştır. Fakat tacirler ticari işlemleri ticari defterlerine kaydetmek zorundadırlar. Tacirlerin ticari iş niteliğinde olmayan işleri ise deftere kaydetme zorunlulukları yoktur. Bu nedenle uyuşmazlığın ticari işlerden doğduğu davalarda tacirler ticari defterlerini delil olarak gösterebilirler¹⁸⁵.

Taraflardan birisi için ticari iş niteliğinde olup da diğeri için ticari iş olmayan bir iş ticari deftere kaydedilmiş olsa dahi sahibi lehine delil teşkil etmez. Bu nedenle TTK m. 19/2’ de düzenlenen ticari iş karinesi¹⁸⁶ bu durumda uygulanmaz. Misal olarak bir tacir evi için buzdolabı aldığında bu fiil satıcı tacir için deftere kaydedilmesi gereken ticari bir iş olsa da alıcı tacir için ticari iş niteliğinde olmadığından deftere kaydedilmesi zorunluluğu yoktur. Bu nedenle çıkan

---

¹⁸⁵ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2469; Görkem **Pehlivan**, “Özel Maliyetlerin Emsal Bedeli Takdirinde Ticari Defter Kayıtlarının İspat Kuvveti-II”, Haziran 2010, Sayı: 210, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013; **Taşdelen**, s. 286; **Uyar**, s. 734; **İmregün**, s. 95; **Öktem**, s. 119; **Bahtiyar**, s. 126; , s. 294; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s. 258; **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 268; **Domanıç/Ulusoy**, s. 336; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 510-511; **İmregün**, s. 95; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s.180; **Öktem**, s. 119; **Ülgen**, “Ticari Defterlerle İspat”, s. 89; **Olgaç/ Çenberci**, s. 107.

¹⁸⁶ TTK m. 19/2: “Taraflardan yalnız biri için ticari iş niteliğinde olan sözleşmeler, Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, diğeri için de ticari iş sayılır.”

uyuşmazlıkta satıcı tacir defterindeki kaydı lehine delil olarak mahkemeye sunamaz¹⁸⁷.

Bu nedenlerle TTK m. 4'te ifade edilen "ticari dava" tamlaması ile "her iki tarafın da ticari işletmesini ilgilendiren ve defterlerine geçirilmesi gereken işler" anlaşılmalıdır. Zira bu işlerden doğan davalar ticari nitelikte davalardır¹⁸⁸.

Yukarıda izah edilen hususlar ışığında ticari defterlerin "delil" niteliğini haiz olması için tarafların tacir sıfatını haiz olması ve uyuşmazlığın her iki tarafın ticari işletmesini ilgilendiren bir husustan yani ticari işten kaynaklı olması yeterlidir.¹⁸⁹

2. Ticari Defterlerin Sahibi Lehine Delil Olması İçin Aranılan Şartlar

Yukarıda ticari defterlerin delil olabilmesi için tarafların tacir olması gerektiğine ve uyuşmazlığın tarafların ticari işletmeleri ile ilgili bir husustan doğması gerektiğine değindik. Bu koşullar genel olarak ticari defterlerin delil olabilmesi için gerekli olanlardır. Ticari defterlerin sahibi lehine delil olabilmesi için bunların yanı sıra bir takım ek koşulların da gerçekleşmiş olması gerekir.

Yargıtay'ın bu konuya ilişkin İçtihadı Birleştirme Kararında da bu durum şu şekilde açıklanmıştır. "...Alacaklısı ve borçlusu tacir olmayanlar veya biri tacir olup da diğeri tacir olamayanlar arasında çıkan ihtilaflı hususu ispat etmek isteyen kendi söz ve yazısının kendi lehine delil sayılması caiz olmayıp, iddiasını HUMK' un kabul ettiği sübut delilleri ile ispat etmesi icap edeceğine ve yalnız tacirler arasında ticari muamelelerden dolayı çıkan ihtilafta, ticari defterleri münderecatının TK' nın kabul ettiği kabul ve şartlar dairesinde defter sahibi lehine delil sayılacağına..."¹⁹⁰

¹⁸⁷ Kuru, HMK, C:3, s. 2470; Bozer/Göle, s. 162.

¹⁸⁸ Ayhan/Özdamar/Çağlar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s. 37,40; Karahan, Ticari İşletme Hukuku, (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 69-70; Arkan, s. 92,95.

¹⁸⁹ Doktrinde tarafların tacir sıfatını haiz olması ve uyuşmazlığın her iki tarafın ticari işletmesini ilgilendiren bir husustan kaynaklanmış olması koşullarını yeterli görmeyerek bunlar dışında beş şartın daha gerçekleşmesini arayan yazarlar mevcuttur. Fakat ticari defterlerin delil niteliğini haiz olabilmesi için bu iki koşulun gerçekleşmiş olması yeterlidir. Yazarların aradığı diğer beş koşul ticari defterlerin sahibi lehine delil olması için gereklidir. Ülgen, "Ticari Defterlerle İspat", s. 91; Aksi görüş için bkz. Olgaç/Çenberci, s. 107.

¹⁹⁰ 15.03.1950 gün ve 28/6 Sayılı İBK, R.G. 30.06.1950 Sayı 7546.

ETK' da ticari defterlerin delil niteliğini haiz olmasına ilişkin hükümlerde belirli koşulların bir arada gerçekleşmesi halinde ticari defterlerin sahibi lehine delil olabileceği düzenlenmiş idi. ETK hükümleri dikkate alınarak düzenlenen HMK hükümlerinde de yine aynı şekilde belirli koşulların bir arada gerçekleşmesi halinde ticari defterlerin sahibi lehine delil teşkil edebilecektir. Bu koşullar HMK m. 222/II ve III' te düzenlenmiştir. Buna göre ticari defterlerin ticari davalarda delil olarak kabul edilebilmesi için kanuna göre eksiksiz ve usulüne uygun olarak tutulmuş, açılış ve kapanış onayları yaptırılmış olması ve kayıtların birbirini tasdik etmesi şarttır.

İşte ticari defterlerin tutulmasına ilişkin bu şekil şartlarına uyulması ve uyulmaması hallerinde defterlerin sahibi açısından delil niteliği lehe ve aleyhe olmak üzere iki şekilde farklılık göstermekte ve farklı hukuki neticeler doğurmaktadır. Bu nedenle ticari defterlerin delil niteliği incelerken sahibi aleyhine delil olmasını ve sahibi lehine delil olması koşullarını hukuki neticeleri ile ayrı başlıklar halinde inceleyeceğiz.

a. Sahibi Lehine Delil Sayılacak Defterlerin Ticari Defter Olması

TTK' da ticari defter tutma sistemlerinden karma sistem benimsenmiştir. Bu sistemde tacir kanunda ismen belirtilmiş ticari defterleri tutmak zorundadır.

Tacir tutmak zorunda olduğu ticari defterler dışında ticari olan ve olmayan defterler tutmakta serbesttir. Ticari defterlerin neler olduğu TTK m. 64' te belirtilmiştir. Buna göre işletmenin muhasebesiyle olan yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri dışında pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defterlerdir (TTK m. 64/V).

Tacir, tutması zorunlu olmayan başkaca ticari defterler tutmuş ise bu defterleri tutması zorunlu defterler ile birlikte mahkemeye sunabilir. Bu durumda lehe delil olabilmesi için tutulan bütün defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulaması

gerekmektedir. Fakat mahkemede lehe delil olarak ibraz edebileceği defterler yalnızca ticari defterlerdir. Ticari olmayan alacak defteri, el defteri, dosya defteri gibi defterler ticari nitelikte olmadığı için mahkemede delil olarak ileri sürülemez¹⁹¹.

b. Ticari Defterlerin Kanuna Ve Usulüne Uygun Olarak Tutulmuş ve Onaylarının Yaptırılmış Olması

HMK m. 222/2 gereği ticari defterlerin ticari davalarda sahibi lehine delil olarak kabul edilebilmesi için, kanuna göre eksiksiz ve usulüne uygun olarak tutulmuş¹⁹², açılış ve kapanış onayları yaptırılmış ve defter kayıtlarının birbirini doğrulamış olması¹⁹³ şarttır. Ticari defterlerin usulüne uygun tutulmuş olması için Türkçe tutulmuş olması ve açıklık ve doğruluk esasına göre tutulmuş olması gerekir¹⁹⁴.

Ticari defterlerin kanuna ve usulüne uygun olarak tutulmuş olduğunun kabulü için öncelikle tacirin tutmakla yükümlü olduğu bütün defterleri tutmuş olması gerekir. TTK' da benimsenmiş olan karma sisteme göre tacirler kanunlarda ismen belirlenmiş zorunlu defterlerin yanı sıra ticari işletmelerinin önem ve mahiyetinin gerektirdiği diğer defterleri de (belirsiz zorunlu defterleri) tutmak mecburiyetindedirler.

Usulüne uygun tutulmayan defterlerin sahibi lehine lehe delil olamayacağı Yargıtay kararlarında da hüküm altına alınmıştır¹⁹⁵.

---

¹⁹¹ **Olgaç/Çenberci**, s. 107.

¹⁹² Y.19.H.D. 28.05.1993 T., 1992/6018 E., 1993/4084 K. "Tacirler arasında ticari iş sayılan işlemlerden dolayı ticari defterlerin delil olma koşulları çerçevesinde, somut olayda defterler kanuna uygun olarak tutulmadığı gibi defterlerdeki kayıtlarda birbirini doğrulamamaktadır. Bu sebeple sırf davacı defterlerindeki kayıtlar esas alınarak hüküm kurulması isabetsizdir." Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 01.01.2013.

¹⁹³ HMK m. 222/II.

¹⁹⁴ Ayrıntılı açıklama için bkz. yukarıda §VI, B ve C.

¹⁹⁵ Y.11.H.D. 17.06.1991 T., 1990/2463 E., 1991/4110 K. "Ticari defterlerin sahibinin lehine delil olabilmesi için yasaya uygun olarak tutulmaları şarttır. Yevmiye defterinin yasaya uygun tutulmuş sayılabilmesi için ise, yıl sonu tasdikinin bulunması gerekir. Hükme dayanak yapılan bilirkişi raporunda her iki tarafa ait ticari defterlerinin açılış tasdikinin bulunduğu açıklanmış, kapanış tasdikine tabi defterler yıl sonu onaylarının yapıp yapılmadığına ise değinilmemiştir. Bu itibarla, mahkemece öncelikle bilirkişiden bu hususta ek rapor alınmak ve alınacak bu rapora göre davacı taraf defterlerinin davacılar lehine delil olarak kabul edilip edilmeyeceği üzerinde durulması

c. Bir Tacirin Tuttuğu Bütün Defterlerin Birbirini Teyit Etmesi

Bir tacirin ticari defterlerinin kendisi lehine delil teşkil edebilmesi için tutulan bütün defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulaması gerekir (HMK m. 222/II). Kayıtlar arasında çelişki olmamalıdır. Uyuşmazlık konusu işle ilgili olarak defterlere geçirilen *"tüm kayıtların birbirini doğrulaması"* gerekir¹⁹⁶.

Yargıtay, defterlerin sadece uyuşmazlıkla ilgili kısımlarının değil tümünün ibrazını ve incelenmesini aramaktadır. Eğer defterlerden bir kısmı mahkemeye ibraz edilmiş, diğerleri ibraz edilmemişse mahkeme bütün defterlerin ibrazını isteyerek inceleyecek yahut defterler lehe delil olmayacaktır. Yargıtay kararlarında bu husus şöyle açıklanmıştır:

"Ticari işlerden dolayı tacir olan kimseler arasında çıkan uyuşmazlıklarda ticari defterlerinin delil olarak kabul edilebilmesi için, tasdike tabi olan defterlerin tasdik edilmiş olması, bir tacirin tuttuğu bütün defterlerin de birbirini teyit etmesi gerekir. Aksi takdirde defterler lehe delil olmaktan çıkar, ancak tacirin aleyhine düştüğü kayıtlar delil sayılabilir. Bilirkişi incelemesi sonucu düzenlenen raporda, davacı tarafın sadece yevmiye defteri ibraz ettiği, diğer defterlerini ibraz etmediğinden, yevmiye defterlerindeki kayıtların lehine delil teşkil etmeyeceği, davalı tarafın da tutması gerekli defterlerde kapanış tasdikleri yasal sürede yapılmadığından lehine delil teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Buna göre ticari şirket olan davacı, bütün delillerini ibraz etmediğinden kayıtlar bütün defterlerle

---

gerekir." Y.21.H.D. 16.09.2008 T., 2007/17500 E., 2008/9405 K. *"Davacının mahkemeye ibraz ettiği, kapanış tasdiki olmayan kısaca usulüne uygun tutulmamış ticari defterleri lehe delil olamaz. Bu durumda, davanın reddi gerekir."* Y.19.H.D. 03.03.2011 T., 2011/594 E., 2011/2859 K *"Davacı yan faturaya dayalı mal satımından doğan bakiye alacağın tahsili istemiyle giriştiği icra takibine vaki itirazın iptalini talep etmektedir. Davacı-alacaklının ticari defterlerinin noter kapanış tasdiklerinin bulunmadığı hükme esas alınan bilirkişi raporu içeriği ile sabittir. Bu durumda davacının ticari defterlerinin lehine delil teşkil etmeyeceği açıktır. Anılan raporda davacı aleyhine delil teşkil eden defterlerinde .....-TL.ve .....-TL. <kasadan> kayıtlı alacak kalemlerinin gösterilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Açıklanan bu yönler gözetildiğine hükme esas alınan bilirkişi raporu yeterli olmadığı gibi, Yargıtay denetimine de elverişli değildir. Yapılması gereken iş, üç kişilik bilirkişi heyetinden yeniden usulüne uygun ve Yargıtay denetimine elverişli rapor alınıp, varılacak uygun sonuca göre bir karar verilmesinden ibarettir."* ; Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, e.t.: 13.01.2014.

¹⁹⁶ Arkan, s. 344.

*doğrulanmadığından, yine ticari şirket olan davalı da defterlerinin tasdikini yasal sürede yapmadığından, her iki tarafın defterleri lehe delil olarak kabul edilemez*¹⁹⁷.”

Defter kayıtlarının birbirini doğrulamaması halinde bunlar HMK m. 222/4 uyarınca sahibinin lehine delil olamaz; ancak aleyhine delil olur.

*Ülgen ve Kayar'a göre taraflardan birinin iddiasını defterler ile kanıtlaması özel bir ispat usulü olup sahibi lehine delil teşkil edebilmesi için defter kayıtlarının belgelere dayandırılması şarttır*¹⁹⁸. *İmregün*¹⁹⁹ ve *Tuztaş*²⁰⁰ da defterlerde yer alan kayıtların belgelere dayanması gerektiğini söylemektedir. *Domaniç/Ulusoy'* a göre ticari defterlerle birlikte defterlerdeki kayıtların dayandığı belgelerin de mahkemeye ibrazı zorunluluğu HMK m. 219²⁰¹ hükmüne dayanmaktadır²⁰². Ayrıca Yargıtay, defterlerin dayanağı olan belgelerin de ibrazının gerektiğini kararlarında ifade etmiştir²⁰³.

Buna karşılık doktrinde aksi görüşü savunan yazarlar da vardır. *Aslan/Ergün* ticari defterlerin delil olarak kullanılabilmesi için defter kayıtlarının dayandırıldığı belgelerin de ibrazını zorunlu görmemektedir. Zira aksi halde defterlerin özel delil olarak kullanılmasının mümkün olmadığını savunmaktadır. Bu durumda eğer defterlerle kanıt yerine belgelerle kanıt yolu seçilmiş ise, artık defterlerin delil olarak

---

¹⁹⁷ Y.14.H.D. 25.07.2011 T., 2011/8874 E., 2011/9785 K.; Y.11.H.D. 11.05.1993 T., 1992/3112 E., 1993/3405 K.; Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, e.t.: 13.01.2014.

¹⁹⁸ **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 515-516; **Ülgen**, "Ticari Defterlerle İspat", s. 93; , s. 193; **Kayar**, s. 235.

¹⁹⁹ **İmregün**, s. 96.

²⁰⁰ **Tuztaş**, s. 11.

²⁰¹ HMK m. 219: "Tarafların belgeleri ibrazı zorunluluğu" (1) Taraflar, kendilerinin veya karşı tarafın delil olarak dayandıkları ve ellerinde bulunan tüm belgeleri mahkemeye ibraz etmek zorundadırlar. Elektronik belgeler ise belgenin çıktısı alınarak ve talep edildiğinde incelemeye elverişli şekilde elektronik ortama kaydedilerek mahkemeye ibraz edilir. (2) Ticari defterler gibi devamlı kullanılan belgelerin sadece ilgili kısımlarının onaylı örnekleri mahkemeye ibraz edilebilir.

²⁰² **Domaniç/Ulusoy**, s. 324.

²⁰³ "Ticari defterlerdeki borç kaydının dayanağı olan belgeler olmadan, bu defterlerdeki kayıtlar esas alınamaz."; Y.11.H.D. 09.07.1986 T., 1986/3492 E., 1986/4315 K. "Defter kayıtlarının dayanağı belgelerin bulunması gerekir. Davalı böyle bir belge ibraz edemediğine göre sadece defter kaydı davalı yararına bir delil sayılamayacağı cihetle bu durumda ... defterlerindeki kayda itibar edilmesi bozmayı gerektirmiştir." Halbuki Yargıtay önceleri "Tacirin ticari defterlerinin dayanakları olmasa bile defterler yasaya uygun tutulduğu takdirde sahibi lehine delil olabilir." demekteydi. Y.T.D. E:316 K: 1687 T.: 03.04.1972 Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, e.t.: 13.01.2014.

kullanılması mümkün değildir²⁰⁴. *Karahan* da eserinde bu durumu eleştirmektedir. Zira defterlerin delil kuvvetini böyle bir şarta bağlamaya kanun lafzı ve ruhu uygun değildir. *Karahan'* a göre böyle bir şartın öngörülmesi halinde defterlerin delil olmasından değil, dayanağı olan belgelerin delil kuvvetinden söz etmek mümkün olabilir ki bu yorum defterle ispat usulünü anlamsızlaştıracaktır²⁰⁵.

Bu konuda Yargıtay' a ve aynı düşünceyi savunan yazarların görüşlerine katılıyoruz. Zira ticari defterlerdeki kayıtların dayandığı belgelerin incelenmesi, kayıtların kesin delil niteliğinde olduğunu ispat için gereklidir. Taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklarda mahkeme, ticari defterleri incelerken kayıtların dayandığı belgeleri de inceleyecek ve tamamen birbirini teyit eden kayıtların varlığı halinde defterleri sahibi lehine kesin delil olarak kabul edebilecektir.

d. Karşı Tarafın Ticari Defterlerinin Buna Aykırı Olmaması Veya Karşı Tarafın Defterlerdeki Kayıtların Aksini İspat Edememiş Olması

Ticari defterlerin sahibi lehine delil teşkil edebilmesi için karşı taraf ticari defterleri ile aksini ispat edememiş olmalıdır (HMK m. 222/3). Bu durumda karşı tarafın ticari defterlerini ibraz edip etmemesine göre çeşitli durumlar ortaya çıkabilir.

aa. Karşı tarafın da ticari defterlerini ibraz etmesi

Karşı tarafın da ticari defterlerini ibraz etmesi durumunda iki ihtimal söz konusu olur:

➤ Karşı tarafın ticari defterleri kanuna uygun olarak tutulmuş ise; karşı tarafın kanuna uygun olarak tutulmuş defterleri kendi defterlerine dayanan tarafın defter ve kayıtlarına aykırı değilse (uygun ise) defter kayıtları sahibi lehine delil teşkil eder²⁰⁶.

---

²⁰⁴ **Aslan/Ergün**, s. 73.

²⁰⁵ **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş), s. 277; **Karahan**, Yeni Kanuni Düzenlemelerde Ticari Defterler, dn. 1, <http://www.ticaretkanunu.net/yeni-kanuni-duzenlemelerde-ticari-defterlerin-delil-olmasi,e.t.>: 14.01.2014.

²⁰⁶ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2474; **Taşdelen**, s. 286; **Uyar**, s. 735.

➤ Karşı tarafın ticari defterleri kanuna uygun tutulmuşsa fakat defter kayıtlarına dayanan tarafın kayıtları ile karşı tarafın defter kayıtları birbirini tutmuyorsa; defterlerine dayanan tarafın kayıtları lehine delil teşkil etmez. Bu durumda defterlerindeki kayıtları lehine delil olmayan taraf iddiasını ancak HMK' da belirtilen kesin delillerle ispat edebilecektir²⁰⁷.

➤ Karşı tarafın ticari defterleri kanuna uygun tutulmuşsa fakat kendi defterlerine dayanan tarafın iddia ettiği hususla ilgili olarak herhangi bir kayıt yer almıyorsa defterlerine dayanan tarafın kayıtlarının lehe ispat kuvveti kalmaz²⁰⁸.

➤ Karşı tarafın ticari defterleri kanuna uygun tutulmamışsa defter kayıtları birbirini doğrulayan tarafın defter ve belgelerindeki kayıtlar karşı taraf aleyhine delil teşkil eder.

Burada hemen HMK m. 222/3 hükmünden bahsetmek gerekmektedir. Fıkra metni şu şekildedir: *"İkinci fıkrada belirtilen şartlara uygun olarak tutulan ticari defter kayıtlarının sahibi ve halefleri lehine delil olarak kabul edilebilmesi için, diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması veya ilgili hususta hiç bir kayıt içermemesi yahut defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir. Bu şartlara uygun olarak tutulan defterlerdeki sahibi lehine ve aleyhine olan kayıtlar birbirinden ayırlamaz."*

Madde hükmü ne yazık ki açık değildir ve yanlış yorumlanmaya çok müsaittir. Zira hükümde karşı tarafın defterlerinde ilgili hususta hiçbir kaydın yer almaması durumunda bu durumun defterlerine dayanan taraf ve haleflerinin lehine delil olabileceği neticesi çıkmaktadır. Ayrıca ikinci bir çelişki ise, hükmün

²⁰⁷HMK' da düzenlenen delil türleri senet (m. 199 vd.), yemin (m. 225 vd.), tanık m. (240 vd.), bilirkişi (m. 266), keşif (m. 288 vd.) ve uzman görüşü adı da verilen özel bilirkişidir (m. 293).

²⁰⁸**Kuru**, HMK, C:3, s. 2475; Y.11. H.D. 15.09.1986 T. 986/8048 E., 987/1719 K, kararını inceleyen **Baştuğ**, bu hususta Yargıtay'ın dava kabul ve red gerekçelerini ticari defterlerin delil olma niteliğini düzenleyen ETK hükümlerine aykırı bulmuş ve işletmenin mahiyet ve önemine göre tutulması mecburi defterler söz konusu olmadıkça ETK m. 1465' in uyulama alanı bulamayacağını belirtmiştir. İrfan **Baştuğ**, Ticari Defterlerin Delil Olma Gücü Üzerine Bir Kararın Tahlili, Prof. Dr. Yaşar Karayalçın' a Armağan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1988, s. 39,45; **Ülgen**, "Ticari Defterlerle İspat", s. 96.

devamında defter kayıtlarından lehe ve aleyhe olanların birbirinden ayrılamayacağı ifadesidir. Bu durumda akla şu soru gelebilir. Eğer kayıtlar birlikte yorumlanacak ise aynı defterde hem sahibi lehine hem de aleyhine kayıtlar varsa bundan nasıl bir netice çıkarmak gerekir?

Bu çelişki ne yazık ki kanun metninin yeterince açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Üstelik maddenin gerekçesinde de bu ifade bozukluğuna ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durum elbette doktrinde tartışmalara yol açmıştır. Biz öncelikle bu konuya ait çeşitli görüşlere yer verip ardından yorum yoluyla kanun metninde aslında ne kastedildiğine ilişkin bir neticeye varmak istiyoruz.

Karahan' a göre bu durum HMK m. 222/3 hükmünün ETK m. 85 hükmünden²⁰⁹ hatalı bir şekilde aktarılmasından kaynaklanmıştır. Zira ETK m. 85 hükmünde *"...bu hususta hiçbir kaydı havi bulunmazsa...sözü geçen kaydın ispat kuvveti kalmaz"* denilerek böyle bir durumda kayıt olan ticari defterlerin ispat gücünün kalmadığı ve sahibi lehine delil olarak kullanılamayacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir²¹⁰. Oysa HMK m. 222/3' te *İkinci fıkrada belirtilen şartlara uygun olarak tutulan ticari defter kayıtlarının sahibi ve halefleri lehine delil olarak kabul edilebilmesi için,...diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerinin...ilgili hususta hiçbir kayıt içermemesi...gerekir."* denilerek tamamıyla eski metne zıt, hukuka ve hakkaniyete aykırı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Zira HMK m. 222/3 uyarınca defterlerin sahibi lehine delil olarak kullanılabilmesi için *"...diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması...gerekir."* Kanun metni olduğu gibi anlaşılacak olursa bu

---

²⁰⁹ETK m. 85 " Sahibinin lehinde" başlığı altındaki tam kanun metni şu şekilde idi: *"Kanuna uygun bir surette tutulan ve birbirini teyit eden ticari defterlerin münderecatı sahibi lehine delil ittihaz olunur; şu kadar ki hasım tarafın keza kanuna uygun surette tutulmuş olan ve birbirlerini teyit eden defterleri buna aykırı olur veya bu hususta hiçbir kaydı havi bulunmazsa yahut iddianın dayandığı kaydın aksi, vesika veya diğer muteber delillerle ispat edilirse sözü geçen kaydın ispat kuvveti kalmaz."*

²¹⁰Y.11.H.D. 01.04.1987 T. 1987/36 E., 1987/1914 K. *"Davalı irsaliyelerdeki imzaların kendisine veya adamlarına ait olmadığını ve iddia edildiği kadar mal almadığını, kaldı ki faturaların da kendisine gönderilmediğini ileri sürmüş ve defter tetkikatı sonucunda uyumsuzluk konusu mallara ait kayıtların davalının defterlerinde mevcut olmadığı tespit edilmiş bulunmasına göre davacı defter kayıtlarının kendisi lehine delil olarak kabulüne olanak bulunmamaktadır."* Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı, e.t. 13.01.2014.

durumda misal olarak (A)' nin alacağı ile ilgili olarak (B)' nin ticari defterlerinde hiçbir kayıt bulunmaması halinde (A)' nin ticari defterlerindeki kayıtlar (A) lehine delil olarak kullanılabilir. Hükümün bu şekliyle kabul edilmesi mümkün değildir. Kanun koyucunun böyle bir iradeyi taşıdığı da esasen düşünülemez. Netice itibariyle bu açıklamalar ışığında *Karahan* eserinde; çelişkili, hukukun ilkelerine zıt ve ciddi suiistimallere yol açabilecek bu hükmün acilen değiştirilmesi ve her iki tarafın ticari defterlerinin ilk beş şartı yerine getirmesi halinde, taraflardan birinin ticari defterlerinde, dava konusu uyuşmazlığa ilişkin hiçbir kayıt yokken; diğer tarafın defterlerindeki kayda onu lehine ispat gücü tanınmaması gerektiğine yer vermiştir²¹¹.

Kuru ve Budak' a göre HMK m. 222/3 hükmünün en sıkıntılı ve anlaşılmasız bölümü "*veya ilgili hususta hiçbir kayıt içermemesi*" bölümüdür. Bu fıkra bu bölüm ile birlikte kendi içinde çelişki arz etmektedir. Şöyle ki iki taraf defterlerindeki kayıtların aynı olması ile diğer tarafın defterlerinde hiçbir kayıt olmaması aynı sonucu vermektedir. ETK m. 85 hükmü HMK m. 222/3' te düzenlenirken olumsuz kısımlar olumlu alınarak büyük yanılgıya düşülmüştür. Madde lafzıyla yorumlanıp uygulanmaya kalkılırsa her tacir, kendi ticari defterlerine (tamamen hayal mahsulü olsa bile) dilediği kayıtları geçirebilecek ve karşı taraf defterlerini usulüne uygun tutmuş olsa ve karşı tarafın defterlerinde aynı konuda hiçbir kayıt bulunmamış olsa bile, hayal mahsulü kayıtlara delil olarak dayanılabilecek ve uygulamada büyük haksızlıklar doğacaktır. Bu nedenle, HMK m. 222/3 metnindeki "**...veya ilgili hususta hiçbir kayıt içermemesi**" ifadesi en yakın zamanda yapılacak bir kanun değişikliğiyle düzeltilinceye kadar, bu ifadenin (işin mahiyetine ve Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlükteki hükümlerine de paralel olarak) "**veya diğer tarafın ikinci fıkrada belirtilen şekilde tutulmuş defterlerini hiç ibraz etmemesi**" şeklinde anlaşılması gerektiği kanısındadır²¹².

²¹¹Sami **Karahan**, "*Yeni Kanuni Düzenlemelerde Ticari Defterlerin Delil Olması*", Yaklaşım Yay., Sayı: 238, Ekim 2012.

²¹²**Kuru/ Budak**, s. 17-18; Aynı görüş için bkz. **Taşdelen**, s. 287; **Uyar**, s. 733. Hüseyin **Tuztaş**, "*Ticari Defterlerin İbrası ve Delil Olması*", Konya Barosu Dergisi, Sayı 21, Konya 2012, s. 6-7.

bb. Karşı tarafın ticari defterlerini ibraz etmemesi

Karşı taraf, defterlerini mahkemeye ibraz etmezse yahut ticari defterleri yoksa (hiç tutmamışsa) bu durumda defterlerini kanuna uygun olarak tutmuş olan ve defter kayıtları birbirini doğrulayan tarafın delilleri kendi lehine, karşı tarafın ise aleyhine ispat vasıtası olacaktır.

Defterlerini herhangi bir sebepten dolayı ibraz etmediği veya defterleri HMK m. 222' ye aykırı olduğu için karşı tarafın defter ve kayıtlarının aleyhine delil teşkil ettiği taraf, iddiasını ancak HMK' da düzenlenen senet veya diğer kesin delillerle ispat edebilir²¹³(HMK m.222/3).

3. Ticari Defterlerin Sahibi Aleyhine Delil Olması

Ticari defterler kanuna uygun tutulmuşsa lehe delil olabileceği gibi aleyhe de delil olabilir. Ticari defterlerin sahibi aleyhine delil olması HMK' nın 222. maddesinde özel bir şarta bağlanmamıştır. Bununla birlikte *"açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları sahibi ve halefleri aleyhine delil olur, lehe delil olamaz"*²¹⁴ (HMK m. 222/4).

Bir davada kendi ticari defterlerine delil olarak dayanan taraf eğer defterleri kanunda öngörüldüğü şekilde tutmamışsa defterler sahibi aleyhine delil olur. Aynı şekilde eğer kendi ticari defter ve kayıtlarına dayanan kişinin ispat etmeye çalıştığı vakıa veya olguya ilişkin olarak defterde herhangi bir kayıt bulunmuyorsa bu durumda yine ticari defter ve kayıtlar sahibi aleyhine delil niteliğini haizdir. İşte bu

---

²¹³ETK'da bu düzenleme m. 85'te "Sahibinin lehinde" başlığı altında "Kanuna uygun bir surette tutulan ve birbirini teyit eden ticari defterlerin münderecatı sahibi lehine delil ittihaz olunur; şu kadar ki hasım tarafın keza kanuna uygun surette tutulmuş olan ve birbirlerini teyit eden defterleri buna aykırı olur veya bu hususta hiçbir kaydı havi bulunmazsa yahut iddianın dayandığı kaydın aksi, vesika veya diğer muteber delillerle ispat edilirse sözü geçen kaydın ispat kuvveti kalmaz."

²¹⁴Y.11.H.D. 02.02.1989 T., 1988/4599 E., 1989/470 K. "...Yasaya uygun tutulmayan ticari defterler tarafların lehine delil olamazlarsa da aleyhlerine delil olabilir.", Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 18.01.2013.

durumda koşulların gerçekleşmesi halinde ticari defterler sahibi aleyhine delil teşkil edebilir²¹⁵.

İspat yükü kendisinde olan taraf karşı tarafın delillerine iki şekilde dayanabilir:

a. Başka Deliller İle Birlikte Karşı Tarafın Ticari Defterlerine Dayanılması

İspat yükü kendisinde olan taraf HMK hükümlerine göre ileri sürebileceği diğer delillerinden vazgeçmeden onlarla birlikte karşı tarafın ticari defterlerine dayanabilir²¹⁶. Bunun için herhangi bir engel yoktur. Zira ticari defterlerle ispat usulü tacirler açısından bir mecburiyet değil; imkândır. Davada bir tarafın karşı tarafın ticari defter ve kayıtlarına dayanabilmesi yani defterlerin aleyhe delil teşkil edebilmesi için tacir olması şart değildir. HMK m. 222/5 hükmünden anlaşılacağı üzere taraflardan biri tacir olmasa dahi karşı tarafın delillerine dayanabilir²¹⁷. Bu durumda defter sahibi mahkemede kendi defterlerine delil olarak dayanmasa bile mahkemece ticari defter ve kayıtların ibrazı istenecektir²¹⁸. Defter ve belgelerinin

---

²¹⁵Baki **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, Beta Yay.,İstanbul 2001, C:3, s. 2447-2448; **Pekcanitez/ Atalay/ Özkes**, s. 493; Ersin **Özdemir**, "Ticari Defterlerin Delil Olma Durumu", Şubat 2008, Sayı: 182, <http://uye.yaklasim.com/dergiler>, e.t. 01.04.2013 ; **Kuru/ Budak**, s. 18; **Taşdelen**, s. 286; **Uyar**, s. 732; **Bozer/Göle**, s. 160; **İmregün**, s. 96; **Bahtiyar**, s. 124-125; , s. 296-297; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s. 261; **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 270; **Aslan/Ergün**, s. 71.

²¹⁶Y.HGK. 22.11.1974 T., 1973/309 E., 1974/1249 K. "Olayda davacı, davalı şirketin ticari defterlerine dayanmış olup bu defterlerin kanuna uygun olarak tutulmadığı anlaşılmaktadır. 1965 yılı ticari defterlerinde davalı şirketin davacıdan ...-lira aldığı sabittir. 1965 ve 1966 yılı defterlerinde her ne kadar bu paranın ödendiği yazılı ise de, defterler kanuna uygun olarak tutulmadığından, paranın ödendiği hususundaki kayıtlar sahibi lehine delil sayılamazlar." Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları, e.t. 18.01.2013.

²¹⁷Y.11.H.D. 17.11.1977 T., 1997/5146 E., 1997/4782 T. "Davacılar vekili 30.05.1977 tarihli dilekçesi ile ödediği iddia olunan bedel bakımından delil olarak davalıların ticari defterlerine dayanmış bulunmaktadır. Davalının ticari defterlerini inceleyebilmesi için davacıların tacir olması şart değildir. Tacir olmayan bir kimse iddiasını ispat zmnında her zaman tacir olan hasmının ticari defterlerine dayanabilir."(Batider, 1978, C. 9, Sayı:4, s. 1153-1154); **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku, s. 261; **Domaniç/Ulusoy**, s. 338; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 216; **Poroy/Yasaman**, s. 231; **Ansay**, s. 33.

²¹⁸Y.19.H.D. 14.03.2012 T. 2011/13166 E. 2012/4099 K. "Uyuşmazlık zamanaşımına uğramış çekten kaynaklanmaktadır. Davacı yan temel ilişkiye dayandığından ispat külfeti kendisinde olup alacağını her türlü delille kanıtlayabilecektir. Davacı dosyaya sunduğu delil listesinde tarafların ticari defterlerine dayanmıştır. Davalı da davacının ticari defterlerinin incelemesini talep etmiştir. Defterlerin sahibi aleyhine delil teşkil etme olasılığı bulunduğundan davacının ticari defter ve

ibrazı istenen tacir defterlerinin yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet veya hırsızlık sebebiyle ve kanuni saklama süresi içinde zıyaa uğradığını iddia ediyorsa TTK m. 82/7' ye göre süresi içinde zayi belgesi almalıdır. Aksi takdirde tacir yine defterlerini ibrazdan kaçınmış sayılır ve defterlerinin zayi olduğunu başka şekilde ispat edemez²¹⁹.

Defterlerini ibraz etmesi istenen tarafın defter tutmamış olduğunu bildirmesi, HMK m. 222/5 kapsamında ibrazdan kaçınma anlamına gelir. Bu durumda karşı taraf delillerini ibraz etmezse ne olacağı HMK m. 222' de açıkça düzenlenmemiştir. Halbuki ETK m. 86' da bu durumun düşünülmüş ve neticeleri gösterilmişti. Ancak HMK açısından da bu sorun çözümsüz değildir. Zira karşı taraf delillerini ibraz etmezse HMK m. 220 hükmü uygulanacak ve defterlerini ibrazdan imtina eden tarafa HMK kapsamında yemin teklifi imkânı doğacaktır.

b. Delilin Karşı Tarafın Ticari Defterlerine Hasredilmesi

Taraflardan biri karşı tarafın ticari defterlerinin içeriğini kabul edeceğini mahkeme önünde bildirirse bununla delilini karşı tarafın ticari defterine hasretmiş olur²²⁰. HMK m. 222/5 hükmüne göre karşı tarafın ticari defterinin içeriğini kabul eden tarafın tacir olması gerekmez²²¹.

---

kayıtlarının da incelenmesi ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken ...” Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

²¹⁹ **Arkan**, s. 350; , s. 292,298; **Domaniç/Ulusoy**, s. 327,339; **Poroy/Yasaman**, s. 231.

²²⁰ Y.HGK. 28.03.2012 T., 2011/11-862 E., 2012/251 K. “*Davalı tarafın ticari defterlerinin usulüne uygun tutulmamış olması halinde dahi kendisi aleyhine delil teşkil edeceği, takip konusu fatura ticari defterlere işlenirse dahi taraflar arasındaki ticari ilişki veya borç olarak kayıt bulunması halinde bu hususun davalı aleyhine delil teşkil edeceği hususu gözetilerek taraflar arasındaki hukuki ilişkinin varlığının kabulünün gerekeceği açıktır. Hal böyle olunca mahkemeye yapılması gereken; davacıya tüm delillerini hasretmek ve davalı tarafa, ticari defterlerini mahkemeye ibraz etmek üzere usulünce kesin süre verilerek, sonucuna göre yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda yapılacak değerlendirme ile karar vermektir...*”, Sinerji Mevzuat Ve İchtihat Programları, e.t. 18.01.2013.

²²¹ İlgili Yargıtay kararları için bkz. yukarıda başlık § XI,A,1,a.

Taraf, karşı tarafın ticari defterlerinin içeriğini kabul edeceğini mahkeme önünde sözlü olarak bildirirse bu beyan duruşma tutanağına yazılır²²² (HMK m. 154). Taraf, karşı tarafın ticari defterlerinin içeriğini kabul edeceğini yazılı olarak bir dilekçe ile mahkemeye bildirirse bu dilekçenin verildiğinin duruşma tutanağına yazılması yeterli olup ayrıca tarafa okunmasına ve imza ettirilmesine gerek yoktur²²³.

Taraflardan birinin karşı tarafın ticari defterlerinin içeriğini kabul edeceğini mahkeme önünde bildirmesi üzerine mahkeme defter sahibi tarafa ticari defterlerini mahkemeye ibraz etmesi için bir süre tanır²²⁴.

Defterlerini ibraz etmesi istenen taraf (tacir) defterlerini ibraz ederse ortaya çeşitli ihtimaller çıkabilir:

aa. İbrazı istenen defter ve kayıtlarda karşı tarafın dayandığı vakıa veya olguya ilişkin hiçbir kayıt yer almıyorsa iddia ispat edilememiş sayılır²²⁵. Misal olarak A, B' ye borcuna karşılık olarak belirli bir meblağ ödeme yaptığını ispat için delillerini B' nin defterlerine hasretmişse ve B' nin tuttuğu defter ve belgelerde yapılan bu ödemeye ilişkin hiçbir kayıt yer almıyorsa A, iddiasını ispat edememiş sayılır. Bunun üzerine A, iddiasını başka delillerle ispat edemez; çünkü A delilini karşı tarafın ticari defterlerine hasretmiştir. Tabi bunun için daha önce de belirttiğimiz üzere ticari defterlerin kanuna uygun tutulmuş olması gerekmektedir²²⁶.

Delil olarak dayanılan ticari defterlerin kanuna uygun tutulmaması halinde delillerini karşı tarafın defterlerine hasreden taraf iddiasını başka delillerle de ispat edebilir. Çünkü delillerini karşı tarafın ticari defterlerine hasreden taraf bu defterlerin kanuna uygun tutulduğu kanısından yola çıkarak hareket etmektedir. Yalnızca eğer karşı tarafın defterlerine dayanan taraf, defterler usulüne uygun tutulmamış olsa dahi

---

²²² **Kuru'** ya göre kanunda düzenlenmemiş olmakla birlikte delilini hasreden taraf başkaca delil gösteremeyeceği için tutanağın bu beyana ilişkin hükmü kendisine okunarak imza ettirilmelidir (**Kuru**, HMK, C:3, s. 2449).

²²³ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2448-2449; **Domanıç/Ulusoy**, s. 328,341.

²²⁴ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2450.

²²⁵ HMK m. 222/III' te "... veya ilgili hususta hiç bir kayıt içermemesi..." ifadesindeki çelişki ve ilgili doktrin tartışmalarına çalışmamızda ayrıntısı ile yer verdiğimiz için tekrara düşmemek adına burada ilgili kısma atıfla yetiniyoruz. Bkz. s. 88,91.

²²⁶ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2456-1457; **Yarbaş**, s. 160-161; **Arkan**, 340; **Aslan/Ergün**, s. 71; , s. 295.

içeriğini kabul edeceğini açıkça beyan etmişse, bu durumda defterler usulüne uygun tutulmamış olsa dahi başka delillerle kayıtların aksini ispat edemez²²⁷.

bb. İbrazı istenen defter ve belgelerde yalnızca defter sahibinin aleyhine kayıtlar yer alıyorsa bu durumda defterleri delil olarak mahkemeye ibraz eden taraf, defter ve belgelerdeki kayıtların aksini ancak HMK hükümleri uyarınca düzenlenmiş olan kesin deliller ile ispat edebilecektir²²⁸. Misal olarak A, B' nin defterlerinin ibrazını talep etmiş ve defter kayıtlarından B' nin A' ya borçlu olduğu anlaşılıyor ise B bu durumun aksini ancak HMK 204/1-2 ve 205/1 hükümleri uyarınca ispat edebilecektir.

cc. İbrazı istenen defter ve belgelerde sahibinin hem lehine hem de aleyhine kayıtlar bulunuyorsa bu durumda defterler kanuna uygun tutulmuş ise hepsi bir bütün olarak değerlendirilir ve delil olarak dikkate alınır. Zira HMK m. 222/3' te belirtildiği üzere kanuna uygun olarak tutulmuş olan defter ve belgelerdeki lehe ve aleyhe deliller birbirinden ayrılamaz, bir bütün olarak değerlendirilir. Bu hususta kanun koyucu kanuna uygun olarak tutulmuş defterlerdeki kayıtlar için "bölünmezlik" kuralını benimsemiştir. Eğer kayıtlar kanuna uygun tutulmamış ise bu durumda kayıtlar sahibi lehine delil teşkil etmez, yalnız kendi aleyhine olan kayıtlar delil sayılır²²⁹.

Umar HMK m. 222/3' te "...Bu şartlara uygun olarak tutulan defterlerdeki sahibi lehine ve aleyhine olan kayıtlar birbirinden ayrılamaz." ifadesini eleştirmektedir²³⁰. *Umar*'a göre Fransız Medeni Kanununda yıllar önce yer bulan ve hala yerli yerinde duran "ikrarın bölünmezliği" ilkesi yanlış ve ilkeldir. Bu yanlışlık hem mantıki hem de hukuki yöndendir. Bu kural hukukumuza 1926 tarihli Ticaret Kanunu ile girmiş oradan da 1956 tarihli TTK m. 84'te yerini almıştı. *Umar*' a göre ikrarın bölünmezliği ilkesi ile tacirlerin kendi defteriyle yani kendi yazısıyla kendi

---

²²⁷ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2457.

²²⁸ **Kuru**, HMK, C:3, s. 2458; **Uyar**, s. 734.; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 514.

²²⁹ **Arkan**, s. 351; **Kuru**, HMK, C:3, 2460-2461; **Taşdelen**, s. 287; **Uyar**, s. 734; **İmregün**, s. 98; **Bahtiyar**, s. 126; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 270-271; **Öktem**, s. 121.

²³⁰ **Umar**, s. 692.

iddiasını ispat etmesine olanak tanıyan ETK hükmünün özetlenerek HMK' ya konulması derhal düzeltilmesi gerekli bir yanlışlıktır. *Ayhan/Özdamar/Çağlar* eserlerinde,²³¹ bu hükümlerle birlikte defterlerdeki kayıtlar için bölünmezlik kuralı benimsenmiş olup karşı tarafın bu kayıtlardan sadece kendi lehine olanlardan yararlanamayacağını, aleyhindeki kayıtların da delil olacağını ifade etmişlerdir.

Mahkeme tarafından re' sen veya taraflardan birinin talebi üzerine lüzum görülürse karşı taraftan ticari defter ve belgelerini ibraz etmesi istenir. Karşı taraf aydınlatma ödevi ve dürüstlük kuralı gereğince kusurlu olarak ticari defter ve belgeleri vermekten kaçınmaz. TTK ' da ticari defterlerin ibrazından ne zaman kaçınılabileceği düzenlenmemekle birlikte hüküm bulunmayan hallerde HMK' ya atıf yapıldığından HMK m. 220 ve 221 hükümleri bu hususta uygulama alanı bulacaktır. Tarafın ibrazdan kaçınması halinde doğacak hukuki sonuç ispat yükü taşıyan tarafın delillerini karşı tarafın ticari defterlerine hasredip hasretmemesine göre farklı olmaktadır. İbraz talebinde bulunan taraf delillerini karşı tarafın delillerine hasrettiğinde karşı taraf ibrazdan kaçınırsa kendisine HMK m. 220/II hükmü uyarınca yemin teklif edilir. Buna mukabil karşı tarafın ticari defterleri dışında başka delillere de dayanılmışsa ve karşı taraf ibrazdan kaçınmışsa HMK m. 220/III hükmü gereğince ibraz talebinde bulunan tarafın iddiasını gerçek kabul edebilecektir²³².

Yargıtay da bu konuda verdiği bir kararında: "*Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle yasaya uygun gerektirici nedenlere ve özellikle davacı iddiasını ispat için davalının ticari defterleri ile birlikte dava dilekçesinin deliller bölümünde ve delil listesinde açıklandığı başka delillere de dayanmıştır. Davacının başka deliller göstermeksizin iddiasını münhasıran davalının defter kayıtlarıyla ispat edeceğini iddia etmemiş olmasına göre davacının tüm temyiz itirazlarının reddi gerekir.*" şeklinde görüş bildirmiştir²³³. Böylece karşı tarafın ibrazdan kaçınması sadece ispat hukuku yönünden yaptırıma bağlanmış ve karşı taraf Kanunda

---

²³¹ **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku, s.264.

²³² **Erdönmez**, s. 241; **Karlı**, s. 621; **Kuru**, HMK C:3, s. 2447; **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 493; **Umar**, s. 690; **Yılmaz**, s. 1112; **Görgün/Kodakoğlu**, s. 227; **Sungurtekin/Özkan**, s. 281.

²³³ **Erdönmez**, s. 249; **Kuru**, HMK C:3, s. 2447-2448; Y.13.H.D. 29.09.1987 T., 1987/3205 E., 1987/4527 K., Sinerji mevzuat ve içtihat programı e.t. 04.04.2014.

öngörülen olumsuz bir sonuca katlanmak zorunda bırakılmıştır. Tarafın ibrazdan kaçındığı her durumda ticari defter ve belgeler aleyhine delil teşkil etmez. Mahkeme bu durumu serbestçe değerlendirir. Karşı taraf ibrazdan kaçınmak için haklı bir gerekçe göstermezse veya bilerek ibrazdan kaçınırsa çoğunlukla ileri sürülecek iddia gerçek kabul edilecektir²³⁴.

Bunun yanı sıra HMK m. 222/5' te ifade edilen, farklı bir durumdur. HMK m. 222/5 hükmü gereği "*Taraflardan biri tacir olmasa dahi, tacir olan diğer tarafın ticari defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtir; ancak, karşı taraf defterlerini ibrazdan kaçınırsa, ibrazı talep eden taraf iddiasını ispat etmiş sayılır.*" Bu hüküm, ticari defterlerle ispat usulüne getirilen tarafların tacir olmaları şartının bir istisnasıdır. Zira hükümde açıkça "*Taraflardan biri tacir olmasa dahi...*" denildiği için tacir olmayan tarafın da HMK m. 222/5' ten yararlanabileceği kuşkusuzdur. Tabi bunun için hükümde öngörülmüş olan koşulun gerçekleşmesi yani tacir olan diğer tarafın ticari defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtmesi gerekmektedir. Dolayısıyla HMK m. 222/5 ancak delillerin karşı tarafın ticari defterlerine hasredilmesi durumunda uygulanabilir²³⁵. Diğer durumda ibrazdan imtina HMK m. 220' ye tâbidir. Dolayısıyla eğer taraflardan biri delillerini diğer tarafın defter kayıtlarına hasretmişse ve karşı taraf defterlerini ibrazdan imtina ederse bu durumda HMK m. 222/5 hükmü uyarınca ibrazı talep eden taraf iddiasını ispatlamış sayılacaktır. Eğer deliller karşı tarafın defter kayıtlarına hasredilmemişse bu durumda karşı taraf defterleri ibrazdan kaçınırsa dahi ibraz isteyen taraf iddiasını kanıtlamış sayılmaz ve HMK m. 220 hükmü geçerli olur²³⁶.

4. Ticari Defterlerin Delil Niteliği

ETK döneminde ticari defterlerin tanık anlatımları, bilirkişi raporları gibi takdiri delil mi olduğu yoksa senet, yemin gibi kesin (kati) delil mi olduğu ve kanuna uygun tutulmuş defterlerinin aksinin nasıl ispat edilebileceği konusunda doktrinde

²³⁴ Erdönmez, s. 254,258; Karşlı, s. 621; Kuru, HMK C:3, s. 2447; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 493; Umar, s. 690; Yılmaz, s. 1112; Görgün/Kodakoğlu, s. 227; Sungurtekin/Özkan, s. 281.

²³⁵ Delillerin karşı tarafın ticari defterlerine hasredilmesinde ortaya çıkacak çeşitli ihtimaller ve çözüm yolları için bkz. Kuru, HMK, C:3, s. 2448,2463.

²³⁶ Erdönmez, s. 254,258; Karşlı, s. 621; Kuru, HMK C:3, s. 2447; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 493; Umar, s. 690; Yılmaz, s. 1112; Görgün/Kodakoğlu, s. 227; Sungurtekin/Özkan, s. 281.

çeşitli tartışmalar mevcut idi²³⁷. Yeni düzenleme ile ticari defterlerin HMK m. 222 hükmü ile düzenleniş biçiminde kesin delil mi yoksa takdiri delil mi olduğu yine doktrinde tartışma konusu olmuştur²³⁸. ETK m. 82 kenar başlığında kati delil ifadesi kullanılmıştı. HMK ile getirilen yeni düzenlemede ise ticari defterlerin delil olarak kullanılması için aranan koşulların varlığı halinde bunların hangi tür delil olacağı hususunda m. 222 metninde yahut başlığında açık bir ifade yoktur. Yine ETK m. 85 hükmünde defterlerine dayanan tarafın defterlerindeki kayıtların aksini ispat edebilmek için "muteber deliller" gösterilir ifadesi yer almakta idi. Yargıtay "muteber deliller" ifadesini kesin deliller olarak kabul ediyordu. HMK m. 222/III hükmünde açıkça "... defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir." ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ticari defterlerin kesin delil niteliğinde olduğunu destekleyici niteliktedir²³⁹.

Ticari defterlerdeki kayıtlar, "Kimsenin kendi sözü, yazısı kendi lehine delil olamaz." ilkesine çok önemli bir istisna getiren düzenlemedir. HMK m. 222 hükmü olmasaydı tacirin kendisinin tuttuğu defter asla onun lehine delil olamazdı, yalnızca genel kurallar çerçevesinde aleyhine delil olabilirdi. Umar'a göre ticari defterler zorunlu imza tasdikine tabi olduğuna göre içerdikleri kayıtlar belirli bir vakıa iddiasının ispatına ek delil gerekmeksizin kendi başına yeterli olduğu takdirde o vakıanın ispatı bakımından senet işlev ve değerindedir²⁴⁰. Bu durumda tacirin

²³⁷ Bkz. Ünal, s. 120 dn. 204.

²³⁸ Ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin tartışmalar ve Yargıtay' ın görüşü için bkz. Yarbaş, s. 186,200; Haluk Konuralp, Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı, 1. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2009, s. 89,91.

²³⁹ Karşı, s. 619; Umar, s. 690; Aksi görüşü savunan yazarlara göre ise "Eskiden ticari defterlerin delil niteliği 6762 sayılı TTK 82. maddesinin kenar yan başlığında "kesin (kati) delil" olarak düzenlenmişti. Şimdiki HMK m. 222 hükmünde ise ticari defterlerin delil niteliğinden açıkça bahsedilmemiştir. Dolayısıyla eski delil sistemindeki yerine göre ticari defterlerin delil niteliğinin kat' iliği zayıflamıştır. Bu durumda ticari defterlerin kesin delil niteliğinde olduğu kanunda açıkça düzenlenmediği için ETK zamanında diğer delillerle birlikte özel delil olarak yararlanılabilen ticari defterler bu yeni düzenlemeden sonra takdiri delil olarak kullanılacaktır.. Ayrıca Adalet Bakanlığı Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 110 No'lu Genel Gereğesinde "Ticari defterler, doğal olarak, mahkemenin takdirine bağlı delil olma niteliklerini korumaktadır." şeklindeki açıklamayla ticari defterlerin kesin delil olmaktan çıkarılmış ve takdiri delil olarak kabul edilmiş olduğu belirtilmiştir." (Taşdelen, s. 285)

²⁴⁰ Postacıoğlu bu hususta aksi görüştedir. Postacıoğlu'na göre: "Her yazılı belge HMK anlamında senet değildir. Ticari defterler de senet niteliğini haiz değildir. Dolayısıyla ispat konusu her ne ise onun hakkında HMK m. 200 hükmü uyarınca senetle ispat gerekirse o iddia için senet veya hiç olmazsa delil başlangıcı sunulması aranacaktır. Fakat somut vakıada böyle bir gereklilik yoksa defterdeki kayda karşı öne sürülen iddia her türlü delille ispat edilebilecektir. Netice olarak ister tacirin defterlerindeki lehe kayıtlara ister aleyhe kayıtlara dayanılarak ispat yapılmış olsun her

aleyhine olan bir vakıayı onun ticari defterine dayanarak ispat etmiş hasım taraf HMK m. 201 anlamında senetle ispatta bulunmuş durumundadır. Dolayısıyla bu ispata ters düşen her türlü iddianın ispatı tanıkla ispat olanağından yoksundur.

Ticari defterlerin kesin delil niteliğini haiz olabilmesi için bir takım şartların bir arada gerçekleşmiş olması gerekir²⁴¹. Bunlar:

- Uyuşmazlığın çıktığı işin yapıldığı tarihte her iki taraf da tacir sıfatına sahip olmalıdır.
- Uyuşmazlık her iki tarafın da defterlerine geçirmesi gereken ortak bir ticari işten kaynaklanmalıdır. Bir başka deyişle uyuşmazlık her iki tarafın ticari işletmesi ile ilgili olmalıdır.
- Delil oluşturması istenen defterler kanuna uygun şekilde tutulmuş olmalıdır. Bunun için her şeyden önce zorunlu tüm defterlerin tutulmuş olması gerekir.
- Uyuşmazlık konusu işle ilgili olarak defterlere geçirilen tüm kayıtların birbirini doğrulamalıdır.
- Karşı taraf, ileri sürülen iddianın aksini kendi ticari defterleri veya diğer geçerli delillerle ispat edememiş olmalıdır.

Bu şekilde HMK m. 222/2 ve 3' teki şartların gerçekleşmesi halinde ticari defterler sahibi lehine kesin delil teşkil eder. Bunun yanı sıra HMK m. 193/I hükmünde taraflara delil sözleşmesi yapma imkanı tanınmıştır. Buna göre "*Taraflar yazılı olarak veya mahkeme önünde tutanağa geçirilecek imzalı beyanlarıyla kanunda belirli delillerle ispatı öngörülen vakıaların başka delil veya delillerle*

---

iki halde deftere dayanan ispat senede dayanılarak yapılmış bir ispat değildir. Bu nedenle HMK m. 201'de düzenlenen "senede karşı senet" kuralı ticari defterler için uygulanmaz." (Postacıoğlu, s. 635).

²⁴¹ **Yılmaz**, s. 1111-1112; **Kaşlı**, s. 619-620; **Kuru**, C:3, s. 2464-2474; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 492-493; **Özaykut/Beleş**, 894,898; **Umar**, s. 690; **Sungurtekin/Özkan**, s. 281.

ispatını kararlaştırabilecekleri gibi; belirli delillerle ispatı öngörülmeven vakıaların da sadece belirli delil veya delillerle ispatını kabul edebilirler." Yargıtay'ın önceki yıllara ait kararlarında tarafların ticari defterlerinin aralarında çıkabilecek uyuşmazlıklarda kesin delil niteliğini haiz olduğuna ilişkin sözleşme yapabileceği hükme bağlanmıştır²⁴².

Delil sözleşmesinde hangi hukuki ilişkinin hangi delille ispat edilebileceği açıkça gösterilmiş olmalıdır. HMK m. 193/1 hükmünden de anlaşılacağı üzere delil sözleşmeleri münhasır delil sözleşmesi ve münhasır olmayan delil sözleşmesi olarak ikiye ayrılır. Bir davada tarafların belirli bir vakıanın ya da işlemin sadece belli delil veya deliller ile ispat edilebileceğine ilişkin olarak davadan önce veya sonra sözleşme yapmaları, münhasır delil sözleşmesidir. Taraflar yaptıkları sözleşme ile aralarında çıkacak uyuşmazlıklarda belirli bir vakıanın ya da işlemin sadece belli delil veya deliller ile değil de kanunen mümkün olan deliller yanında kendi kararlaştıracakları deliller ile de ispatlanabileceğini kabul ederlerse münhasır olmayan bir delil sözleşmesi yapmış olurlar HMK m. 193/1²⁴³ HMK m. 200/2 hükmü uyarınca senetle ispatı gereken hususlarda birinci fıkradaki düzenleme hatırlatılarak karşı tarafın açık muvafakati halinde tanık dinlenebilir. Misal olarak taraflar senetle ispatı zorunlu olan bir hukuki işlemin tanıkla ispat edilebileceğinin kararlaştırılması münhasır delil sözleşmesidir²⁴⁴.

HMK 222. maddesinin özellikle son fıkrasında ticari defter ve belgeleri ibraz etmemenin sonucu olarak karşı tarafın iddialarının ispat edilmiş sayılacağı düzenlenmiştir. Bu durumda rahatlıkla ticari defterlerin ticari davalarda yasalarda belirtilen şartları taşıması durumunda kesin delil teşkil edeceğini söyleyebiliriz²⁴⁵.

---

²⁴² Y.9.H.D. 21.11.2008 T. 2008/5199 E., 2008/11363 K.: *"Sözleşme gözetilerek kesin delil olacağı kararlaştırılan davalı defterleri üzerindeki bulgulara göre uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesi gerekir."*, Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 19.01.2013.

²⁴³ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 476,477; **Özaykut/Beleş**, s. 785-786; **Umar**, s. 558,564; **Kaşı**, s. 571,573; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.403, **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, s.389,391;**Yılmaz**, s. 1052,1059.

²⁴⁴ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s.476,477; **Umar**, s. 558,564; **Kaşı**, s. 571,573; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.403, **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, s.389,391;**Yılmaz**, s. 1052,1059;**Özaykut/Beleş**, s. 786.

²⁴⁵ **Tuztaş**, s. 6.

Önemle belirtmek gerekir ki defterlerde ki kayıtlar her zaman başka belgeler ile aksi ispat edilebilir kayıtlardır. Kesin delilin aksi ancak senet gibi kesin delillerle ispat edilebilir. Bu kuralın bir istisnası olarak bir hukuki işlem, hakkında bir delil başlangıcı²⁴⁶ varsa tanıkla ispat edilebilir²⁴⁷. Delil başlangıcı, gerek senetle ispat kuralının gerek senede karşı senetle ispat kuralının bir istisnasıdır. Elinde delil başlangıcı bulunan taraf iddiasını senetle veya başkaca kesin delille ispat etmek zorunda olmayıp tanıkla ispat edebilir. Yani senet dışındaki belgelerle²⁴⁸ ancak bu belgeler delil başlangıcı kabul edilebilirse tanık dinletilebilir. Yazılı delil başlangıcını senetten ayıran en önemli özellik "iddia konusu hukuki işlemin ispatına tek başına yetmiyor olmak" tır²⁴⁹. Misal olarak **borçlunun alacaklının defterine el ile yazıp da imzalamadığı yazılar** delil başlangıcı sayılır²⁵⁰. Delil başlangıcı tek başına tam bir delil olmadığı için ancak tanık veya diğer takdiri delillerle desteklenirse delil olarak değerlendirilebilir. Tanık olabilecek kişinin ispat konusu vakıa hakkında bilgi veren yazısı, tıpkı bir tanık ifadesi değeriyle hükme esas tutulabilir²⁵¹.

Yargıtay' ın eski kararlarında bozma sebebi olan ticari defterlerin delil niteliğini haiz olabilmesi için karşı tarafa verilen tamamlayıcı yemin HMK sisteminden tamamıyla ortadan kaldırılmış ve ayrıca herhangi bir yemine gerek kalmaksızın HMK m.222/1-2' deki şartların gerçekleşmesi halinde defterlerin sahibi lehine delil teşkil edeceği düzenlenmiştir.

---

²⁴⁶ HMK m. 202 "(1) Senetle ispat zorunluluğu bulunan hallerde delil başlangıcı bulunursa tanık dinlenebilir. (2) Delil başlangıcı, iddia konusu hukuki işlemin tamamen ispatına yeterli olmamakla birlikte, söz konusu hukuki işlemi muhtemel gösteren ve kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş belgedir."

²⁴⁷ Karşlı, s. 592; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 402; Umar, s. 583; Özyaykut/Beleş, s. 807; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 496; Yılmaz, s. 1052-1053; Sungurtekin/Özkan, s. 284; Üstündağ, s. 676.678.

²⁴⁸ HMK m. 199'da belge kavramı hakkında tanıma yer verilmemiş fakat nelerin belge sayılacağı örnekleme yöntemiyle sayılmıştır. Hükme göre "Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları bu Kanuna göre belgedir." Maddedeki belge tanımında iki unsur önemlidir. Birincisi belgenin bir "bilgi taşıyıcısı" olması, ikincisi ise uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olmasıdır.

²⁴⁹ Umar, s. 583; Özyaykut/Beleş, s. 807; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 496; Yılmaz, s. 1052-1053;

²⁵⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 402; Karşlı, s. 592; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 402; Umar, s. 583; Özyaykut/Beleş, s. 807; Yılmaz, s. 1052-1053; Sungurtekin/Özkan, s. 284; Üstündağ, s. 676.678.

²⁵¹ Umar, s. 583; Yılmaz, s. 1054.

B. HMK KAPSAMINDA YEMİN

1. Yemin Delilinin Tanımı, Konusu, Şekli ve Zamanı

a. Yeminin Tanımı ve Konusu

Yemin, bir tarafın mahkeme önünde belirli bir vakıanın doğruluğu konusunda yasanın öngördüğü şekilde yaptığı beyandır²⁵².

Yeminin konusu, davanın çözümü bakımından önem taşıyan, çekişmeli olan ve kişinin kendisinden kaynaklanan vakıalardır. Bir kimsenin bir hususu bilmesi onun kendisinden kaynaklanan vakıa sayılır (HMK m. 225).

Yemin, tarafların başvurabileceği son kesin delildir²⁵³. Dolayısıyla yemin deliline başvurulabilmesi için önce çekişmeli vakıanın diğer delillerle incelenmiş fakat; ispat edilememiş olması gerekir. Yemin delilinden dönülemez²⁵⁴.

Taraflardan birisi yemin deliline dayandığı takdirde mahkeme, yemin verildikten sonraki beyanı olduğu şekliyle delil olarak kabul etmek zorundadır. Aksi takdirde yemin deliline dayanmış olmanın taraflar açısından doğuracağı hukuki neticeler engellenmiş olacaktır. Y.HGK.'nin aldığı kararlarda mahkemenin yemin verdirilen tarafın beyanını olduğu gibi kabul etmemiş olması yahut diğer delillere üstünlük tanınarak yemin delilinin yok sayılması bozma sebebi sayılmıştır. *"Olayda, taraflar arasında karz hukuki ilişkisinin bulunduğu konusunda uyuşmazlık bulunmamaktadır. Alacağın miktarı itibariyle davacı davalıya borç para verdiğini yazılı delille ispatlayamadığından davalıya yemin teklif etmiş; davalı yeminli*

---

²⁵²Halil Kılıç, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, C: 2, Adalet Yay., Ankara 2011, s. 2128; Üstündağ, s. 684; Yılmaz, s. 1115; Umar, s. 698; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım; s.342; Kuru/Arslan/Yılmaz,s. 412; Karşlı, s. 610-611; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 501. Özakut/Beleç, s. 900; Sungurtekin/Özkan, s. 284.

²⁵³Yılmaz, s. 1115; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 503; Özakut/Beleç, s. 900; Üstündağ, s. 685; Kuru/Arslan/Yılmaz,s. 413.

²⁵⁴Y.H.G.K.. 18.10.2006 T., 2006/6-646 E., 2006/660 K. Sinerji e.t: 05.01.2014 *"Mahkemece iki aylık kira alacağına yönelik itirazın, aylık kira bedeli aylık 5.000.000.000.-TL kabul edilerek, 10.000.000.000 -TL üzerinden iptali doğru değildir. 1.12.1996 başlangıç tarihli sözleşme ve davacı tarafından teklif olunup, davacının eda ettiği yemin sonucu aylık kiranın 2000 USD olduğunun kabulü gerekir. Yeminden dönülmesi de mümkün olmadığına göre bu miktar üzerinden istenen aylar kira bedeline hükmetmek gerekir."*Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 01.01.2014.

beyanında (Davacıdan borç para aldığını ancak bütün borcunu ödediğini) bildirerek yemininde sebat etmiştir. Yemin altında borç aldığını ve bunu ödediğini beyan eden kimsenin sözünün olduğu gibi kabul edilmesi gerekir. Mahkemece delillerin yanlışlığı değerlendirilmesi sonucu davalı H. yönünden istemin kabulü bozmayı gerektirmiştir²⁵⁵."

"Dava, kişilik haklarına saldırı sonucu uğranılan zararın giderilmesi istemine ilişkindir. Tanık beyanlarından, davalının davacıya hitaben <hayvanlaşmayın> biçiminde kişilik haklarına saldırı teşkil edecek sözü kullandığı sonucuna varmak gerekir. Yanlarla hiç bir akrabalık ve yakınlığı saptanmayan ve ant verilmek suretiyle dinlenen tanığın samimi beyanı uyarınca davalının sorumluluğu yönünde karar verilmesi gerekirken, dinlenen diğer tanıkların <duymadıkları> şeklinde soyut ifadelerine üstünlük tanımak ve iddiayı yeminli beyanları ile doğrulayan tanık beyanları yok sayılmak suretiyle davanın reddine karar verilmiş olması bozmayı gerektirir.²⁵⁶"

Yemin ancak ispat yükü kendisinde olan tarafa teklif edilir. Aksi takdirde yemin, delil niteliğini haiz olmaz. Yargıtay birçok kararında, yemin yöneltme hakkının, davalıya hatırlatılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. *"O halde, yemin yöneltmeyen davalı, savunmasını ispat edememiş demektir. Artık mahkemenin tekrar geriye dönüp bu kez davalıya re' sen yemin yöneltmesi düşünülemez. Kaldı ki re' sen yemin, ispat yükü kendisine düşüp, takdirli delillerle iddiasını gerçeğe yakın bir şekilde ispat etmiş ve fakat hakime tam bir kanaat verememiş olan tarafa teklif olunur²⁵⁷.*

Y.HGK.'nin verdiği kararlarda ispat yükü kendisinde olmayan tarafa yemin teklif edilmesi ve bu beyanın delil olarak değerlendirilmesi bozma sebebi

---

²⁵⁵Y.HGK. 16.03.2012 T., 2011/3-861 E., 2012/158 K., Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 04.01.2014.

²⁵⁶Y.HGK. 23.02.2000 T., 2000/4-98 E., 2000/117 K. Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 04.01.2014.

²⁵⁷Y.HGK. 03.03.1982 T., 1982/193 E., 2000/117 K. Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 04.01.2014.

sayılmıştır²⁵⁸. "Somut olay itirazın iptali davasına ilişkindir. Yerel mahkemece ispat yükünün tersine çevrilmesi suretiyle, ispat yükü kendisine ait olmayan davacı tarafa yemin teklif etme hakkının hatırlatılması ve bu hatırlatma üzerine, yemin teklifine ilişkin ara kararından dönülmesini de talep eden davacı tarafın, mecbur kaldığı için yemin teklifinde bulunmasından sonra, davalının eda ettiği yemin, usul hukuku anlamında icapsız yemin niteliğindedir. Böylesi bir yemin delil değeri taşımayacağı için itibar edilemez ve hükme esas alınamaz²⁵⁹. İspat yükü kendisinde bulunan davalının dayandığı tek delil, ilk kararı temyiz dilekçesinde dile getirilmiş bulunan <hakimin resen yemin> olanağını kullanmasıdır. Ne var ki, ispat yükü üzerinde bulunan davalının yemin teklif etme hakkı bulunmadığından, hakimin olmayan bir

---

²⁵⁸Y.HGK. 06.11.2002 T., 2002/13-869 E., 2002/884 K. "Belirli bir paranın bir tarafça diğerine verilmesi, çeşitli hukuki nedenlere bağlı olabilir. Verilen bu para, ödünç olarak veya mevcut bir borcun ödenmesi (söndürülmesi) yahut somut olayda davalı tarafça savunulduğu gibi sipariş edilen bir mal bedeline karşılık avans şeklinde, ya da hukuken geçerli başkaca herhangi bir nedenle verilmiş olabilir. Eğer paranın verildiğine ilişkin belgede, verilmiş nedeniyle ilgili olarak herhangi bir açıklık bulunmuyor ve parayı verenin ileri sürdüğü hukuksal neden parayı alanca reddediliyor ise, belgeye konu paranın kendisince ileri sürülen nedenle verilmiş olduğunu kanıtama yükümü, parayı verene aittir. Davacının davalıya 5.000 Dolar verdiğine ilişkin, içeriği ve imzası davalıca itiraza uğramayan, davalıya ait kartvizit arkasındaki beyan, paranın verilmiş nedeni hakkında herhangi bir açıklama içermediğinden, paranın kendisince ileri sürülen nedenle (ödünç olarak) davalıya verildiğini kanıtama yükümü, davacıya aittir. Başka bir ifadeyle, kural olarak paranın davalıya ödünç olarak verildiğini ileri süren davacı, bu iddiasını yasal delillerle kanıtlamakla yükümlüdür. Mahkemece bu hususlar dikkate alınmadan hüküm kurulması isabetsizdir." Y.HGK. 30.10.1991 T., 1991/11-384 E., 1991/543 K. "Davacı senet borçlusunun ikame ettiği delillerle iddiasını kanıtlayamamasından ve davalı tarafa yemin dahi teklif etmeyeceğini açıkladıktan sonra, davada kendisine hiç bir ispat külfeti düşmeyen davalının, davacıdan alacaklı olduğunu tekrarlayarak bu konuda davacı tarafa gerekmediği halde yemin teklif etmesi halinde, mahkemenin ispat yükümlülüğünün kendisinde olmadığını ve bu yükümlülüğü devralıp almayacağını açıkça sorarak kabul ettiği takdirde bunu zapta geçirttikten sonra yemini eda ettirmesi gerekirdi. Bu hususlarda uyulmadan davalının soyut yemin teklifi ve davacının bunu eda etmiş olması hukuken bir sonuç doğurmayacağından ve mahkemece ispat yükümlülüğünü tayin ve tespit bakımından bu tür bir hatırlatma ve uyarıda bulunulması hakimin tarafsızlığını engelleyen bir durum da oluşturmaması nedeniyle, Hukuk Genel Kurulu'nca da benimsenen Özel Dairenin bozma kararına uyulmak gerekir.", Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 04.01.2014. Y.HGK., 03.02.2010 T., 2010/13-50 E., 2010/47 K. " Olayda, uyumsuzluk konusu dört adet makbuzdaki ödemenin kendisine transfer ücretine karşılık yapıldığı iddiasını yazılı delille kanıtlayamayan davalının, cevap dilekçesinde <her türlü yasal delile> dayandığı ve bu ifadenin yemin delilini de içerdiği göz önünde tutularak; davalı yana, davacıya yemin teklif etme hakkı olduğunun hatırlatılması ve sonucuna göre karar verilmesi gerektiği her türlü duraksamadan uzaktır. Mahkemece, Hukuk Genel Kurulu'nca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulması gerekirken ispat yükü ters çevrilerek davanın reddine dair verilen önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır. Bu nedenle direnme kararı bozulmalıdır." Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.

²⁵⁹Y.HGK 10.06.2009 T., 2009/19-206 E., 2009/246 K. Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları, e.t. 04.01.2014.

hakkin varlığını hatırlatması da düşünülemez. Bu durumda davacının yıllık izin ücreti alacağına da hükmedilmesi isabetlidir²⁶⁰."

Taraflardan birisi karşı tarafa yemin teklif ettiğinde tarafın verdiği beyan kesin delil niteliğindedir. Y.HGK.'nın kararında da belirtildiği üzere hasmın beyanı yemin teklif eden taraf aleyhine olsa dahi yemin teklif eden taraf iddiasını ispatlayamamış ve beyan aleyhine delil teşkil etmiş kabul edilir. *"Tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarına, dosyadaki tutanak ve kanıtlara, mahkeme kararında açıklanan gerektirici nedenlere ve özellikle davacının teklifi ile davalının; <karşı tarafın iddiaları doğru değildir. Davaya konu yerde murisin katkısı yoktur. Bu yeri ben kendi birikimlerim ve ziynetlerimle aldım> biçiminde yemin etmesine, bunun davacı aleyhine kesin delil oluşturmasına ve davacının ispatlayamamış sayılmasının gerekmesine, buna göre delillerin değerlendirilmesinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre, usul ve yasaya uygun bulunan direnme kararının onanması gerekir²⁶¹."*

b. Yemin Delilinde HMK ile Yapılan Değişiklikler

Yeminin zamanı ve şekli 6100 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 233. ve 258. maddeleri ile yeniden düzenlenerek bu hususta bir takım değişiklikler yapılmıştır. Yeminin zamanı açısından 1086 Sayılı eski Hukuk Muhakemeleri Kanununda tanığın dinlemesinden sonra tanığa yemin ettirileceği öngörülmüş iken HMK ile yapılan yeni düzenlemede beyanda bulunmadan önce yemin ettirmenin, amaca daha uygun olacağı düşüncesiyle bu yönde düzenleme yapılmıştır²⁶². Ayrıca getirilen yeni düzenleme ile (m. 258) hâkim yemin teklif ederken *"Tanık sıfatıyla sorulacak sorulara vereceğiniz cevapların gerçeğe aykırı olmayacağına ve bilginizden hiçbir şey saklamayacağınıza namusunuz, şerefiniz ve kutsal saydığınız bütün inanç ve değerler üzerine yemin ediyor musunuz?"* diye sorar. Tanık da cevaben, *"Sorulacak sorulara, hiçbir şey saklamadan doğru cevap*

²⁶⁰Y.HGK 28.11.2007 T., 2007/9-868 E., 2007/857 K. Sinerji Mevzuat Ve İctihat Programları, e.t. 04.01.2014.

²⁶¹Y.HGK 07.12.2005 T., 2005/1-670 E., 2005/704 K. Sinerji Mevzuat Ve İctihat Programları, e.t. 04.01.2014.

²⁶²6100 sayılı HMK m. 258 gerekçesi.

vereceğime namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ediyorum.” demekle yemin eda edilmiş sayılır.

Yemin vicdani nitelikte bir delildir. Bu nedenle kanuna kişilerin vicdan ve inanç değerleri esas alınarak evrensel bir yemin teklifi metni konulmuştur. Böylece yemin teklif edilirken tanığa hangi din ve inanca mensup olursa olsun kutsal saydığı değerler kastedilerek yemin etmenin maksadı hatırlatılmak amaçlanmıştır. Zira yemin kavramına her kesim tarafından yüklenen anlama uygun müşterek bir anlam yüklemek ve o çerçevede düzenleme yapmak ilmi faaliyetlerin bir gereğidir²⁶³.

Yeminin konusu, davanın çözümü bakımından önem taşıyan, çekişmeli olan ve kişinin kendisinden kaynaklanan vakialardır. Bir kimsenin bir hususu bilmesi onun kendisinden kaynaklanan vakia sayılır (HMK m. 225).

Yemin kural olarak mahkeme huzurunda eda olunur (HMK m. 233). Sağır ve dilsizler ile hasta veya özürhümlerinin yemini ile yemin edecek kimsenin mahkemenin yargı çevresi dışında olması durumunda nasıl yemin edeceği HMK' nın 234., 235. ve 236. maddelerinde ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.

Yemin ancak bunu eden taraf ve teklif eden taraf ile bunların mirasçılarının leh ve aleyhlerinde kesin delil teşkil eder.

²⁶³6100 sayılı HMK m. 233 gerekçesi: "*Türk Dil Kurumu sözlüğünde "yemin" kavramı; "ant, Tanrı'yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulamak" şeklinde tarif edilmiştir. Başka bir ifade ile yemin, beyan edilen vakıanın (konunun) söylenen şekilde gerçekleştiğine, kutsal şeyleri tanık göstermektir. Yemin teklif eden, iddiasını ispatta aciz kalınca, karşısındakinin iç dinamiklerini kullanma yolunu seçer. Şu hâlde yemini ifade eden sözler, o dinamikleri son kertesine kadar harekete geçirecek nitelikte olmalıdır. O bakımdan iki tarafın da inançları yemin konusunda önem taşır ve her kişi için değişir. Yemin teklif olunan, inandığı kutsal şeyleri şahit gösterdiğine göre; yemin, yemin edenin inançlarına uygun olarak yerine getirilmeli ve yemin teklif eden de onun bu etki altında doğruyu söyleyeceği inancına ulaşmalıdır. Kavrama, her kesim tarafından yüklenen anlama uygun müşterek bir anlam yüklemek ve o çerçevede düzenleme yapmak, ilmi faaliyetlerin bir gereğidir. Onun içindir ki yemin fıkrasının, her kesim tarafından doğru bir şekilde ve kendi inancına uygun algılanmasını temin babında, gereken açıklık ve elastikiyeti taşımasına gayret edilmiştir. Bu kurumun sosyal gerçeklere uygun olduğu, hem davacıyı, hem de davalıyı vicdanen tatmin eden bir yönünün bulunduğu da söylenebilir. Yeminin biçimi, bütün inanç ve değerler yelpazesini kapsar biçimde "kutsal saydığınız bütün inanç ve değerleriniz" sözleri eklenerek açık bir anlatım biçimi yeğlenmiştir."*

HMK m. 227/2' de düzenlendiği üzere *yemin teklif olunan kimse, yemini edaya hazır olduğunu bildirdikten sonra, diğer taraf teklifinden vazgeçerek başka bir delile dayanamaz ve yeni bir delil de gösteremez*²⁶⁴.

Yemin etmemenin neticesi HMK m. 229' da düzenlenmiştir. *"Yemin için davet edilen kimse, tayin edilen gün ve saatte mahkemede geçerli bir özrü olmaksızın bizzat hazır bulunmaz yahut hazır bulunup da yemini iade etmez ya da yemini eda etmekten kaçınırsa yemin konusu vakıaları ikrar etmiş sayılır. Kendisine yemin iade olunan kimse, yemin etmekten kaçınırsa yemin konusu vakıa ispat edilememiş sayılır."*

Yemin, iki taraftan birinin bizzat şahsına teklif olunur ve bizzat asil tarafça eda edilir²⁶⁵. Bu nedenle tarafların vekilleri yemin eda edemezler (HMK m. 232). Tarafların vekilleri ancak HMK m. 74' te düzenlenen özel vekâletnamede açıkça yetki verilmesi halinde yemin teklif edebilir, yemini kabul veya iade edebilir. Ancak her halükârda yemini yerine getirecek olan vekili değil, müvekkilin kendisidir.

Yemin teklif edilemeyecek konular HMK m. 226' da düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre aşağıdaki hususlar yemine konu olamaz:

- Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği vakıalar,
- Bir işlemin geçerliliği için, kanunen iki tarafın irade açıklamalarının yeterli görülmediği haller,
- Yemin edecek kimsenin namus ve onurunu etkileyecek veya onu ceza soruşturması ya da kovuşturması ile karşı karşıya bırakacak vakıalar.

²⁶⁴Üstündağ, s.689; Yılmaz, s.1120; Umar, s. 704; Özyaykut/Beleş, s. 906; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s.347; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 503; Sungurtekin/Özkan, s. 285; Karşlı, s. 612; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 416.

²⁶⁵Üstündağ, s. 685; Yılmaz, s. 1127; Umar, s. 711-712; Karşlı, s. 613; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 417-418; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 501-502; Sungurtekin/Özkan, s. 285.

Yemin teklif edecek olan taraf, ispat yükü altında olmalıdır. Dolayısıyla davacı iddialarını ispat edecek vakıalara ilişkin olarak; davalı ise savunma ve defilerini ispat yükü altında olduğu için bunlara ilişkin olarak yemin teklif edebilir.

İspat yükü kendisinde olmayan taraf yemin deliline dayandığında hukuki netice ne olacaktır? Bu hususta Yargıtay'ın kararları çok nettir. Çalışmamızın "Yeminin Tanımı ve Konusu" başlığı altında incelediğimiz üzere bu konudaki Y.HGK. kararlarının tamamında, ispat yükü üzerinde olmayan tarafa yemin teklif edilmesi ve bu beyanın delil olarak esasa etkili olması bozma sebebi sayılmıştır. *Üstündağ* ise eserinde Yargıtay'ın ilgili kararlarına yer vermekle birlikte bu konuda farklı görüştedir²⁶⁶. HMK m. 191' de düzenlenen karşı ispat kaidesine göre ispat yükü kendisinde olmayan taraf karşı tarafın iddialarını çürütmek için delil sunabilir. Bu durumda taraf, ispat yükünü üzerine almış olmaz. Doktrindeki genel görüşe göre²⁶⁷ kendisine davada ispat yükümlülüğü düşmeyen tarafın karşı tarafa yemin teklif edebilmesi ancak ispat yükümlülüğünü açık bir beyanla üzerine aldığını bildirmesiyle mümkündür. Böylece taraflar arasında bir ispat yükü sözleşmesi yapılmış olmasının sonucu ortaya çıkacaktır. Yine aynı görüşe göre bu koşul yerine getirilmeden teklif edilen yemin yerine getirilmiş olsa dahi bir sonuç doğurmayacaktır.

"...Davacı tarafa gerekmediği halde yemin teklif etmesi halinde mahkemenin ispat yükümlülüğünün kendisine olmadığını ve bu yükümlülüğü devralıp almayacağını açıkça sorarak kabul ettiği takdirde bunu zapta geçirttikten sonra yemini eda ettirmesi gerekirdi. Bu hususlara uyulmadan davalının soyut yemin telifi ve davacının bunu eda etmiş olması hukuken bir sonuç doğurmayacağından..."²⁶⁸

Üstündağ ise yemin delilinin kanunda düzenlenen bu karşı ispat kaidesinin dışında kaldığını, çünkü yemin teklif eden tarafın bütün delillerini bir kenara

²⁶⁶ *Üstündağ*, s. 686.

²⁶⁷ *Üstündağ*, s. 685,688; *Yılmaz*, s. 1009; *Umar*, s. 702; *Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım*, s. 345; *Pekcanitez/Atalay/Özekes*, s. 503; *Özaykut/Beleş*, s. 906-907; Y.HGK. 22.01.1964 T., 1963/2 E., 1964/66 K., Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları e.t: 05.01.2014.

²⁶⁸ Y.HGK. 11-384/543 K.T. 30.10.1991, e.t. 10.01.2014, Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları.

bırakarak davanın sonucunu hasmının yemin etmesine bağladığını ifade etmektedir. Bu nedenle yemin teklif eden taraf yeminin neticelerine katlanmak zorundadır²⁶⁹.

Hakim, taraflara yemin teklif edebilme haklarının varlığını hatırlatabilir mi? Bu hususa ilişkin olarak Y.HGK.'nın bazı kararlarında hakimin taraflara yemin deliline başvurabilme haklarını hatırlatmaması bozma sebebi sayılmıştır. Örnek olarak Y.HGK.'nin kararlarından bazılarında şu şekildedir:

*"Tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarına, dosyadaki tutanak ve kanıtlara, bozma kararında açıklanan gerektirici nedenlere ve özellikle, davacının iddiasını adi senet niteliğinde belge ile ispat etmesine, bu durumda aksini ispat yükümlülüğünün davalıya geçmesine, davalının 20.04.2005 tarihli oturumda davacıya yemin teklifinde bulunduğu, mahkemece de bu yeminin eda ettirilmemiş olmasına göre; davalı tarafa savunmasını ispat yönünden yemin teklifinde bulunma hakkı hatırlatılarak, yaptırılacak yemin sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, mahkemece eksik inceleme ile davanın kabulü yönünde hüküm kurulması doğru bulunmamıştır."*²⁷⁰

*"Olayda, mahkemece, davalı yana, kira bedellerinin senede bağlandığı hususunda, davacıya yemin teklif etme hakkı olduğunun hatırlatılması ve sonucu çerçevesinde bir karar verilmesi gerekirken, yanlış gerekçeyle davanın reddine dair verilen önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır. Direnme kararı değişik gerekçeyle bozulmalıdır."*²⁷¹

Y.HGK.'nin bazı kararlarında, tarafların dilekçelerinde ve sair deliller yahut her türlü yasal delil ifadelerin kullanmalarının yemin delilini de kapsadığı, dolayısıyla yemin teklif etme hakkının taraflara hatırlatılmamasının bozma sebebi olduğuna hükmetmiştir²⁷².

²⁶⁹ Üstündağ, s. 689,692.

²⁷⁰ 27.09.2006 T. 2006/3-598 E. 2006/594 K. 10.01.2014, Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları.

²⁷¹ Y.HGK. 28.04.2010 T. 2010/6-153 E. 2010/232 K. e.t. 10.01.2014, Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programları.

²⁷² Y.HGK. 04.05.2011 T., 2011/19-192 E., 2011/286 K. "Davacının dava dilekçesinde ve delilleri arasında yemin delili de bulunduğu halde, davacı tarafa yemin teklif hakkının hatırlatılmaması bozmayı gerektirmiştir.", Y.HGK. 12.03.2008 T., 2008/19-238 E., 2008/245 K. "Davacının dava dilekçesinde **her türlü delil** diyerek, delil listesinde ise açıkça yemin demek suretiyle yemin deliline

"Somut olayda; yanlar arasında yazılı bir sözleşme bulunmamaktadır. Davalı yargılama sırasında akdi ilişkiyi inkar etmiş, davacı ile aralarında herhangi bir sözleşme bulunmadığını savunmuştur. Davada talep edilen miktara göre akdi ilişkinin varlığının davacı tarafından yazılı belge ile ispatlanması gereklidir. Davacı dava dilekçesinde <sair her türlü hukuki delil> demek suretiyle yemin deliline de dayanmış sayılacağından, akdi ilişkinin ispatı açısından davacıya davalı tarafa yemin teklif etme hakkı olduğu hatırlatılmalı ve sonucuna uygun bir karar verilmelidir²⁷³."

HMK ile tamamlayıcı yemin (re'sen teklif olunan yemin)²⁷⁴ kurumunun usul hukukundan tamamen kaldırılmış olması ile birlikte takdiri delillerle ispatın mümkün olduğu hallerde hâkimin kanaatini yemin ile değil diğer delillerle tamamlaması kabul edilmiştir. ETK' da bütün deliller ortaya konulduktan sonra defter sahibinin defterlerindeki kayıtların doğru olduğuna ve karşı tarafta yerine getirilmesi gerekli bir hakkının bulunduğu dair yemin etmesi gerekliliği düzenlenmiştir²⁷⁵ (ETK m.

---

de dayandığı gözetilerek davacıya yemin teklif etme hakkı hatırlatılıp, sonucuna göre bir hüküm kurulması gerekir.", Y.HGK. 12.10.2011 T., 2011/19-473 E., 2011/607 K. "Davacı borçlu, davaya konu bononun makine satışı nedeniyle düzenlenip, karşılıksız kaldığı iddiasını yazılı bir delille kanıtlayamadığı gibi, senet bedelini ödemediğini de ileri sürmüş ve kanıtlamış değildir. Temel ilişkiye yönelik İddiasını diğer delillerle kanıtlayamayan davacı, dava dilekçesinde <vs.delil> ibaresine yer vermek suretiyle yemin deliline de dayandığına göre, mahkemece yemin hakkı hatırlatılarak, sonucuna göre bir karar vermek gerekir.", Y.HGK. 04.07.2012 T., 2012/6-248 E., 2012/439 K. "Dava kira alacağının tahsili amacı ile başlatılan icra takibine itirazın iptali ve tahliye istemine ilişkindir. Kural olarak kira ilişkisinin varlığını ve koşullarını davacının; ödeme savunmasının ise davalı kiracı tarafından kanıtlanması gerekir. Kira sözleşmesinin miktarına göre davacının iddialarını yazılı delil ile kanıtlanması gerekir. Ne var ki davacı iddiasını yazılı delil ile kanıtlayamamıştır. Davacı dava dilekçesinde *sair yasal delillere* dayandığına göre bunun içinde yemin delilinin de bulunduğu kabulüyle davacının kira miktarı, ödeme koşulları ve kiracılığı red eden davalı yönünden kira ilişkisinin kanıtlanması için davalılara yemin teklif etme hakkı hatırlatılarak sonucuna göre karar verilmesi gerekir." Sinerji mevzuat ve içtihat programları, e.t. 11.02.2013.; **Yılmaz**, s. 1117; **Umar**, s. 702.

²⁷³ Y.HGK. 04.05.2011T. 2011/15-203 E., 2011/287 K.

²⁷⁴ Tamamlayıcı yemin, defterlerin sahibi lehine delil olması konusunda mahkemenin karar vermesi için ticari defterlerin kapsamı hakkındaki kanaatini sağlamlaştırmak ve güçlendirmek üzere defter sahibine verdiği yemin anlamına gelir. (**Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 271; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 183-184; **İmregün**, s. 100; **Olgaç/Çenberci**, s. 118-119; **Domaniç/Ulusoy**, s. 136-137; **Aslan/Ergün**, s. 71-72; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku s. 260).

²⁷⁵ ETK m. 83; Ali Cem **Budak**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, İsviçre Medeni Usul Kanunu ve Alman Medeni Usul Kanunu ile Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, On İki Levha Yay., İstanbul 2011, s. 256; **Ansay**, s. 33; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s. 183-184; **Öktem**, s. 120; **Arkan**, s. 352; **Aslan/Ergün**, s. 71; **Karahan**, Ticari İşletme Hukuku s. 262; **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 270-271; **Ülgen**, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 518; **İmregün**, s. 100; **Bahtiyar**, s. 127; **Domaniç/Ulusoy**, s. 340-341; **Üstündağ**, s. 692; **Ansay**, s. 33.

83/I). Bu husus mahkemenin takdirine bırakılmamış, mahkeme için bir zorunluluk olarak düzenlenmişti²⁷⁶.

Tamamlayıcı yemin ticari defterlerin kapsamı lehine mahkemece hükme esas görüldüğü takdirde defter sahibine, taraflardan biri hasmın ticari defterlerinin kapsamını kabul edeceğini mahkeme önünde bildirmiş iken hasım taraf delillerini ibrazdan kaçınırsa defterlerin ibrazını istemiş olan tarafa verilirdi²⁷⁷. Birinci durumda defter sahibine verilen yemin, kaydın doğruluğuna ve anlaşmazlık konusu olan hakkın hala var olduğuna; ikinci halde defterlerin ibrazını istemiş olan tarafın iddiasının doğruluğunun sıhhatinin tespiti için verilirdi. Böylece eski sistemde defter sahibi ortaya koyduğu delillerin ispat gücünü ettiği yemin ile arttırmakta idi. Tarafın yemin etmekten kaçınması halinde iddiasını defterlerle kanıtlayamamış kabul edilirdi²⁷⁸.

HMK ile yemin deliline ilişkin getirilen en önemli düzenleme tamamlayıcı yemin (re'sen teklif olunan yemin) kurumunun usul hukukundan tamamen kaldırılmış olmasıdır. Böylelikle yeminin mahkemece değil taraflarca teklif edilmesi kabul edilmiştir. TTK 'nın mantığı, ticari defterler yerine defterlerin dayanağının delil olarak kabul edilmesi anlayışına dayanmaktadır²⁷⁹. Bunun bir uzantısı olarak

---

²⁷⁶Y.19.H.D. 08.07.2004 T. 2003/9494 E., 2004/8148 K. "*Ticari defterler her ne kadar usulüne uygun tutulmuş olsa bile tamamlayıcı yemin verilmesi gereklidir.*", Y.19.H.D. 14.11.2005 T., 2005/1629 E., 2005/11120 K. "*Davalının davacıdan aldığı malların bedellerini ödememesi nedeniyle mal bedelinin dava tarihinden itibaren işleyecek reeskont faiziyle birlikte davalıdan tahsiline karar verilmesi talebi söz konusudur.Kanuna uygun bir surette tutulan ve birbirini teyit eden ticari defterlerin içeriği, sahibi lehine delil sayılır. Ayrıca, taraflardan birinin defterleri kanuna uygun olup da diğerininki olmaz ise defterleri muntazam olan tacirin birbirini teyit eden defterlerindeki kayıtlar diğeri aleyhinde delil olacaktır. Davacı tarafın ticari defterlerinin kanuna uygun tutulduğu ve birbirini teyit ettiği, davalı tarafa ait defterlerin ise kanuna uygun tutulmadığı anlaşıldığı için davacıya tamamlayıcı yemin verilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekir.*", Y.19.H.D. 27.09.2001 T., 2001/2060 E., 2001/5978 K. "*Davacının defterleri münderacatına göre, davacı lehine hüküm kurmak için, defterlerdeki kaydın doğru olduğuna ve davacının davalıdan yerine getirilmesi gereken hakkı bulunduğu dair defter sahibine tamamlayıcı yemin verilmesi gerekir. Takipten önce temerrüde düşürülmeyen davalı aleyhine işlemiş faize hükmedilmesi doğru değildir.*" Sinerji Mevzuat Ve İçtihat Programları e.t: 05.01.2014.

²⁷⁷Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, N., s. 518-519; Ayhan/Çağlar/Özdamar, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 271; Üstündağ, s. 685.

²⁷⁸Ayhan/Çağlar/Özdamar, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, s. 271; Özdemir/Kınacıoğlu, s. 183-184; İmregün, s. 100; Olguç/Çenberci, s. 118-119; Domaniç/Ulusoy, s. 136-137; Aslan/Ergün, s. 71-72; Karahan, Ticari İşletme Hukuku s. 260.

²⁷⁹Kendigelen, uyuşmazlıkta ticari defterlerin kendisi yerine dayanağının delil olarak esas alınmasını isabetli bir tercih olduğunu belirtiyor. (Kendigelen, Yenilikler ve İlk Tespitler, s. 79.)

HMK m. 222'de ticari defterlerle ispat açısından artık ETK m. 83' te sözü edilen tamamlayıcı yemine yer verilmemiş, bu ispat usulünde ticari defterlerin diğer koşulları da bünyesinde barındırması halinde yeminsiz olarak lehe delil teşkil edebilmesine olanak tanınmıştır.

Yeni HMK sisteminde tarafa yemin teklifi yapılması ancak HMK m. 220/2-3 hükmü uyarınca tarafın haklı sebep olmaksızın defterlerini ibraz etmemesi durumunda mümkündür. Dolayısıyla tarafın delil olarak dayandığı ve bu nedenle ibrazı istenen belgenin talepte bulunanın iddiasının ispatı için zorunlu olduğuna ve bu talebin kanuna uygun olduğuna karar veren mahkeme, ibrazı istenen belgenin elinde bulunduğunu inkar eden tarafa, "böyle bir belgenin elinde bulunmadığına, özenle aradığı halde bulamadığına ve nerede olduğunu da bilmediğine ilişkin" yemin teklif eder²⁸⁰.

2. Ticari Defterlerin Yeminle İspat Usulünde Getirilen Yeni Düzenleme

TTK ' da ticari defterlerin ispat gücüne ilişkin olarak herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bunun yerine ticari defterlerle ispat kuralına ilişkin düzenleme Hukuk Muhakemeleri Kanununda yer bulmuş ve bu konuda bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Yeni sistemdeki temel değişiklik tamamlayıcı yeminin kaldırılması ve elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin ispat gücüne ilişkin olarak getirilen düzenlemedir²⁸¹. Çalışmamızda ayrıntısı ile açıkladığımız üzere HMK 222. maddesinin özellikle son fıkrasında ticari defter ve belgelerin ibraz edilmemesinin sonucu olarak karşı tarafın iddialarının ispat edilmiş sayılacağı, bu nedenle ticari defterlerin ticari davalarda yasalarda belirtilen şartları taşıması durumunda kesin delil teşkil edeceğini ortadadır²⁸².

---

²⁸⁰Özaykut/Beleç, s. 890-891; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 491; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 393; Karşlı, s. 591; Umar, s. 686-687; Yılmaz, s. 1107-1108; Erdönmez, s. 248,251.

²⁸¹Ticari defterlerin yeni HMK sistemindeki delil niteliği ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. yukarıda başlık § IX,A,4; Budak, Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, s. 256; Poroy/Yasaman, s. 228.

²⁸²Tuztaş, s. 6.

3. Elektronik Ortamda Tutulan Ticari Defter Tanımı ve İspat Gücü

HMK m. 199 hükmüne göre "*Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları bu kanuna göre belgedir.*" Eski Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yer almayan bu düzenleme, çağımızın getirdiği teknolojik gelişmeler çerçevesinde zaruri olarak getirilmiştir.

Tanımda belge sayılacak bilgi taşıyıcılarının bir kısmı örnek olarak sayılmış olmakla beraber, tüm belgeler bu sayılanlardan ibaret değildir. Ancak, sayılan bilgi taşıyıcıları farklı niteliklere sahip olanlardan en tipikleridir. Örneğin, sadece yazılı ve basılı metinler değil, çizim, kroki gibi yazı dışındaki resim, plân vesaire belge olarak sayılmış, görüntüyü anlık ya da hareketli taşıma niteliğine sahip fotoğraf veya film de ayrıca belirtilmiştir. Görüntü ya da ses kayıtları bilgi taşımaya elverişli olduğu gibi, elektronik ortamdaki veriler de bilgi taşıyabilmektedir. Görüldüğü üzere, farklı bilgi taşıyıcıları belirtmek suretiyle bu konudaki gelişmelere imkân tanıyacak bir tanımlama yapılmıştır²⁸³.

VUK' a 2001 yılında eklenen ve 2008 yılında değişikliğe uğrayan mükerrer 242. maddesinde ve Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından çıkarılan Elektronik Defter Genel Tebliğinin²⁸⁴ 2. maddesinde elektronik ortamda tutulan defterler, şekil hükümlerinden bağımsız olarak Vergi Usul Kanununa ve/veya Türk Ticaret Kanununa göre tutulması zorunlu olan defterlerde yer alması gereken bilgileri kapsayan elektronik kayıtlar bütünü olarak tanımlanmıştır²⁸⁵. E-Defter uygulamasıyla ilgili özel olarak oluşturulan www.e-defter.gov.tr internet sitesinde format ve standartları duyurulan defterler, E-Defter olarak tutulabilir. Bugün itibariyle söz konusu sayfada sadece yevmiye defteri ve büyük defterin format ve standardı duyurulmuştur²⁸⁶. e- Fatura ise 397 Sıra No' lu VUK Genel Tebliğinde²⁸⁷

²⁸³ HMK m. 199 gerekçesi.

²⁸⁴ R.G. 13.12.2011 Sayı: 28141.

²⁸⁵ Mustafa **Göksu**, Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil (1086 Sayılı HUMK ve 6100 Sayılı HMK Çerçevesinde), 1. Baskı, Adalet Yay., Ankara 2011, s. 43.

²⁸⁶ TÜRMOB Sirküler Raporu R.G. 11.07.2013 Sayı: 151-2 Başlık V.

yer alan şartlara uygun olan ve elektronik belge biçiminde oluşturulmuş faturayı ifade etmektedir²⁸⁸. Tebliğe göre e- Fatura yeni bir belge türü olmayıp, kağıt fatura ile aynı hukuki niteliklere sahiptir²⁸⁹.

VUK'un²⁹⁰ 5766 Sayılı Kanununun²⁹¹ 17. maddesi ile değişen mükerrer 242. maddesinin 2 no' lu fıkrası ile Maliye Bakanlığı; elektronik defter, kayıt ve belgelerin oluşturulması, kaydedilmesi, iletilmesi, muhafazası ve ibrazı ile defter ve belgelerin elektronik ortamda tutulması ve düzenlenmesi uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye, elektronik ortamda tutulmasına ve düzenlenmesine izin verilen defter ve belgelerde yer alması gereken bilgileri internet de dahil olmak üzere her türlü elektronik bilgi iletişim araç ve ortamında Maliye Bakanlığına veya Maliye Bakanlığının gözetim ve denetimine tabi olup, kuruluşu, faaliyetleri, çalışma ve denetim esasları Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecek olan özel hukuk tüzel kişiliğini haiz bir şirkete aktarma zorunluluğu getirmeye, bilgi aktarımında uyulacak format ve standartlar ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları tespit etmeye, bu Kanun kapsamına giren işlemlerde elektronik imza kullanım usul ve esaslarını düzenlemeye ve denetlemeye yetkili kılınmıştır.

E-Fatura ve E-Defter uygulamasına geçmek zorunda olan ve olmayan tacirler TÜRMOB Sirküler Rapor mevzuatında belirtilmiştir²⁹².

E-Faturanın veri bütünlüğünün sağlanması ile kaynağının inkar edilemezliği Mali Mühürle garanti altına alınmaktadır. Mührün doğruluk ve geçerlilik kontrolünün ancak elektronik ortamda yapılabilmesi nedeniyle E-Faturanın kağıda basılarak saklanması söz konusu değildir. Bu nedenle mükellefler, düzenledikleri ve aldıkları E-Faturaları, üzerindeki mali mührü de içerecek şekilde kanuni süreler dahilinde kendi bünyelerindeki elektronik, manyetik veya optik ortamlarda muhafaza ve istendiğinde elektronik, manyetik veya optik araçlar vasıtasıyla ibraz edeceklerdir.

---

²⁸⁷ R.G. 05.03.2010 Sayı: 27512.

²⁸⁸ TÜRMOB Sirküler Raporu R.G. 11.07.2013 Sayı: 151-2 Başlık I.

²⁸⁹ 397 Sıra No' lu VUK Genel Tebliği m. 3.

²⁹⁰ R.G. 10.01.1961 Sayı: 10703.

²⁹¹ R.G. 06.06.2008 Sayı: 26898.

²⁹² TÜRMOB Sirküler Raporu R.G. 11.07.2013 Sayı: 151-2 Başlık VI-IX.

Muhafaza ve ibraz yükümlülüğü, arşivlenen faturaların doğruluğuna, bütünlüğüne ve değişmezliğine ilişkin olan her türlü elektronik kayıt ve veri, veritabanı dosyası, saklama ortamı ile doğrulama ve görüntüleme araçlarının tümünü kapsamakta olup, E-Faturalara istendiğinde kolaylıkla erişebilmeyi, anlaşılabilir ve eksiksiz bir biçimde görüntüleyebilmeyi ve faturaların okunabilir kağıt baskılarını üretebilmeyi sağlayacak biçimde yerine getirilmelidir. Mükelleflere ait E-Faturaların yine mükelleflere ait bilgi işlem sistemlerinde saklanması gerekmekte olup, üçüncü kişiler nezdinde ya da yurt dışında yapılan saklama işlemi Başkanlık açısından herhangi bir hüküm ifade etmemektedir. Arşivlemenin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ve Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarının geçerli olduğu yerlerde yapılması zorunluluğu, yurt dışında da ikincil bir arşivleme yapılmasına engel teşkil etmez²⁹³.

Aynı mal veya hizmet satışı işlemi hem kağıt faturanın hem de elektronik faturanın bir arada düzenlenmesi mümkün değildir. Müşterinin talep etmesi durumunda ise genel hükümler çerçevesinde sadece kağıt fatura verilmesi zorunludur²⁹⁴.

İzah edilen özellikleri nedeniyle elektronik belgeler bir belgenin senet olabilmesi için taşınması gereken bütün özellikleri bir arada bulunduramazlar. Misal olarak elektronik ortamda tutulmuş ve hazırlanmış bir belgenin çıktısı alınabilir. Fakat belgenin altında düzenleyenin ıslak imzası bulunmadığı için belge, yine senet olabilme özelliğini taşımayacaktır²⁹⁵. Elektronik belgelerin senetten farklı özellikler ihtiva etmesi ve HMK' da senet tanımının yapılmamış olması sebebiyle elektronik belgelerin senet olarak kabulü mümkün değildir. Fakat HMK m. 205/II fıkrasına göre "*Usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler, senet hükmündedir.*" Dolayısıyla güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar²⁹⁶.

---

²⁹³ 397 Sıra No' lu VUK Genel Tebliği başlık 6.

²⁹⁴ 397 Sıra No' lu VUK Genel Tebliği başlık 3.

²⁹⁵ Elektronik belgeleri senetten ayıran özelliklerin misalleri için bkz. **Göksu**, s. 118.

²⁹⁶ **Göksu**, s. 118.

HMK m. 202/2 hükmüne göre "*Delil başlangıcı, iddia konusu hukuki işlemin tamamen ispatına yeterli olmamakla birlikte, söz konusu hukuki işlemi muhtemel gösteren ve kendisine karşı ileri sürülen kimse veya temsilcisi tarafından verilmiş veya gönderilmiş belgedir.*" Madde metninde "gönderilmiş" ibaresinin yer alması teknik araçlarla gönderilen belgelerin de delil başlangıcı sayılabileceğine işaret etmektedir. HMK m. 199 hükmü çerçevesine giren her türlü araç delil başlangıcı olabilir. Bu nedenle elektronik ortamda tutulan belgeler pek tabii delil başlangıcı sayılabilecektir²⁹⁷.

Yasal mevzuatta açıkça yer aldığı üzere elektronik ortamda tutulan defterler belge sayılır. Belge ise HMK sisteminde ispat usulü bakımından kesin delil sayılamaz. Fakat delil başlangıcı sayılır. Netice olarak senetle ispat kuralının istisnası olarak elektronik ortamda tutulan defterler belge sayılacak ve taraflara tanık dinletilme imkanı tanınarak kesin delili bertaraf etme imkanı doğacaktır²⁹⁸.

---

²⁹⁷ Göksu, s. 149.

²⁹⁸ Bkz. yukarıda başlık § XI,A,4.

SONUÇ

Tacirlerin ticari işletmeleri ile ilgili borç ve alacaklarını gösteren bilançolarını, geçmişteki faaliyetlerini, vergi yükümlülüklerini ve faaliyetlerinin belirli dönemler içindeki neticelerini saptayabilmeleri, ancak ticari defter kayıtlarını eksiksiz ve düzenli olarak tutmalarıyla mümkündür. Ticari işlemin hesapları ile kanunda gösterilen diğer işlemlerin kanunların ve muhasebe kurallarının belirlediği usul ve esaslara göre kaydedildiği defterler ticari defterler olarak adlandırılır.

Bugünkü anlamda ticari defter kayıtları tarihte ilk kez XIV. Lois' in 1673 tarihli "Ordonnance de Commerce" isimli kanun kuvvetinde emirnamesi ile düzenlenmiştir. Bu düzenleme öncelikle kendisini izleyen 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu' na geçmiş, oradan da bu kanunun bir tercümesi olan 1850 tarihi Kanunname-i Ticaret ile ülkemiz mevzuatına katılmıştır.

1926 tarihli Ticaret Kanunumuz' un kaynağı hakkında doktrinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre 1926 tarihli Ticaret Kanunumuz 1807 tarihli Kanunname-i Ticaret başta olmak üzere birçok yabancı hukukun etkisinde hazırlanmıştır. Diğer görüşe göre ise 1926 tarihli Ticaret Kanunumuz' un kaynağını tespit etmek mümkün olmamıştır. ETK bir kısım düzenlemelerini 1926 tarihli Ticaret Kanunu'ndan alırken ETK'nın bazı hükümlerine de VUK kaynaklık etmiştir. TTK 'nın ticari defterleri düzenleyen hükümlerinin kaynağı ise genel olarak Alman Ticaret Kanunu'dur.

TTK ve TBK 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ise 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. TTK ' da ticari defterlere ilişkin hususları düzenleyen hükümler revize edilmiş, özellikle ticari defterlerin delil olma fonksiyonunu düzenleyen hükümler TTK' ya alınmamıştır. Adalet Komisyonu bu hususta modern kanunlarda benzer hükümlerin yer almadığını, bu nedenle ticari defterlerin delil olma fonksiyonunu düzenleyen hükümlerin TTK' dan kaldırılması gerektiğini gerekçe olarak göstermiştir. Bu gerekçe doktrinde yoğun tartışmalara neden olurken ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin düzenlemeler

01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren HMK m. 222'de düzenlenmiştir. Bu defa gerekçe olarak senetle ispat mecburiyetinin bulunduğu hukuk sistemimizde ticari defterlerin ispat hukukundaki yerinin kanuni bir düzenleme altına alınmamasının sakıncalar doğuracağı gösterilmiştir. Bu hükümlerin modern hukuklarla bağdaşmadığı gerekçesiyle TTK' dan çıkartıldıktan sonra hukuk sistemimizde boşluğa yol açacağı gerekçesiyle HMK' ya konulmuş olması elbette Adalet Komisyonu gerekçelerinde tutarsızlık yaratmıştır. Nitekim ticari defterlerin delil niteliğine modern kanunlarda yer verilmemiş olduğu gerekçesiyle TTK'da yer verilmezken; Adalet Komisyonunca bu hükümlere HMK' da yer verilmiş ve gerekçe olarak da senetle ispat mecburiyetinin uygulanmaya devam edildiği Türk Hukukunda ticari defterlerin delil olmasına ilişkin hükümlerin yer almamasının sakıncalara yol açacağı, bu nedenle özellikle senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşattığı için geniş bir uygulama alanı bulan ticari defterler ile ispat kurallarının kanuni bir düzenleme alanı bulması gerektiği ve bu konuda oluşması muhtemel boşluğun sakıncalarının engellenmesi gerektiği gösterilmiştir.

Ticari defterlerin delil olma fonksiyonunun HMK' da düzenlenmiş olması isabetlidir. Zira usul hukukumuzda "senetle ispat" mecburiyeti bulunmakta olup bu mecburiyet oldukça katı şekilde uygulama alanı bulmaktadır. Fakat model alınan modern kanunlar incelendiğinde bu kanun sistemlerinde senede karşı tanıkla dahi ispat olanağının bulunduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle bizim hukuk sistemimizden farklı ispat usulleri benimsenmiş olan hukuk sistemleri göz önüne alınarak ticari defterlerle ispat imkanının ortadan kaldırılması uygulamada sakıncalara yol açacak bir yaklaşımdır.

Birer gün arayla kabul edilen ve zıt düzenlemeler barındıran TTK ve HMK' da ticari defterlerle ispat hükümleri açısından ortaya çıkan yürürlük sorunu bakımından tek bir çözüm söz konusudur. Buna göre, ister 01.10.2011'den önce, ister ara dönem olan 01.10.2011-01.07.2012 tarihleri arasında, isterse 01.07.2012'den sonra meydana gelen uyuşmazlıklarda 01.10.2011 tarihi itibarıyla ticari defterlerle ispat açısından HMK m. 222 uygulanmalıdır. Zira; HMK m. 222 hükmü TTK' ya göre özel kanun kabul edilmeli ve hukuk normları hiyerarşisine

göre yeni tarihli özel kanun eski tarihli genel kanuna göre öncelikli olacağı için ve bu hususta HMK m. 222 uygulanmalıdır. Bu hususta kanun koyucunun sonradan yürürlüğe giren özel kanunla mevzua yaklaşımını değiştirdiğini varsaymak gerekir.

TTK' da benimsenmiş olan karma sisteme göre tacirler kanunlarda ismen belirtilmiş zorunlu defterler yanında ticari işletmelerinin önem ve mahiyetinin gerektirdiği diğer defterleri (belirsiz zorunlu defterleri) de tutmak mecburiyetindedir. TTK' da düzenlenen zorunlu defterler yevmiye defteri, defter-i kebir ve envanter defteridir. Hangi defterlerin işletmenin mahiyetinden ötürü tutulması gerektiği kanunda ismen belirtilmediği için tacir bu defterleri tacirler kendileri belirleyecektir. Ayrıca TTK m. 64/4' te "Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defterlerdir." denilmek suretiyle yevmiye defteri, defter-i kebir ve envanter defteri dışında tutulan birtakım defterlerin de ticari defterler olduğu belirtilmiştir.

TTK m. 64 hükmü gereği ticari defterlerin açılış ve kapanış onayları yaptırılmalıdır. Ayrıca defterler açıklık ve doğruluk esasına uygun olarak ve Türkçe tutulmalıdır. TTK m. 64/3 hükmünün 6335 sayılı Kanunun 8. maddesiyle değiştirilen şekilde; ticari defterlerin elektronik ortamda tutulması hâlinde bu defterlerin açılışlarında ve yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanışında noter onayı aranmaz.

Ticari defterlerin hiç veya kanuna uygun tutulmaması kanunda hukuki ve cezai yaptırımlara bağlanmıştır. Bu yaptırımlar TTK m. 562'de düzenlenmiştir.

Bir tacirin saklamakla yükümlü olduğu defterler ve belgeler; yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet veya hırsızlık sebebiyle ve kanuni saklama süresi içinde zayi olursa tacir zıyayı öğrendiği tarihten itibaren on beş gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yer yetkili mahkemesinden kendisine bir belge verilmesini isteyebilir. ETK' dan farklı olarak TTK ile mahkemeden zayi belgesinin talep edilebileceği haller kapsamına hırsızlık da dahil edilmiştir. Hükümde "*gibi bir afet*" ifadesinden de anlaşılacağı üzere defter ve belgelerin ziyana sebep olan doğal

olaylar tahdidi olarak değil örnek verilerek sayılmıştır. Tacirin zayı belgesi alabilmesi için basiretli bir iş adamının öngörebileceği bütün tedbirleri almış olmasına rağmen defter ve belgelerin ziyayı engellenememiş olmalıdır.

Ticari defterlerin delil olarak kabulü için aranan şartlar HMK m. 222' de düzenlenmiştir. Ticari defterlerin sahibi lehine delil teşkil edebilmesi için:

- ✓ Uyuşmazlığın çıktığı işin yapıldığı tarihte her iki taraf da tacir sıfatına sahip olması,
- ✓ Uyuşmazlık konusunun iki tarafın ticari işletmesiyle ilgili olması,
- ✓ Sahibi lehine delil sayılacak defterlerin ticari defter olması,
- ✓ Ticari defterlerin kanuna ve usulüne uygun olarak tutulmuş ve onaylarının yaptırılmış olması,
- ✓ Bir tacirin tuttuğu bütün defterlerin birbirini teyit etmesi,
- ✓ Karşı tarafın ticari defterlerinin buna aykırı olmaması veya karşı tarafın defterlerdeki kayıtların aksini ispat edememiş olması gerekir.

ETK döneminde ticari defterlerin delil niteliği hakkında doktrinde çeşitli tartışmalar mevcuttu. Yeni düzenleme ile yine ticari defterlerin HMK m. 222 hükmü ile düzenleniş biçiminde kesin delil mi yoksa takdiri delil mi olduğu doktrinde tartışma konusu olmuştur. Kanaatimizce HMK m. 222/2 ve 3' teki şartların gerçekleşmesi halinde ticari defterler sahibi lehine kesin delil teşkil eder. Bunun yanı sıra ticari defterlerin sahibi lehine kesin delil teşkil edebilmesi için ticari defterlerin dayanağı olan belgelerin de mahkemeye ibraz edilmesi zorunludur. Ayrıca HMK m. 193/1 hükmünde taraflara delil sözleşmesi yapma imkanı tanınmıştır.

Ticari defterlerin sahibi aleyhine delil teşkil etmesi HMK m. 222'de özel bir şarta bağlanmamıştır. Bununla birlikte Yargıtay kararlarında da belirtildiği üzere *"açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları sahibi ve halefleri aleyhine delil olur, lehe delil olamaz."*

Ticari defterlerin delil niteliğine ilişkin temel değişiklik tamamlayıcı yeminin kaldırılması ve elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin ispat gücüne ilişkin olarak getirilen düzenlemedir.

Elektronik Defter Genel Tebliğinin 2. maddesinde elektronik ortamda tutulan defterler, şekil hükümlerinden bağımsız olarak Vergi Usul Kanununa ve/veya Türk Ticaret Kanununa göre tutulması zorunlu olan defterlerde yer alması gereken bilgileri kapsayan elektronik kayıtlar bütünü olarak tanımlanmıştır. Elektronik belgelerin senetten farklı özellikler ihtiva etmesi ve HMK' da senet tanımının yapılmamış olması sebebiyle elektronik belgelerin senet olarak kabulü mümkün değildir. Elektronik ortamda tutulan defterler HMK m. 199 hükmü kapsamında belge sayılır. Belge ise HMK sisteminde ispat usulü bakımından kesin delil sayılamaz. Fakat delil başlangıcı sayılır. Dolayısıyla senetle ispat kuralının istisnası olarak elektronik ortamda tutulan defterler belge sayılacak ve taraflara tanık dinletilme imkanı tanınarak kesin delili bertaraf etme imkanı doğacaktır. Fakat HMK m. 205/II fıkrasına göre "*Usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler, senet hükmündedir.*" Dolayısıyla güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar.

KAYNAKÇA

Altaş Soner, Yeni TTK' ya Göre Ticarî Defter Tutma Usul ve Esasları, Yaklaşım Dergisi, Temmuz 2012 / Sayı: 235.

Ansay Tuğrul, Bankacılık Yönünden Ticaret Hukuku Kuralları, 2. Baskı, Türkiye Bankalar Birliği Yay., Ankara 1978.

Arkan Sabih, Ticari İşletme Hukuku, 1. Baskı, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yay., Ankara 2009.

Aslan İ. Yılmaz / **Ergün** Mevci, Ticaret Hukuku, 5. Baskı, Ekin Yay., Bursa 2010.

Ayhan Rıza / **Özdamar** Mehmet / **Çağlar** Hayrettin /, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, 4. Baskı, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 2011.

Ayhan Rıza / **Çağlar** Hayrettin / **Özdamar** Mehmet, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, 1. Baskı, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 2009.

Bahtiyar Mehmet, Ticari İşletme Hukuku (Ders Notları Soru Örmekleri), 5. Baskı, Beta Yay., İstanbul 2006.

Başözen Ahmet, Medeni Usul Hukukunda İlk Görünüş İspatı, 1. Baskı, Adalet Yay., Ankara 2010.

Baştuğ İrfan, Ticari Defterlerin Delil Olma Gücü Üzerine Bir Kararının Tahlili, Prof. Dr. Yaşar Karayalçın' a Armağan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1988.

Bozer Ali /**Göle** Celal, Bankacılar İçin Ticaret Hukuku Bilgisi, 1. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yay., Ankara 2009.

Budak Ali Cem, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, İsviçre Medeni Usul Kanunu ve Alman Medeni Usul Kanunu ile Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, On İki Levha Yay., İstanbul 2011.

Budak Ali Cem, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı V. TBB Yay., Ankara 2006.

Çağa Tahir, Özel Hüküm Genel Hükümü Daima Bertaraf Eder Mi?, TBB Dergisi, Sayı:3, Ankara 1991.

Çakır Yasin, Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Ticari Defterlere İlişkin Hükümlerin Son Değişiklikler Karşısındaki Durumu, Yaklaşım Dergisi, Ekim 2012, Sayı: 238.

Çakır Yasin, Yeni TTK Uyarınca Ticari Defterlerin Tutulmasında Uyulması Gereken Usul ve Esaslar, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2012 / Sayı: 239.

Çalışkan Merdan, Defterlerin Elektronik Ortamda Tutulması, Yaklaşım Dergisi, Mart 2012 / Sayı: 231.

Çalışkan Merdan, Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Ticari Defterler ve Tasdik İşlemleri Yaklaşım Dergisi, Temmuz 2010, Sayı: 211.

Çalışkan Merdan, Yeni TTK Kapsamında Defterlerin Hiç veya Gerektiği Gibi Tutulmaması ve Sorumluluk: Suç Var, Ceza Yok!, Yaklaşım Dergisi, Ağustos 2012, Sayı: 236.

Çernis Volf, Ticaret Ve Banka Hukuku Haftası, “*Türk Ticaret Kanununda Şekilcilik*”, Ankara 27 Nisan-3 Mayıs 1959.

Çimşir Selim, Vergi Ve Ticaret Hukuku Açısından Ticari Defterler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Domanıç Hayri / **Ulusoy** Erol, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, 5. Baskı, Arıkan Yay., İstanbul 2007.

Elitaş Cemal / **İlter** Berfu, Türk Ticaret Yasa Tasarısına Göre Ticari Defterler, Mali Çözüm Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, İSMMMO Yay., Sayı: 72.

Erdönmez Güray, Medeni Usul Hukukunda Belgelerin İbrazı Mecburiyeti, 1. Baskı, On İki Levha Yay., İstanbul 2010, s. 97.

Gençtürk Muharrem, Ticari Defterlerin Delil Niteliği, 1. Baskı, Yaylım Yay., İstanbul 1997.

Göksu Mustafa, Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil (1086 Sayılı HUMK ve 6100 Sayılı HMK Çerçevesinde), 1. Baskı, Adalet Yay., Ankara 2011.

Görgün Şanal / **Kodakoğlu** Mehmet, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yay., Ankara 2012.

Güner M. Fatih, Ticari Defterlerin Ve Faturanın Ticari Uyuşmazlıklarda Delil Olarak Kullanılması, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2004, Sayı: 16.

Işık Ümit, *"Son Değişiklikleri İle Yeni Türk Ticaret Kanunu Açısından Ticari Defterleri Tutma Mükellefiyeti ve Yükümlülüğe Uymamanın Sonuçları"*, E-Yaklaşım Dergisi, Temmuz 2013, Sayı 247.

İmregün Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, 4. Baskı, Filiz Yay., İstanbul 1977.

Kanmaz Gökçe Sarısu, Yeni TTK'nın Vergi Hukuku Açısından Etkileri, Yaklaşım Dergisi, Ekim 2012 / Sayı: 238.

Karahan Sami, Ticari İşletme Hukuku, (6102 Sayılı TTK ile 6098 Sayılı BK ve 6100 Sayılı HMK' ya göre Güncellenmiş) 20. Baskı, Mimoza Yay., Konya 2011.

Karahan Sami, Ticari İşletme Hukuku, 13. Baskıya Ek, Mimoza Yay., Konya 2005.

Karahan Sami, *"Yeni Kanuni Düzenlemelerde Ticari Defterlerin Delil Olması"*, Yaklaşım Yay., Sayı 238, Ekim 2012.

Karşlı Abdurrahim, Medeni Muhakeme Kanunu (6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Yargıtay Kararları İşlenmiş ve Gözden Geçirilmiş), 3. Baskı, Alternatif Yay., İstanbul 2012.

Kayar İsmail, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticaret Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yay., Ankara 2013.

Kendigelen Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, 1. Baskı, On iki Levha Yay., İstanbul 2011.

Kendigelen Abuzer, Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Uygulama Şekli Hakkında Kanun, 1. Baskı, On iki Levha yay. İstanbul 2011.

Kılıç Halil, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Cilt 2, Adalet Yay., Ankara 2011.

Kıvanç H. Hakan/ **Poyraz** Emre, *"Ticari Defterlerin Kapanış Tasdiklerinin Yapılması Sadece Delil Niteliğinde Kabul Görmesi İçin Mi Gereklidir?"*, E-Yaklaşım Dergisi, Ocak 2011, Sayı 217.

Konuralp Haluk, Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı, 1. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2009, s. 89,91.

Kuluçoğlu Erdal, Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri, Sayıştay Dergisi, Ankara 2008, Sayı:71.

Kuru Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, Beta Yay.,İstanbul 2001, C:2.

Kuru Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, Beta Yay.,İstanbul 2001, C:3

Kuru Baki / **Budak** Ali Cem, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Yenilikler, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 85, S. 5, 2011.

Kuru Baki /**Arslan** Ramazan /**Yılmaz** Ejder; Medeni Usul Hukuku, Genişletilmiş 16. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2005.

Moroğlu Erdoğan, *"Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun Tasarısı İle Gerekçelerine Dair Değerlendirme ve Öneriler"* İstanbul Barosu Dergisi Cilt: 80 Sayı: 6, İstanbul 2006.

Netek Okan, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Defter Tutma ve Envanter, Yaklaşım Dergisi, Ekim 2012, Sayı: 238.

Olgaç Senai / **Çenberci** Mustafa, İspat Hukuku Yönünden Ticari Defterler, Batider, C. III, S. 1, Ankara 1965.

Öktem Recep, Ticari Bilgi ve Belgeler, 1. Baskı, Türkmen Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

Öngen Safiye, Ticari Defterlerin Açılış ve Kapanış Tasdikleri, Yaklaşım Dergisi, Aralık 2004, Sayı: 144.

Özaykut Salih / **Beleç** Mehmet, Karşılaştırmalı-Açıklamalı-Şerhli ve Gerekçeli Hukuk Muhakemeleri Kanunu, 1. Baskı, Salmat Yay., Ankara 2014.

Özdemir Ersin, “*Ticari Defterlere Kapanış Tasdiki Yaptırmamanın Hukuki Ve Cezai Sonuçları*”, Yaklaşım Dergisi, Ocak 2007, Sayı: 169.

Özdemir Ersin, Ticari Defterlerin Delil Olma Durumu Ve TTK Tasarısı’nda Bu Konuda Getirilen Yenilikler Yaklaşım Dergisi, Şubat 2008, Sayı: 182.

Özdemir Necdet / **Kınacıoğlu** Naci, Türk Ticaret Hukuku (Başlangıç Hükümleri), 5. Baskı, Emel Matbaacılık, Ankara 1984.

Pehlivan Görkem, Özel Maliyetlerin Emsal Bedeli Takdirinde Ticari Defter Kayıtlarının İspat Kuvveti-II Yaklaşım Dergisi, Haziran 2010, Sayı: 210.

Pekcanitez Hakan / **Atalay** Oğuz / **Özekes** Muhammed, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, 12. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2011.

Poroy Reha / **Yasaman** Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Vedat Yay., 14. Baskı, İstanbul 2012.

Postacıoğlu İlhan E., Medeni Usul Hukuku Dersleri, 6. Baskı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul 1975.

Pürsünlerli Elif, “*Ticari Defterlere Kapanış Tasdiki Yaptırılması ve Tasdik Yaptırmayanların Karşılaşabileceği Sorunlar*”, Yaklaşım Dergisi 2000, Sayı:85.

Soykan İsmail Cem, Hukuk Muhakemeleri Kanunu' na Göre Ticari Defterlerle İspat, Doktora Seminer Ödevi, İstanbul 2012, www.abdurrahimkarsli..com.

Sungurtekin Özkan Meral, Türk Medeni Yargılama Hukuku, 1. Baskı, Meta Yay., İzmir 2013.

Şağban Erkin / **Özdemir** Ferhat, 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Vergi Usul Kanununa Etkileri, Yaklaşım Dergisi, Ekim 2012, Sayı: 238.

Şener Oruç Hami, Ticari Defterlerin ve Belgelerin Saklanması, Zıya, Zayi Belgesi, Böyle Bir Belgenin Alınması ve Alınmamasının Hüküm ve Sonuçları Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt :6, Sayı :1, 2004.

Taşdelen Nihat, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterler, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3 Sayı:1 Yıl 2012.

Turanlı Dursun Ali, "*Ticari Defterlerinin Kapanış Tasdiklerinin Yaptırılma Zorunluluğu*" Yaklaşım Dergisi, Ocak 2012, Sayı: 229.

Turanlı Dursun Ali, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterlerin Tasdiki ve Tutulması İle İlgili Tacirlerin Yükümlülükleri ve Cezalar*, E-Yaklaşım Dergisi, Kasım 2012, Sayı: 239.

Tuztaş Hüseyin, "Ticari Defterlerin İbrazı ve Delil Olması", Konya Barosu Dergisi, Sayı 21, Konya 2012.

Umar Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 1. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2011.

Uyar Talih, Olumsuz Tespit Davalarında Kanıtlar, Ankara Barosu Dergisi, 1985/5-6.

Ülgen, Hüseyin (**Teoman**, Ömer/**Helvacı**, Mehmet/**Kendigelen**, Abuzer/**Kaya**, Arslan/**Nomer**, Ertan, N. Füsün), Ticari İşletme Hukuku, 1. Baskı, Vedat Yay., İstanbul 2006.

Ülgen Hüseyin, "*Ticari Defterlerle İspat*", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi., C: IV, S. 1, Ocak 1967.

Ünal Oğuz Kürşat, Türk Ticaret Kanununda ve Vergi Usul Kanununda Fatura ve İspat Kuvveti, Bilge Yay., Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. Baskı, 2006 Ankara.

Üstündağ Saim, Medeni Yargılama Hukuku Cilt 1-2; 7. Baskı, Nesil Yay., İstanbul 2000.

Yanlı Veliye/ **Akın** Murat Yusuf, Yeni Türk Ticaret Kanunu Dünya Değişiyor Ya Siz?, KPMG Akis Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş., 1. Baskı, İstanbul 2011.

Yarbaş Fevzi, Ticaret ve Vergi Davalarında Ticari Defterlerin Delil Niteliği, 3. Baskı, Adalet Yay., Ankara 1998.

Yavuz Mustafa, "*Ticari Defterlerin Yeni TTK'ya Uygun Tutulma Zorunluluğu*", Yaklaşım Dergisi, Ocak 2014, S. 253.

Yıldız Seyfi, Ticari Defterlerin İbrazı ve Kısmi İbraz Durumu; Mali Çözüm Dergisi, Nisan-Mayıs 2006, İSMMMO Yay., Sayı:75.

Yılmaz Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 1. Baskı, Yetkin Yay., Ankara 2012.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: İlayda İrem Polat

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 18.10.1988, Erzurum

Medeni Durum: Evli

Tel: +090 3522221171

Fax: +90 3522221171

e-posta: av.irempolat@gmail.com, av.irempolat@aol.com

Yazışma Adresi: Sahabiye Mah. Buyurkan Sok. Yolgösteren İş Merkezi Kat:6

No: 11 Kocasinan/KAYSERİ

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Melikşah Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü	2014
Lisans	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2010
Lise	Nuh Mehmet Küçükçalık Anadolu Lisesi	2006

İŞ DENEYİMİ

Yıl	İş yeri	Görev
2011	Polat Hukuk Bürosu	Avukat

YABANCI DİL

İngilizce